Sâdık Hidâyet

Hacı Aga

ROMAN

Çeviren: Mehmet Kanar

YKY
Yapı Kredi
Yayınları

HACI AGA

Sâdık Hidâyet 17 Şubat 1903'te Tahran'da doğdu. Soylu bir ailenin çocuğuydu. Ortaöğrenimini Tahran'da tamamladıktan sonra mühendislik okumak için Belçika'ya gitti. Ancak edebiyata ilgi duyduğundan öğrenimini yarıda bırakarak Paris'e geçti. Orada Fransız dili ve edebiyatını yakından inceleme fırsatı bulan Hidâyet, ilk öykülerini Paris'te yazdı. Dört yıl sonra Tahran'a döndü. 1936'da Hindistan'a giderek Sâsânî Pehlevîsi ve Sanskritçe öğrendi. Budizmi inceledi ve Buda'nın bazı yazılarını Farsçaya çevirdi. İran'a döndükten sonra bir süre devlet memurluğu ve tercümanlık yaptıysa da bu görevlerinde uzun süre çalışamadı. 1950'de tekrar Paris'e giden ve zaman zaman bunalımlar geçiren Hidâyet, 9 Nisan 1951 günü, yine böyle bir bunalım sonrası, havagazıyla intihar etti. Sâdık Hidâyet, Seyyid Muhammed Ali Cemalzâde'den sonra, Bozorg Alevî ve Sâdık-ı Çûbek ile birlikte İran edebiyatında modern öykücülüğün kurucularındandır.

Başlıca Yapıtları:

Öykü: *Zinde be-gûr* (1930; *Diri Gömülen*, Çev. Mehmet Kanar, YKY, 1995), *Se katre hûn* (1932; *Üç Damla Kan*, Çev. M.K., YKY, 1999), *Sâyerûşen* (1933; *Alacakaranlık*, Çev. M.K., YKY, 2001), *Seg-i vilgerd* (1942; *Aylak Köpek*, Çev. M.K., YKY, 2000). **Roman:** *Sâye-i Moğul* (1931; Moğol Gölgesi), *Aleviye Hânum* (1933; Aleviye Hanım), *Bûf-i kûr* (1937; *Kör Baykuş*, Çev. Behçet Necatigil, Varlık Yayınları, 1977; YKY, 2001), *Haci Aga* (1945; *Hacı Aga*, Çev. M.K., YKY, 1998). **Oyun:** *Pervîn Duhter-i Sâsân* (1930; Sâsân Kızı Pervin), *Mâzyâr* (1933). **İnceleme-Araştırma:** *Fevâyid-i giyâhhâri* (1927; *Vejetaryenliğin Yararları*, Çev. M.K., YKY, 1997), *İsfehân nısf-i cihân* (1931; Isfahan: Yarım Cihan), *Terânehâ-yi Hayyâm* (1934; *Hayyam'ın Terâneleri*, Çev. M.K., YKY, 1999), *Folklor yâ ferheng-i tûde* (Folklor ya da Halk Kültürü).

Mehmet Kanar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nden emekli oldu. Fars Dili ve Edebiyatı, Türk Dili, Kültürü ve Edebiyatı ile ilgili sözlük, çeviri, gramer, tenkidli metin, dil öğretimi, sadeleştirme çalışmalarında bulundu, YKY aracılığıyla Modern İran Edebiyatının Türkiye'de tanınmasında katkısı oldu. Sadık Hidayet'ten yaptığı *Hayyam'ın Teraneleri* (YKY) adlı çevirisiyle bu dalda birincilik ödülünü aldı. Öte yandan İran Cumhurbaşkanlığınca Fars Dili ve Edebiyatı araştırmaları alanında "üstün araştırmacı" ödülüne layık görüldü. Halen Yeditepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ile Tarih bölümlerinde ders vermektedir.

Sâdık Hidâyet'in
YKY'deki kitapları:

Diri Gömülen *(öykü, 1995)*
Vejetaryenliğin Yararları *(inceleme, 1997)*
Hacı Aga *(roman, 1998)*
Hayyam'ın Terâneleri *(inceleme, 1999)*
Aylak Köpek *(öykü, 2000)*
Kör Baykuş *(roman, 2001)*
Alacakaranlık *(öykü, 2001)*

Sâdık Hidâyet üzerine:

Kör Okur *(Oğuz Demiralp, YKY, 2001)*

SÂDIK HİDÂYET

Hacı Aga

Farsça aslından çeviren:
Mehmet Kanar

Roman

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 1015
Edebiyat - 261

Hacı Aga / Sâdık Hidâyet
Özgün adı: Haci Aga
Farsça Aslından Çeviren: Mehmet Kanar

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı ve Cilt: Ertem Basım Ltd. Şti. / Ankara
Tel: (0312) 640 16 23
Sertifika No: 26886

1. baskı: İstanbul, Nisan 1998
3. baskı: İstanbul, Nisan 2013
ISBN 978-975-363-808-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2008
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Önsözü • 7
Hacı Aga • 13

Çevirmenin Önsözü

İran edebiyatında Avrupai anlamda hikâyeciliğin kurucusu olarak kabul edilen Sâdık Hidâyet'in *Hacı Aga* adlı noveli bu üretken ve çok yönlü yazarın, yazı hayatının ikinci döneminde ortaya çıkardığı yapıtlarından biridir. Rıza Şah'ın (Rıza Han veya Büyük Rıza Şah) saltanatının son yılları ile oğlu Muhammed Rıza Şah'ın (Pehlevî) saltanatının ilk yıllarındaki dönemde, çıkarcı ve sermayedar tüccar kesimi ile ülke menfaatlerini ayaklar altına almaktan çekinmeyen kimi yüzsüz politikacıların halkı ezmek için ne gibi yollara başvurdukları, kitabın hareket noktalarını oluşturur. *Kör Baykuş* (*Bûf-i kûr*) ve *Diri Gömülen* (*Zinde be gûr*) adlı hikâyelerinde sürrealist bir yazar olarak karşımıza çıkan Hidâyet, aslında bir hicivname olan *Hacı Aga*'da (*Haci Aga*) gerçekçi yazar kimliğini de kanıtlar. İkinci Dünya Savaşı'nın en civcivli yıllarında İran da dünyayı saran bu ateşten büyük ölçüde etkilenmiş, henüz petrol gelirleriyle rahatlamamış olan bu ülke savaş fırsatçılarının, vurguncuların, spekülatörlerin cirit attığı bir meydan haline gelmiştir.

Farsçaya derin vukufu yanısıra çok iyi bir gözlemci de olan Hidâyet, tarih, sosyoloji, antropoloji, folklor, ekonomi ve politikanın ışığı altında adeta 1940'lı yıllar İran'ının bir panoramasını vermiştir. Türk okurunun da fazla yabancılık çekmeden okuyacağını ve Hacı Aga, Silsileconban ("kuyruk sallayan"), Devâ-

mulvizâre, Huccetuşşerîa tiplemelerinin bazı çağrışımlarda bulundurabileceğini sandığımız bu yapıt ilk olarak 1945 yılında yayımlanmış ve şimdiye kadar birkaç baskısı yapılmıştır.

Bu eserin bir başka yanı da rahatlıkla senaryoya dönüştürülebilecek ve fazla dekor gerektirmeyecek yapıda olmasıdır.

Kısa ama verimli yaşamında uzun öykü, kısa öykü, piyes, seyahatname, inceleme, deneme gibi birçok alanda eser veren, bilimsel çeviriler yapan Sâdık Hidâyet, Türkiye'de *Kör Baykuş* adlı eseriyle tanınmaya başlamış, bunu birkaç eserinin Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan çevirisi izlemiştir.

Sözümüzü Sâdık Hidâyet'in yaşamı ve yapıtları üzerine bir kronoloji ve kaynakçayla noktalamak istiyoruz.

1902 Sâdık Hidâyet Tahran'da doğdu.

1908 İlmiye Okulu'nda öğrenimine başladı. Orta öğrenimini Darülfünun medresesinde tamamladı. Sen Lui lisesinde Fransızcayı öğrendi.

1921 Tahsil için devlet tarafından Fransa'ya gönderildi.

1924 *İnsân u heyvân* ("İnsan ve Hayvan") adlı kitabını bastırdı.

1925 Sen Lui lisesini bitirdi.

1926 Belçika'ya gitti. İnşaat ve Yol Mühendisliği Yüksekokulu'na girdi.

1927 *Fevâyid-i Giyâhhârî* (*Vejetaryenliğin Yararları*) Berlin'de, *Zinde be-gûr* (*Diri Gömülen*) Tahran'da basıldı. (Bu iki yapıtın Türkçe çevirileri Yapı Kredi Yayınları arasında çıkmıştır.)

1928 İlk intihar girişiminde bulundu.

1930 Öğrenimini tamamlamadan İran'a döndü. Bank-i Millî-yi İran'da (İran Ulusal Bankası) çalışmaya başladı. *Pervîn-i Duhter-i Sâsân* ("Sâ-

sân'm Kızı Pervin") ve *Efsânehâ-yi Âferîniş* ("Yaratılış Destanı") yayımlandı.

1931 *Sâye-yi Moğul* ("Moğol Gölgesi") yayımlandı. Bank-i Millî'den istifa etti. *İsfehan nısf-i cihan* ("Dünyanın Yarısı Isfahan") basıldı.

1932 İdâre-yi Koll-i Ticâret'te ("Ticaret Genel Müdürlüğü") çalışmaya başladı. *Se katre hûn* ("Üç Damla Kan") basıldı. (Aynı adlı hikâyeyle başlayan bu kitapta yer alan hikâyelerin çoğunun Türkçe çevirisi Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmıştır.)

1933 *Sâyerûşen* ("Alacakaranlık"), *Nîrengistan, Aleviye Hânum* ve *Mâzyâr* basıldı.

1934 Muctebâ Minovî, Bozorg-i Alevî ve Mes'ûd-i Ferzâd ile dörtlü edebiyat topluluğunu kurdu. *Terânehâ-yi Heyyâm* ("Hayyam'ın Teraneleri") yayımlandı. Pars Ajansı'na girdi. Mesûd-i Ferzâd ile beraber yazdığı *Vag Vag Sâhâb* Tahran'da yayımlandı.

1935 Pars Ajansı'ndan ayrıldı.

1936 Şirket-i Sihâmî-yi Koll-i Sâhtemân'a (Yapı Anonim Şirketi) girdi. Hindistan'a gitti. Pehlevî dilini öğrenmeye başladı. *Bûf-i Kûr*'u (*Kör Baykuş*) kendi elyazısından çoğaltarak yayımladı. (Bu kitap Behçet Necatigil'in çevirisiyle Varlık Yayınları tarafından yayımlanmıştır.)

1937 Bank-i Millî'de kambiyo servisinde çalışmaya başladı.

1938 *Mecelle-yi Mûsikî*'de ("Musiki Dergisi") çalışmaya başladı. (Bu görevi derginin 1941 yılında kapanmasına kadar sürmüştür.) Bank-i Millî'den istifa etti. Pehlevîce aslından çevirdiği *Guceste ez bâliş*, Tahran'da basıldı.

1941 Tahran Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde çevirmenliğe başladı.

1942 *Seg-i vilgerd* ("Başıboş Köpek") Tahran'da basıldı.

1943 *Âb-ı zindegî* ("Hayat Suyu") yayımlandı. (Bu masal Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan *İran Masalları* adlı kitapta yer almaktadır.) Pehlevî dilinden çevirdiği *Gozâriş-i gomanşiken* ("Kuşkuları Kaldıran Rapor") ve *Kârnâme-yi Erdeşîr-i Bâbekân* ("Erdeşîr Bâbekân'ın İcraatı") basıldı.

1944 Pehlevî dilinden çevirdiği *Zand u Hûmen Yeşn* basıldı. *Velingârî* ("Aylaklık") yayımlandı.

1945 İran-Sovyetler Birliği Kültürel İlişkiler Komisyonu üyesi oldu. *Peyâm-i nov* ("Yeni Mesaj") dergisinin yayın kuruluna katıldı. Özbekistan Orta Asya Devlet Üniversitesi'nin 25. kuruluş yıldönümü kutlamalarına katılmak üzere Özbekistan'a gitti.

1946 İran Yazarlar ve Şairler Kongresi'ne katıldı.

1948 Hasen-i Kâimiyan ile birlikte *Gurûh-i mahkûmîn*'i ("Mahkûmlar Topluluğu") yayımladı.

1950 Aynı yazarla birlikte Kafka'dan çevirdiği *Mesh* (Değişim) adlı kitabı yayımladı. Fransa'ya gitti.

1951 Paris'te intihar etti ve orada toprağa verildi.

Sâdık Hidâyet ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için aşağıdaki kitaplara başvurabilirsiniz.

Hasen-i Âbidînî, *Sed sâl-i dâstânnevîsî der İran* ("İran'da Öykücülüğün Yüz Yılı"), iki cilt, neşr-i Tonder, Tahran 1369/1990, I/85, 116, 130, 131, 135; II/523.

Bozorg Alavi, *Geschichte und Entwicklung der Modernen Persischen Literatur* ("Modern İran Edebiyatının Tarihi ve Gelişimi"), Akademie-Verlag, Berlin, 1964, s. 141, 161, 164.

Yahyâ Âriyenpur, *Ez Sabâ tâ Rûzgâr-i Mâ (Târîh-i edeb-i fârsî-yi mûasir)* ("Sabâ'dan Günümüze Kadar Çağdaş Fars Edebiyatı Tarihi"), c. III, intişârât-i Zevvâr, Tahran, 1374/1995, s. 412, 419-421.

Prof. Dr. Mehmet KANAR

HACI AGA

Hacı Aga her zamanki gibi bastonunu vura vura bahçenin etrafında bir kez dönüp keskin gözleriyle her şeyi süzdükten ve ev halkına verip veriştirdikten sonra ince deve tüyü abasını sedirden aldı; sallana sallana uzun ve karanlık holü geçip taşlığa çıktı. Sonra gidip holün karşısına düşen sedirdeki mindere oturdu.

Boğazını temizledi ve abasının eteğini dizlerine çekti. Geniş şalvarının paçası ile kirli ayakkabıları arasında kalan tombul ve kıllı ayak bilekleri geçici bir süre abasının gözenekli kumaşı altında kayboldu. Taşlık sulanıp süpürülmüş ama komşuları havuzda biriken balçığı sokaktan geçen arka verdiğinden içeriyi ağır mı ağır bir koku doldurmuştu.

Hacı Aga bastonuna dayanıp bet bir sesle bağırdı:

— Murat! Muraaaat!

Lafını bitirmeye kalmadan zayıf ve bitik bir ihtiyar üstünde eski püskü cübbesiyle aval aval bakınarak hole çıktı; eli göğsünde:

— Buyur kurban!

— Yine nereye kayboldun? Öğlen oluyor... Çek şu kapıyı; balçık kokusu geliyor.

Murat kapıyı çekip utangaç utangaç:

— Kurban! Zübeyde Hanım'ın başı ağrıyordu. Biraz akide şekeri alıp gelmemi söyledi.

— Ülen deyyus herif! Kim izin verdi sana? Elli yıldır evimdesin, hâlâ benden izin alınacağını öğrenemedin! Daha şimdi Zübeyde Hanım'ın yanından geldim; her günkünden daha iyiydi. Niye söylemedi bana başının ağrıdığını? Ayak bunlar, ayak! Buldunuz tabii zayıf yanımı! Şu evde yenen kesme şekere, akide şekerine, peynir şekerine bak bir; gören de burda herkesin şe-

kerle yaşadığını sanır. Gidin de elalemin evine bakın... Yok başı ağrıyormuş, yok misafir gelecekmiş, yok çocuğa şeker alınacakmış! Para mı basıyorum burda be! O kadar başı ağrıyorsa, sıcak şeker şerbeti içsin... Vara yoğa başı ağrır bu karının....

— Kurban; şeker yoktu.

— Yine ukalalık edip lafımı kesiyorsun. Şeker yoktu da ne demek? Sabahtan hepsinin şekerini verdim. Hâlâ tırtıklamak istiyorlar. Bir iki kişi olsalar, canım yanmayacak o kadar; sekizi de birbiriyle sidik yarışında. Zaten evlere şenlik Halime Hatun kara çula oturttu beni. Habire reçete yaptırıyorum. Ne iyileştiği var, ne kötüleştiği. İlleti nedir, belli değil; geberemedi gitti!...

Hacı koca koca gözlerini devirip umutsuzca başını salladı:

— İnsan bu hale geldi mi, kimseyi üzmemeli... Bıktırdı artık... Bütün bunlar benim şanssızlığımdan. Sabahtan akşama kadar didiniyorum. Eve gelince ya çocukların ayakkaplarını, takkelerini topluyor ya nikâhlı ile sîgalının[1] ettiği kavgayı ya da Halime Hatun'un hastalıklarını dinliyorum! İhtiyarlıkta rahat yüzü görecekken bak şu halime! Gerisini sen anla artık... Küçükbey'e ne kadar tahsil masrafı ettim... İlk oğlandır diye Avrupa'ya gönderdim. Onca adaktan duadan sonra Allah sekiz kız vermişti bana; hani gelip kapımı açacaklardı? Gördün mü başıma gelenleri? Ah şu kötü arkadaş yok mu, elaman! Sen de şahitsin; aylak, serserinin teki oldu. Ben de mirastan mahrum etmek zorunda kaldım onu. Hep kumar, hep berduşluk! Karun kadar zengin miyim ben yahu? Herkes benim elime bakıyor. Bana bir şey olsa, hadi çık çıkabilirsen işin içinden. Bu halimde bir bakıcıya ihtiyacım var benim; her gün biraz daha çöküyorum. Ah şu meret testis iltihabı yok mu! Şu illetli halime bak... Bugün saçımı taradım da, bir avuç saç yolundu.

Murat belli etmeden Hacı'nın dazlak kafasına göz attı ama bu laflara karnı toktu. Her Allah'ın sabahı bu nutku dinliyor, üstüne çok sıkışmış gibi sallanıyor ve muhatabın hamlesini bekliyordu. Ama havasında görünen Hacı, kedi fareyle oynar gibi lafı çevirip duruyordu. Yeleğinin cebinden Şah Maksûdî tespihini çıkarıp:

1 Sîga nikâhı; geçici nikâh (Ç.N.)

— Parayı babamın tarlasından topluyorum sanıyorsunuz. Hey gidi hey! Dün şu benim kâğıtlara bakarken bir liste buldum. Düşün bir. Rahmetli pederin listesiydi. Bakanlardan, kodamanlardan yirmi kişiyi akşam yemeğine davet etmişti. Ne masraf tutmuş biliyor musun? Altı bin iki Abbâsî[2] ile üç Pul[3]. Bugün gel de, Allah rahmet eylesin, Şehit Şah[4] zamanında Cindekle[5] alışveriş yapıldığını anlat bakalım. Kim inanır? Hiç unutmam; pederin evinde bir bukleme yapılmıştı. Bukleme nedir bilir misin? Hindiyi keser, biraz bekletirler. Sonra açıp içini erik ve kayısıyla doldururlar. Yağda şöyle bir çevirip pişirirler. Bu buklemeyi de öyle bir pişirmişlerdi ki ağızda eriyordu mübarek. Lezzetten parmaklarını yersin. (Yutkundu ve gözleri mahmurlaştı.) Daha çocuktum. Geceleyin sarnıcın üstündeki sepetten hindiyi alıp yarısından çoğunu yedim. Allahım, bütün kullarının taksiratını affet!... Ertesi sabah, Allah inandırsın seni, rahmetli pederin haberi oldu. Bir dadım vardı; Gülizar'dı adı. Kabak onun başında patladı. Öyle bir sopa çektiler, öyle bir sopa çektiler ki kan kusarak öldü zavallı. Ama ben yine itiraf etmedim. Kimse de benim suçlu olduğumu anlamadı. Ardından kanlı ishal olup yatağa düştüm.

Mendiline sesli sesli sümkürdükten sonra:

— O zamanlar hindinin tanesi üç Abbâsîydi. Rahmetli Şehit Şah zamanı. Daha dün gibi. Bin yıl önce değil; Keykâvuslar, Efrasyablar zamanı hiç değil. Dün gibi hepsi hatırımda. O vakitler insanlar sağlam itikatlıydı; kimin nerden geldiği belliydi, şimdiki gibi değil. Rahmetli Şehit Şah, pederi hep Hacı Mirza Agasi'nin[6] üstünde oturturdu. O günlerde siyaset şimdiki gibi değildi. Anlatmakla bitmez. Merhum Hacı Mirza Agasi'yi de hafife alma sakın! Bütün dünya siyaseti avuçlarındaydı... Dün maliye bakanı çağırttı beni. Gördün işte; makam arabasını göndermiş. Her neyse, eskilerin kapısı herkese açıktı; gönlü zengin

2 Kaçarlar dönemi ile Pehlevî döneminin başında basılan ve 4,64 gram ağırlığında altın para. Bir Abbâsî 200 Dinar ya da 4 Şâhî değerindeydi (Ç.N.)

3 Aynı dönemde kullanılan daha değersiz bir para (Ç.N.)

4 Nâsıruddin Şah. Kaçar hanedanının en uzun saltanat süren hükümdarı. 1831'de doğdu ve 1895 yılında bir suikastte öldürüldü (Ç.N.)

5 Aynı dönemde kullanılan, yarım Pul değerinde bakır para (Ç.N.)

6 Kaçarlardöneminin ünlü sadrazamı (ölm. 1849) (Ç.N.)

insanlardı. Artık eski çamlar bardak oldu. Sana bir şey söyleyim; inanır mısın inanmaz mısın bilemem. Çay gelince, kendisi kalkıp dolaptan şeker getirdi. "Ben denedim; azıcık şeker de bir bardak çayı tatlandırmaya yetiyor" dedi. Ne olursa olsun, rahatsız ediyor insanı. Doğrusunu istersen, çayı acı acı içtim. Sonra iki saat zırvaladı durdu; başımı ütüledi! Rica üstüne rica. Ama tiryaki olduğumu bildiği halde bir nargile getirtmedi. Biliyor musun bunlar baba sofrası görmemişler. Havalarından, çalımlarından da geçilmez hani. Alçak dağları ben yarattım sanırlar... Rahmetli peder eşrafın önde gelenlerindendi. Kandehar seferinde yararlıklar gösterdi. Döndüğünde Hacı Mirza Agasi ceketini öpüp ona nişan ve hamayil verdi. Hep Şehit Şah'la ava giderdi. Şimdi hepsi bitti; yok oldu; ırz, şeref, namus; hiçbir şeyin değeri kalmadı. Yine muhtaçlar ya bana; sağlığımdan suiistifade ediyorlar. Ben de "Allah kuludur, göreyim işlerini. Dünyada geriye iyilikle kötülüklerimizi bırakacağız. Yarın iki karışlık yerde uyuyacağız nasıl olsa" dedim kendi kendime... Nene Ummulbenîn geri döndü mü?

Murat'ın şekerlemesi bölündü:

— Evet, geldi; içeri girdi.

— Muhterem'in odasına mı girdi?

— Bilmiyorum kurban. Yiyecek bir şeyler almaya gitmiştim de..

— Madem yoktun, Nene Ummulbenîn'in geldiğini nerden biliyorsun?

— Kurban, ben giderken o içeri girdi.

— Bak hele bak! Gözünü dört açacaksın demedim mi? Bin defa söylemedim mi sana bunları gözünden ayırma diye? Gözüm üstlerinde olmazsa... (biraz sessizlikten sonra) adama bin türlü pisliği yedirirler. Talihleri açılsın diye ilaç karaç yaparlar. Ben yokken, duyuyor musun, gözünü dört açacaksın. Nasıl devamlı peşlerindeysem, sen de ne yapmak istediklerini anlayacaksın... Tamam mı?

— Evet kurban.

— Bir şey daha diyecektim sana.

— Buyur kurban.

— Şu zıpçıktı var ya; Muhterem'in amcaoğlu... İsmi Gülübülbül müydü her ne zıkkımsa işte... İnsanlar kendilerine ne acayip isimler takıyorlar!... Neyse; bu oğlan sağlam ayakkabı değil. Ne zaman gelse, başını eğip dosdoğru içeri dalıyor. Orada kadınlar, çocuklar var; üstleri başları açık. Muhterem'in amcasının oğlu herkesin mahremi değil ki canım! Yarın elalem bin türlü laf çıkartır. Ne günlere geldik yarabbim! Sen hiç anlayabildin mi? Kimmiş bu?

— Ne diyeyim bilmem ki.

— Bak, ben gelmesini istemiyorum o kadar. Bir yolunu bulup anlat ona. Munîr'le pek sıkı fıkı olmuş... Ben bu yollarla yükselmek isteseydim, asortik güzel bir kadın alırdım; iki dirhem bir çekirdek giydirir, dansa, saza söze götürürdüm. Sonra da salardım kodamanların kucağına, dans etsinler, kumar oynasınlar, sırnaşsınlar diye. O zaman şu yüksek sosyetedekilerin yaptığı gibi pezevenklik şapkasını geçirirdim başıma. Evet Murat, bu laflara aklın ermez senin. Hakkın da var hani. Ama her gün bin tane görüyorum bunlardan. Ben eski kafalıyım arkadaş. Bu işleri yapacak karakterde olsaydım, halim şimdikinden çok daha iyi olurdu. Asla razı değilim. Sen bir şekilde söyle ona. Ben modern biri değilim; anlat ona; Muhterem'e gelip gitmesin. (Hacı düşünceye daldı.)

— Evet kurban... Dün eskici Yüzbaşı Hüseyin "Hacı Ağa izin verirse şu hesaba bir bakalım. Çünkü hacca niyetliyim" dedi.

— Bu deyyus herif çok kazık attı bana. Üç kuruşluk malının üstüne yatacağımı sanıyor. Çarşıda bıyığımın bir telini rehin koysam, yüz milyarlık mal verirler. Ne niyetiymiş o? Öyle kolay kolay izin vermezler kimseye. İzin, pasaport istiyorsa, bana gelmesi lazım. Çaldığı paraları helal etmeyi düşünüyor her halde aklı sıra. Doğru diyorsa, gitsin, karısına hâkim olsun... Söyle ona, üç kuruş için kaçacak adam değilim ben... Eeee... ne yiyecek aldın bakalım?

— Kurban, siz daha iyi bilirsiniz. Burkanî erik ile patates. Bir çeyrek.[7]

— Bir çeyrek erik mi alınırmış? Ziftin pekini yesinler! Her-

7 750 gramlık bir ağırlık birimi (Ç.N.)

kes sofradan aç kalktık diye şikâyet ediyor. Hangi bakanın, hangi milletvekilinin evinde sofraya bir çeyrek erik konur? Gidin bakın, elalem evinde akşamları alamünit şeyler yiyor. Âlâhazret Rıza Şah bile onca varlığına rağmen o gün kırılacak odunu sabah önüne koyuyorlar. Bir tane domates için terör estiriyor. Onca gelire, onca paraya rağmen! Ama bak, bu erik bir çeyrek gelmez. Benim gözüm terazi gibidir.

— Kurban, vallahi yalan söylemiyorum. Meşedî Masum'a sorun.

— Yani benim laflarımın hiç kıymet-i harbiyesi yok öyle mi? Ben erikleri saydım. Sonra da çekirdekleri saydım; dört tane eksikti.

— Kurban, belki çocuklar yemiştir, belki de çekirdeksiz erikti.

— Çekirdeksiz erik mi?

— Eeee, Allah'ın işinden sual olunmaz.

— Hayır, hayır, tam aksi. Allah kullarının ne kadar hırsız, ne kadar üçkâğıtçı olduklarını bildiği için, sayılabilsin diye eriklerin içine çekirdek koymuş. Sizin hakkınızdan ben gelirim. Hepiniz dayak delisisiniz. İlle de sopa yiyeceksiniz... Meşrutiyetmiş... Özgürlükmüş... Daha iyi çalabilmek için ha... Başka arzunuz var mıydı acaba! Ben...

Bu sırada sokak kapısı açıldı. Elinde kalın çantalı, eski püsküllü elbiseli yaşlıca bir adam içeri girdi.

— Hacı Ebû Turâb Bey'in evi burası mı?

Hacı Aga: Evet, buyrun. Lütfen buyrun.

Adamı yanına oturttu; Murat'a döndü:

—Murat; söyle, semaveri yaksınlar.

Adam: Çok teşekkür ederim, ben çay içtim.

— Öyleyse, git, nargileyi getir.

Hacı zarif zarif gülerek adama:

— Sanki sizinle eskiden tanışmış gibiyim. İsminizi tam hatırlayamıyorum. İhtiyarlık işte; bin türlü illeti var.

— Bendeniz Gulamrıza Ahmedbegi.

— Allah Allah!.. Basîr Leşker'in mahdumu değil misiniz?

— Evet.

— Hatırlıyor musunuz, Şotordâran sokağındaydı eviniz? Babanız hayattalar mı?

— Kuraklık olduğu yıl sizlere ömür vefat etti.

— Allah rahmet eylesin; nur içinde yatsın. Ne zarif insandı! Şu yalancı dünyaya bak. Ben merhum babanızla birlikte büyüdüm. Yıllardır birbirimizi gördüğümüz yoktu. Hey gidi günler hey! Her sabah rahmetli babanızla Lûti Sâlih geçidine gider, havuzda yüzer, oynardık. Ne zaman aynaya bakıp da yüzümdeki yara izini görsem, o zamanlara giderim. (Kah kah güldü. Sesi taşlıkta balçık kokuları arasında yankılandı.) Yeminle diyorum, bütün ömrüm boyunca arkadaş canlısı oldum. Şimdi sizi gördüm ya, dünyalar benim oldu sanki!

— Aman efendim, mahcup ediyorsunuz beni. Sizin kulunuz bile olamam.

— Ne demek canım; siz benim oğlum gibisiniz. Babanızın darılmasına neden olan o mülk davası yüzünden hep vicdanım sızlar, utanırım. Benim kabahatim yoktu. Küçük varislerin malıydı; ben de dava açmak zorunda kalmıştım. Her zaman derim; arkadaşıma can feda. Ne çekersem, şu vicdanımdan çekiyorum, ama artık elden ne gelir? Bugün öyle adamlar az bulunur. Her neyse, biz yaşlı, eski insanlarız; mahalleli inanır bana. Ne zaman yolculuğa çıkacak olsalar, malları bir şeyleri varsa, onları ya da çoluk çocuklarını getirir bırakırlar bana. Ben emanete hıyanet etmem. Ne yapalım? Bu şehirde yetiştik bir kere. Peder rahmetli olduktan sonra herkesin gözü benim üstümde. Tabii beklerler de... Dün mahallenin imamı Huccetuşşerîa yanımdaydı. Şerefli bir adamdır. "Valla kırk yıldır mahallenin imamıyım. Mahalleli sana inandığı kadar bana inanmıyor" diyordu. Yetim malı yiyemem ben. Bir ayağım bu dünyada, bir ayağım öteki dünyada. Allah da razı olmaz zaten.

Hacı'nın tükrüğü Gulamrıza'nın dudağına sıçramıştı. Gulamrıza elinin tersiyle tükrüğü sildikten sonra yine ağzı açık, anlamadan etmeden onun sözlerine kulak veriyordu.

Hacı yine sözlerine devam etti:

— Elden ne gelir? Herkesin dünyada bir kısmeti var. Bana da son zamanlarda "Hacı Aga" adını taktılar. Ben de alıştım

buna. Kendi yağımla kavrulup gidiyorum işte. (Kıllı tombul ellerini umutsuzca salladı.)

Murat nargileyi getirdi. Eli göğsünde bir kenarda dikildi. Gulamrıza kendisine sunulan nargileyi istemeyince Hacı önüne çekti. Bir ayağını kaldırıp sedire koydu. Göz ucuyla Gulamrıza'yı süzerken nargilesini içmeye başladı. Gulamrıza çantasını açıp bir zarfla bir kitapçık çıkardı. Zarfın üstünde "Diyanet Lastik Şirketi" ibaresi basılıydı ve bir kâğıtla birlikte, şirket ortaklarının altı aylık kazancı olarak otuz sekiz bin tümenlik bir çek de Hacı Aga'ya gönderilmişti.

Mektubu ve kâğıdı tanıyan Hacı Aga, Gulamrıza'nın lastik fabrikasının yeni şefi olduğunu ve bir çam devirdiğini anladı. Çünkü Gulamrıza'nın onun bu bir kalem mal varlığından haberi vardı. Lafı değiştiriverdi.

—Evet, bugünlerde çalışıp çabalamak da yetmiyor...

Holden bir çocuk ile yerde sürüdüğü terliğin sesi duyuldu. Hacı'nın kızı Sekîne'ydi bu. Kolu kanatı yolunmuş, uyuklayan bir serçeyi bir eliyle göğsüne bastırıyor, diğer eliyle Muhterem'in elini tutuyordu. Dışarı çıkacaklardı.

— Sabahtan beri başımın etini yedi. Akide şekeri istiyor.

— Ananız taş yesin yarımşardan beş yesin! Bari, ben çıkıp dolaşmak istiyorum desene kadın! Bu evde hep çerez, hep şeker ziftlenirler. Daha bir dakika önce Murat gidip akide şekeri getirdi. Verin işte çocuğun eline bir parça şeker. Yanımda böyle saygıdeğer insanlar varken hiç kimse dışarı çıkamaz. Bin defa söyledim size; lafımı dinleyen var mı hiç? Bir daha geçerseniz buradan, kırarım bacaklarınızı!

— Ama gelenin gidenin hiç eksilmiyor ki; yanında hep birileri var.

— Kes sesini eksik etek! Ukalalık taslama. Bana cevap mı yetiştiriyorsun? Bu evde benim sözüm geçer. Çocuk niye bu kadar pis? Sümüğünü silecek bir mendil bulunmaz mı bu evde? İnsanın midesi bulanıyor. Yüz yıllık şerefim yok oldu! Yaşadığımız şu eve bak; her yeri bok götürüyor!

Çocuk birden boşanıp ağlamaya başladı. Annesi elinden çekti.

— Gidelim annem. Üzülme...

Hacı çocuğa dönerek:

— Yok bir şey güzelim. Murat'a söylerim, sana akide şekeri alır... Murat! Git, akide şekeri al.

Muhterem hole döndü. Çocuk da ağlayarak peşinden gitti.

Hacı: Murat!

— Buyur kurban.

— Git, sustur şu çocuğu.

Sonra Gulamrıza'ya döndü:

— Allahaşkına kusura bakmayın!

— Hiç önemi yok. Ev hali bunlar.

— Âhir zaman işte!... Demek istiyordum ki daha birinci sermayenin parası ödenmeden gırtlağıma kadar borca battım. N'apiyim? Meymenetnejad Bey'e saygım büyüktür. Ortaklıktan çekilecek olsam, fabrika duracak, bir sürü işçi aç sefil ortada kalacak. Allah buna razı olur mu? Bu arada memleketin sanayii gelişiyor; topluma bir hizmettir bu. Ben de boğazımdan bir lokma helal ekmek geçsin isterim. Çorap ucuza mal olsun diye diğer fabrikaların yaptığı gibi çürük iplik almıyoruz. Binbir zorlukla döviz bulup amerikan fildokoz (Fil d'Ecosse) ipliği ithal ediyoruz. Yine de çoraplarımızın fiyatı diğer fabrikalarınkiyle aynı. Rekabet belası işte; siz daha iyi bilirsiniz. İnanın, ayda üç bin tümen zararım var.

Bu sırada sokak kapısı açıldı. Siyah geniş şalvar ve kep giymiş, çiçek bozuğu suratlı esmer biri içeri girip saygıyla eğildi. Hacı Aga, oturtmak için davet etmeden önce ona döndü:

— Selam Halacpur Bey; daha hareket etmedin mi?

— Kurban; pasaportla sipariş mektubunu bekliyorum.

— Pasaport ve bütün işler hazır. Söylediğim gibi verdiğim özelliklerdeki iki halıyı geçen hafta Bağdat'taki İran Elçiliği adresine gönderdim. Şimdi derhal Dûst Ali'ye gidip pasaportla sipariş mektubunu al ve hareket et. Bağdat'a varınca doğru elçiliğe git; sayın elçiye selamımı söyle. Halıyı teslim alıp Şeyh Hamza-yı Şemûîlî'ye ver.

— Daha önce Ebû Kantara ve Ortakları'yla mı çalışıyordunuz?

— Sayın elçi böyle uygun gördüler. Bu firmayla daha iyi iş yapılıyor. Dediğim gibi hemen Dûst Ali' ye git.

— Başüstüne.

— Ha sahi, iyi ki aklıma geldi. Orada Hacı Abdulhâlık Câpolekî'de iki sandık afyonum var. Selamımı söyle. En kısa zamanda hesabını göndersin. Altı aydır hiç haber yok. (Kendi kendine: Hata ettim. Hong Kong'a gönderseydim, üç misli kazancım olurdu.) Her neyse, bu sefer, önceki gibi bize hesap çıkarma. Bahşişler, çay paraları filan bana ait değil. Çünkü sen Irak'taki ticaret odasının temsilcisisin. Boş yere oyalanma hadi, hemen işin başına geç.

— Başüstüne.

— Selametle.

Halacpur bin yıllık saraylıymış gibi geri geri gitti; tekrar eğilip aceleyle çıktı. Hacı, Gulamrıza'ya dönüp mektup ve çekin alındı makbuzunu imzaladı. Mektupla çeki minderin altına koyup marpucu ağzına dayadı. Gulamrıza çantasını kapayıp ayağa kalktı.

— Ben izin alayım.

— Size zahmet verdiğim için çok özür dilerim. Bir şey ikram edemediğim için mahcubum. Meymenetnejad Bey'le sizin hakkınızda konuşacağım. İnşallah yine görüşürüz.

Gulamrıza çektiği onca fakirlik, talihsizlik ve mutsuzluk yüzünden artık kendi sözlerinden de emin değildi. Dışardaki dünya anlamını yitirmişti gözünde. Hacı'nın lafları, komplimanları kafasında yankılandıkça yankılanıyordu. Hacı Ebû Turâb adlı bir hokkabazın hile hurda, zorla Verâmin'deki tek geçim kaynakları olan mülkü iç ettiğini duymuştu babasından. Ama Hacı'nın sevecen davranışı, güven verici tavırları o kadar etkiledi ki onu, temiz ve riyasız bir adam olduğuna inandı. Fabrikadaki çıkarlarına, halı ve afyon işlerine akıl erdiremedi. Saygıyla yerlere kadar eğilip dışarı çıktı. "Ne halim selim bir insan! Hacı o anasının gözü adamlardan değil. Bu yüzden Meymenetnejad kazık attı ona" diye geçirdi içinden.

Hacı boğazını temizledi:

— Murat!

— Buyur kurban.

— Çocuğa akide şekeri aldın mı?

— Evet kurban.

— Bu nargile yanmıyor. Sabah karga bokunu yemeden damlıyorlar. İnsanı rahat bırakmıyorlar ki canım. Hepsi baş belası! Bu nargileyi Enis Aga mı yaktı?

— Enis Aga'nın işi vardı. Muhterem Hanım yaktı.

— Söyle ona, baştan savma iş yapmış. Soğan cücüğü müyüz burda be?! Git bak bakalım, Keyûmers niye hâlâ okula gitmemiş. Korkarım bu da ağabeyi gibi kumarhanelerde sürtecek. Hayır, hayır, bırak, ilgilenme hiç. Bakalım kendisi gidecek mi? İhtiyarlığımızda evin kapıcısı olduk!

— Kurban, size söylemeyi unuttum. Dün siz gittikten sonra Huccetuşşerîa Bey geldi. Bir ilaç getirmiş. Macun olduğunu söyledi. Bana vermedi; yine gelirim dedi.

Hacı merakla:

— İlaç mı getirmiş? Toz muydu, mayi miydi?

— Bilmem; kâğıda sarmıştı.

— Yine bu hocaefendi sağolasıca. Sahi Murat, bir şey soracaktım sana.

— Aman efendim, estağfurullah; ne haddime!

Hacı göz kırpıp dik dik baktı:

— Aramızda kalacak ama.

— Lafı mı olur Hacı Aga?

— Aramızda kalacak tamam mı? Sen de benim akranım sayılırsın. Sekseninden fazlasın. Son aldığın kadın genç mi? Bilmek istiyordum; çocuğun oldu mu?

— Kurban; bu karım genç değil. Dayımın kızı olur. Öldüğümde çenemi bağlayıp boğazıma zemzem döksün diye aldım onu.

— Hep yağ yakıyorsun bana. Şimdiye kadar tek doğru laf çıkmadı ağzından. Duydun mu hiç; seksen doksan yaşında, testis iltihabı olan biri mesela kuvvet macunu yese, çocuğu olur muymuş?

— Allah istediyse, elbette.

— Biliyor musun; Muhterem hamile!

— Ne deyim bilmem ki; belki ilaç milaç bir şeyler yapmıştır.

Hacı söylediğine pişman olmuş gibi dudaklarını büzüp düşünceye daldı. Marpucu ağzına alıp birkaç nefes çekti. Sonra başını kaldırdı:

— Murat.

— Buyur kurban.

— Şoför Gul Muhammed gelmedi mi buraya?

— Hayır, görmedim hiç.

— Bu herifi hapse tıkacağım. Otobüsün lastiğini mahvetmiş. İki kere Kerec'e[8] gitmiş; masrafını düşünmemiş hiç. Biliyor musun, Betül'ün yeğeni Abbas getirdi haberini. Kabahat bende. Evvelki yıl iki kişiyi ezdiğinde altı sene hapis yatacaktı. Emniyette araya girmeseydim, üç gün salmazlardı. Gittik de rica minnet, bizim hatırımıza hırpalamadılar. Şimdi bu da yaptığım iyiliğin karşılığı! Şehit Şah zamanı olsaydı, getirip taşlıkta bağlardım oturağa; yer misin yemez misin, bir güzel sopa çekerdim. Belinden aşağısını yamyassı ederdim. Adliye... karakol... hepsi hırsızlık, rüşvetçilik, üçkâğıtçılık... Rahmetli Mirza Kerim Han her Allah'ın günü hizmetkârları falakaya yatırıp gözlerini yıldırırdı. "Yaş sopa olmazsa, söz dinlemez öküzle eşek" derdi. Yüzüm yumuşak ya, herkes tepeme biniyor. Mühendis Mehduş mudur Şehduş mudur ne karın ağrısıysa, bu herifi iyi tanır mısın?

— Evet kurban.

— Afyon tahdit komisyonunda düşük dereceli üyeydi. Zimmetine para geçirince kovdular. Hakkında soruşturma açtılar. Aslında mühendisin ne demek olduğunu bilmezdi. Arkadaşlardan biri tavsiye etti onu bana. Baktım, istidatlı bir genç. Eline üç beş kuruş sermaye verdim. Sualtı yolu ihalesini alınca, işçilerin başında dursun diye gönderdim oraya. Benim hesaplara bakacak yerde hep işçilerin parasını yedi. Oralı olmadım tabii. Üç kişiyi de dereden aşağı atıp öldürdü. Arkasında ben varım diye kimse kılına dokunamıyordu. Derken kendisini mühendis diye tanıtmaya başladı. Nerden mühendis olmuş diye soran da çıkmadı. Yükünü tuttu şimdi. Kimse tanımazdı bu herifi. Yüzüne

8 Tahran'a yakın bir il (Ç.N.)

bakan yoktu. Bugün aldı yürüdü. Bürosunda yedi mühendis çalıştırıyor. Altında gıcır gıcır bir Pakard araba var. Malı, mülkü her şeyi var. Benim işimi ise mahvetti. Ama ne zaman Tahran'a gelse, köşe bucak kaçıyor benden. Hesaplaşmaya yanaşmıyor; sallıyor da sallıyor... (Duraladı.) Abbas'a git diyecektim. Yok yok, bekle. Bakarsın gelir belki. Otobüslerin hesabını Maşallah'a[9] vereceğim; Allah'tan korkan biridir. Homurdanmasından korkuyorum ama aramızda bir şey; zaten çok da önemli bir iş değil. Üç hamam, birkaç evle dükkânın tahsilatını yapmak karın doyurmaz. Sabahtan akşama kadar sinek avlıyor. Malımı çarçur etti. Ama fabrikanın hesabına ben bakarım. Emlaklerimle de Mirza Takî ilgilenir. Biliyor musun Murat; herkes çarpıyor beni. N'apıyim; gözümü yumup görmezden geliyorum; zamane işte!

Köse sakallı, takkeli, haki renkli takım elbisesiyle esnaftan biri içeri girdi ve yerlere kadar eğildi. Hacı ona dönerek:

— Ooo Yüzbaşı! Nasılsın?

— Sağlığınıza duacıyım. Yuvarlanıp gidiyoruz işte.

— Çoluk çocuk nasıl? Gel otur şöyle.

— Sağolun efendim. (Yüzbaşı Hüseyin karşı sedire oturdu.)

— Duyduğuma göre ziyarete niyetlenmişsin. Nereye gitmek istiyorsun?

— Zatıâlinizden izin alacaktım. Ömrümüzün sonları; çoluk çocukla Kerbela'ya gidelim dedik. Günahımız çok.

— Allah kabul etsin. Şimdi bütün işlerin yoluna girdi mi bari?

— Ocağına düştüm kurban. İki aydır karakola, oraya buraya koşturup duruyorum. Bir ton para döktüm ama daha ortada bir şey yok.

Hacı kah kah güldü.

— Biliyordum zaten. Tilkinin dönüp geleceği yer kürkçü dükkânı. Eeee, ne kadar paranı aldılar?

— Bugüne kadar beş yüz seksen tümen bayıldım. Şimdi General Hujberâsâ kendi hakkını istiyor!

— Bu kadarını bilmiyordum. Bayağı kapana kıstırmışlar seni!

9 Bir erkek adı (Ç.N.)

— Kurban, insanoğlu çiğ süt emmiş. Şimdi aklım başıma geldi. Ta başından zatıâlinize gelecekmişim.

— Galiba benimle ufak bir hesabın vardı?

— Kurban, lafı mı olur? Utandırıyorsunuz beni. Ne emrederseniz, yapmaya hazırım.

— Göreceğiz bakalım.

— Ne emrederseniz, canımla malımla yapmaya hazırım. Tabii, önce yanlış yoldan gitmişim; bilemedim. Şimdi emir sizden, itaat benden. Şu karakoldakileri hiç gözüm tutmuyor. Üç gün sorguya çektiler beni. Bir de sınır gümrüğünde takılmaktan, seccade olarak götürdüğüm çiğnenmiş halıyı elimden almalarından korkuyorum.

— Benim için bir iş yapabilir misin?

— Canla başla.

— Halacpur'u tanır mısın?

— Hayır kurban.

— Bu herif eski kulağı kesiklerden. Ben en kısa zamanda pasaportunu almaya çalışacağım. O zaman senden...

Kapı açıldı ve temiz giyimli biri Hacı'ya selam verdi.

— Aleykümselam Muhsin Han. Nasılsın?

— Sağolun efendim.

— Devâmulvizâre Bey nasıllar? Epeydir görüşme şerefine nail olamadık. Buyrun.

— İzin verirseniz, beyefendi burada, arabadalar.

— Hoş gelmişler, safa getirmişler; kendi evleridir burası; aman rica ederim. (Kısa boylu, sıska, çipil gözlü, kırçıl saçlı bir adam içeri girdi.)

Hacı hafifçe eğildi:

— Sayın Devâmulvizâre, aleykümselam. Oh oh ne saadet efendim! Şereflendirdiniz bizi.

Devâmulvizâre: İlginize teşekkür ederim.

Yüzbaşı Hüseyin kalktı, eli göğsünde dikildi. Hacı ona dönerek:

— Yarın bu vakitlerde gel; sana haber vereyim. Kendinin ve yanında götüreceğin kişilerin sicillerini getirmeyi unutma ki bir an evvel işe başlayayım.

Yüzbaşı saygıyla eğilip gitti.

Hacı, Devâmulvizâre'ye dönerek:

— Kurban; bu saadete hangi dille teşekkür edeceğim, bilemiyorum doğrusu. Afedersiniz, burası bizim fakirhane. Buyrun içeri geçelim.

Devâmulvizâre Kâşân lehçesiyle kelimelerin üstüne basa basa konuşuyordu:

— Hayır hayır, Allahaşkına, burası güzel. Rica ederim buyrun. Darılırım yoksa. Sizi rahatsız ettiğim için çok özür dilerim. Amacım sadece sizi ziyaret edip, huzurunuzdan feyiz almaktı. İki üç gündür hep size gelmeyi düşünüyordum. Önce keyifsizliğim, sonra günlük meşgaleler fırsat vermedi. Nihayet, Allah'a şükür, bugün kısmet oldu.

— Geçmiş olsun efendim, buyrun.

Devâmulvizâre Hacı'nın yanına oturdu. Muhsin Han da arabanın başına gitti. Hacı boğazını temizledi:

— Murat! Söyle, semaveri yaksınlar.

Murat ortalarda yoktu. Devâmulvizâre :

— Hayır, hayır, zahmet etmeyin. Vallahi içtim. Siz de bilirsiniz, çaya, tütüne düşkün değilim.

Murat şaşkın şaşkın holden çıktı. Hacı'ya dönerek:

— Kurban, sizi telefondan istiyorlar.

— Nereden arıyorlarmış, sormadın mı?

— Kurban, saraydan, dediler.

Hacı biraz irkildi. Kalkıp Devâmulvizâre'ye:

— Şimdi gelirim.

Bastonunu vura vura hole girdi; Murat da peşinden gitti. Devâmulvizâre cebinden gazetesini çıkardı ve düşünceli düşünceli okumaya başladı. On dakika sonra Hacı gelip yerine oturunca Devâmulvizâre gazeteyi katladı, cebine koydu.

— Devâmulvizâre Bey, afedersiniz.

— Estağfurullah.

Hacı düşünceli bir tavırla:

— Evet, beni çağırdılar. Devlet sırrıdır ama, neyse; birçok teklifte bulundular. Bu hasta halimle reddetmek zorunda kaldım. Bunca iş güç arasında, yüksek makamlarda bulunarak vatanıma hizmet edemeyeceğim için çok üzgünüm.

— Gerçekten üzücü!

— Bugün filanca beyin tavrı değişmişti. Her zamanki gibi lütufkâr değillerdi... Belki de işi başından aşkındı... Bizim mahdumu mirastan mahrum ettim ya, aramız açık. Şimdi sarayda çalışıyor... Evet... bir şey demiş olmasından korkuyorum. Böyle bir şey yapacağını sanmıyorum ama... Hiç kimse kaç sene yaşayacağını bilemez; elinde senet yok ki. Sözlerinin garazkâr olduğunu anlayacaklardır elbet. Korkarım, onun için iyi olmayacak. Memleketin muhterem lideri sayesinde gördüğümüz bu serbestlik ve emniyet, Şehit Şah zamanındaki gibi değil. O zamanlar kim saraya çağrılsa, önce vasiyetnamesini yazardı. Sonra misafire bir fincan kahve getirirlerdi. O malum kahvelerden!

— Hayırdır inşallah!

— İnsan aykırı tabiatlıdır. Her türlü fikir aklından geçer. Memleketin bir numaralı adamı tarafından birkaç defa bakanlık ve milletvekilliği teklif edilmişse ve bütün teklifler geri çevrilmişse, bu elbet iyi bir şey değil.

— Beyefendi, sizin varlığınız feyiz ve hayır kaynağı. Hangi işle olursa olsun, uğraşın veya uğraşmayın, bütün millet zatıâlinizden feyiz alıyor.

— Eveeet; bırakalım burda konuyu... Dün akşam Mehram Bey'in evindeydim. Kulağınızı çınlattık. Dışişlerinden de önemli biri vardı. Hayattan, siyasetten, her şeyden laf açıldı. Özellikle saray müntahibine[10] hatırlattım.

— Hangi saray müntahibine?

— Koç Ali Bey'e. Şimdi emniyet teşkilatında.

Devâmulvizâre onaylarmışçasına başını salladı.

Hacı:

— Ben bilhassa tavsiye ettim. Loristan'daki bu karışıklıkların, adaletsizliklerin bitmesi isteniyorsa, bu işlerde bir hayli tecrübeli olan filanı göndermelisiniz dedim. Hani Mazenderan'da Âlâhazret aleyhinde çıkan karışıklığı bastırmıştı. Birkaç kişiyi öldürmek veya hapsetmek gerek. Nutuk çekmeye kalkanın ağzına vurmalı. Siz daha iyi bilirsiniz. Ortaya kellemi koyarım, filanca atanırsa, bütün bu kargaşa yatışacaktır, dedim. Çünkü

10 Müntahib: Seçici, seçme yetkisi olan kişi.

bugün kararlı kişilere ihtiyacımız var. Biz demir yumruk istiyoruz. Mazenderan'ı örnek alın işte. Size yeminle söylüyorum, bütün gönül rızamla oradaki bir avuç arazimi hulusikalple saraya takdim ettim. Oradan geçenler cennet gibi olduğunu söylüyorlar. Kendi malımdı ama yılda getireceği bir avuç pirinci devlet memurlarının, kâhyanın boğazından çekip çıkarıyordum. Heba olup gidiyordu. Ben de bizzat ilgilenemiyordum. Ama şimdi işten anlar birinin eline geçti, ne âlâ. Memleket abat olur. Asıl mesele, bugün kimsenin fedakârlığa yanaşmaması.

Gerçekten de bana karşı gösterdiğiniz bu teveccühe nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Söz Loristan'dan açılmışken, zatıâlinizden âcizane bir istirhamda bulunacaktım.

Hacı Aga gafil avlanmıştı.

— Buyrun... Rica ederim, aramızda teklif tekellüf mü var?

Devâmulvizâre çevresine bir bakındıktan sonra

— Yeğenim Albay Bolendpervâz hakkında size açıklamada bulunacaktım.

— Aaaa, sizin yeğeniniz midir? Severim onu. Yetenekli biri olduğunu kimse inkâr edemez.

— Evet; ne yazık ki bir süre önce bir yanlış anlaşılına oldu. Şöyle ki; bazı fitneci garazkâr kişiler onu zimmete para geçirme, rüşvet alma, iffetsiz davranışlarda bulunma, öldürme gibi birçok şeyle suçladılar.

— Yeğeninize öyle mi?

— Şunu da belirtmeliyim ki, Albay Bolendpervâz şahın da teveccühüne mazhar olmuştur. Loristan'a gitmeden önce orduevinde "milli gurur" üzerine bir konferans verdi. Bu konferansın metni basıldı ve yüksek makamlar tarafından çok beğenildi. Öte yandan, yemin ederim, onun ruhsal yapısını iyi tanırım. Sizi temin ederim ki cesur, onurlu ve merhametli bir insandır. Karıncayı bile incitmez. Ama herşeyden önce vazifeşinas bir askerdir. Askeri emirlere ve kurallara karşı gelmeyi uygun görmez, canını vatanına feda eder. Yani tepeden tırnağa vatan sevgisiyle doludur. Herkesin vatan sevgisi başkadır. Fakat ne olmuşsa, ülke çıkarlarına aykırı yasadışı beklentileri olan ve istekleri yerine getirilmeyen bazı bozguncu ve garazkâr kişiler

merkeze raporlar göndermişler. Güya Albay, aşiret reislerine yemin edip söz vermiş; teslim olduklarında da öldürmüş. Aşiretleri içeri tıkmış; davarları, koyunları gaspetmiş. Ya da çeteleri takip etmek için bazı günahsız insanları öldürüp mallarına el koymuş. İşte bu devletin raporu. Yaptığı şeyler üst makamların emirlerine uygun. Ama İçişleri Bakanlığından edindiğim bilgiye göre Loristan'da katliam yapan çeteler sözkonusu çeteler değil. Bunlar Hûzistan'da türemişler. Ahalinin canına, malına, ırzına el uzatmışlar. Uzun sözün kısası, zatıâlinize olaylar hakkında bilgi vermektir maksadım. Neticede Şah hazretlerinin de bu olaylarla ilgili olarak zihni bulanmış olmalı. Elbette siz bunun vahim sonuçlarını...

Bu sırada Murat eli göğsünde gelip Hacı'nın önünde durdu. Hacı:

— Eeee, ne diyeceksin?

— Kurban, izin verirseniz, eve soğan alacaktım.

— Aybaşında bir buçuk batman[11] soğan aldım; bitti mi hepsi? Her şey ortalıkta durursa biter tabii. Yemekte soğandan eser yok; demek ki bütün malım telef ediliyor!

— Kurban, arzedeyim.

— Peki peki, git Meşedî Masum'dan iki üç baş soğan al. Ben sonra hallederim. Ama fiyatını da sor ki kazıklamasın beni.

— Başüstüne.

— Bana bak; söyle tatlı Gom[12] soğanı versin.

Murat dışarı çıktı. Hacı iri iri gözlerini devirdi. Sonra Devâmulvizâre'ye dönerek sesini biraz daha yükseltti.

— Evet, ben her zaman söylerim; İran'ın her şeyden önce kararlı adama ihtiyacı var; burada ise adam kıtlığı. Allah'tan bugün milletin kaderi Âlâhazret gibi yüce bir öndere teslim edilmiş. Ama ne yazık ki bir kişi. Etrafındakilerin hepsi hırsız, üçkâğıtçı, dalavereci. Mesela yuların kaptırıldığı şu bir avuç hırsız çetesini yok etmek devletin programına girmiş. Rahat bir nefes almak için bütün aşiretlerin kökünü kurutmak lazım. Sorarım size, bunlar memleketin ne işine yarayacak? Her zaman güven-

11 Bir batman üç kilogram.
12 Tahran'a yakın bir kent.

liğin bozulmasına neden oluyor; merkezi hükümetin de keyfini kaçırıyor. Zavallı tüccarın malı yağmalanıyor, insanlar öldürülüyor. Toplukıyım gerek. Albay Bolendpervâz gibi kişilere ihtiyacımız var. Albay memlekete hizmet etmiş; elini öpmek lazım.

Devâmulvizâre dudağının kenarından Hacı'nın tükrüğünü sildikten sonra yavaşça:

— Bu düşüncenizden dolayı kutlarım sizi ama herşeyin bir yolu yöntemi var.

Hacı Ağa göz kırptı.

— Emin olun, bu konuda elimden geleni yapacağım. İlgili makamlarla konuşacağım. Siz daha iyi bilirsiniz; insanlar beklenti içinde. Böyle önemli bir konuyu da birkaç kişinin kulağına koymak gerek. Ben dobra dobra konuşurum.

— Elbette, elbette. Anladım; tekrara hacet yok. Sizin bu iyiliğinize nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum... Beni mahcup ettiniz... Bu arada, size söylemek istiyordum; bu muhitte, genci yaşlısı, güvenilir ve dindar birçok insan olsa da, ardınızdan laf çıkaran bazı düşmanlar ve garazlı insanlar da var. Maksadım dedikodu yapmak, laf taşımak değil. Bu konuda suskun kalırsam, dostlara ihanet etmiş...

Hacı telaşlandı:

— Ardımdan mı? Kim mesela?

Devâmulvizâre tane tane anlattı:

— Size olan saygım ve sevgimden meseleyi anlatacağım. Evvelki akşam Klüp İran'da Huzûrî Cizkil Meş'al ve Bende-i Dergâh Beylerle briç oynuyorduk. Sohbet sırasında Huzûrî Bey "Filan kişi hakkında Hacı'nın muvafakati alınsa iyi olur. Çünkü bilgili ve esrarengiz bir adamdır. Mason olduğu ve dış makamlarla yakın ilişki kurduğu herkesin malumu. Ama görüşleri isabetli ve sözü her yerde geçer" dedi. Ben de itiraz ettim ve özellikle vurguladım: "Temiz, hilesi hurdası olmayan insanlardan biridir. Bütün İran'da eşi benzeri yoktur. Vatanseverliği konusunda kuşkuya düşecek tek kişi çıkmaz."

Hacı başını ciddi bir tavırla salladı ve sesini kalınlaştırdı:

— Beyefendi, bu şehirde benim çok düşmanım var. Bütün bu sonradan görmeler, hırsızlar, ne oldum delisi olanlar, mem-

leketin hassas iktisadi makamlarına esrarengiz bir şekilde nüfuz edenler, kendi babalarını bile tanımayanlar kıskanıyorlar beni. Akıllarından geçeni biliyorum. Siz sanıyor musunuz ki Huzûri kendi gayretiyle o makama kadar yükseldi? Tahran'a geldiği zaman bir şofördü. Üstü başı dökülüyordu. Gidin malına mülküne bakın bir. Bir Arap şoförünün bilgisi bizim iktisat doktorlarımızdan fazla olursa, varın okullarınızın kapısına kilit vurun! Avrupa'ya niçin beyhude öğrenci gönderiyorsunuz o zaman? Deken maharacası bana iki defa dışişleri bakanlığı teklifinde bulundu da kabul etmedim. Gurbette yaşamak istemiyorum dedim. Yapabileceğim bir şey varsa, bırakın vatanım için yapayım. Belki de günahım İranlı olmak. Burada doğdum, burada ölmek istiyorum. Yabancı parasının ışıltısı cezbetmiyor beni. Ama bu ne idüğü belirsizlerin hepsi burayı tokatlayıp dışarı gitmek, orada gününü gün etmek istiyorlar. Elimi eteğimi çekmem doğru mu olur acaba? Ben esrarengiz adamsam, Bende-i Dergâh kim peki? Kendisine bir arka bulmasaydı, bugün sefilleri oynardı! Karısı hakkında söylenenler ayyuka çıktı. Kızını çarşıdaki sarrafa verip sosyeteyi kendine çekiyor. Açık sözlüyüm ya, çekiniyorlar benden. Hepsinin hayatı benim elimde. Ben mason locasının üyesiyim ama onlar daha düne kadar nerden geldiklerini unutmuşlar. Bildiğiniz gibi seksen yıldır bu toprakta yaşıyorum. Kimse bana gözünün üstünde kaşın var diyemez. Rahmetli peder Şehit Şah zamanından beri tanınmış biriydi. Bir söyleseler, bin dinlerlerdi. Acaba benim şöhrete ihtiyacım olabilir mi? Hem de böyle bir zamanda! Hiç kimseyle alıp veremediğim bir şey yok. Sırtımı bir yerlere dayamak isteseydim, bu benim için su içmek kadar kolay olurdu. Ammaaa...

Kapı açıldı. İki kişi girdi içeri. Hacı selam verip eğildi. Gelip oturdular. Hacı bir süre Devâmulvizâre ile fısıldaştı. Sadece "Tabii söyleyeceğim", "Bu işi bittiden say" gibi tek tük cümleler duyuluyordu. Daha sonra Devâmulvizâre kalkıp hızlı hızlı gitti.

Hal hatır sorduktan sonra Hacı, etrafına tedirgin tedirgin bakınan seyrek saçlı gence döndü.

— Mezlekânî Bey, şöyle buyrun. (Genç adam elinde tuttuğu buruşuk gazeteyle Hacı'nın yanına oturdu.)

Hacı:

— Eee, söyleyin bakalım, dünyada neler olup bitiyor?

— Milletlerarası siyaset ufku kapkaranlık. Savaşın vahim sonuçlarını kimse göremiyor.

Hacı bir yandan tespihini çekerken saraydan gelen telefonun korkusuyla kendisini temize çıkarmak için *Dobb-i Ekber* gazetesi muhabiriyle *Perveriş-i Efkâr*'daki nutuklara benzer bir söyleşide bulunmayı gerekli gördü.

— Boşuna korkmayın canım. Bize ne? Hangi taraftan ölen olursa olsun, sonuçta İslam kazançlı çıkar. Bu hengâmede herkes kendine sahip olmalı. Bir ekmek yersek, yüz iyilik yapmalıyız. Çünkü böyle nazik bir zamanda memleketin kaderi yüce önderimizin kudretli ellerinde. Artık kimse şunu inkâr edemez: Şimdiki mevcut nimetlerin en yücesi ve en iyisi olan Şehinşah hazretleri yeni İran'ı kısa bir süre içinde yok olma uçurumundan terakki yoluna çekmiştir. Bütün ülkede emniyet berkemal. Bir kadın başına altın leğen koyup Maku'dan Bender Çâh-i Behâr'a gitse, kimse musallat olmaz. Boşuna dememişler "Tanrı'nın emri, şahın emri" diye. Artık vaziyet önceki savaştaki gibi değil. İçte karışıklık yok. Elhamdülillah tacidar babamızın sayesinde sosyal alanda o kadar şaşırtıcı ilerlemeler kaydettik ki artık hiçbir yabancı devlet vatanımıza göz dikemez. Bugün arkamızda iki milyon süngü var. Bununla bir taraftan Kafkasya'yı, diğer taraftan Rus Türkistan'ını fethedebiliriz. İnanın dünyayı titrettik biz. Hatırınızda mı, Ahmed Şah[13] devrinde halka maaş yerine saman, yonca ve tuğla veriliyordu? Evvelki gün selam töreni vardı. Mukaddes ayağını öpme şerefine nail oldum. Bana ne kadar mültefit davrandılar! Allah gölgesini milletin başından eksik etmesin. Emniyet, ümran, ordu, demiryolu, asfalt yollar, devasa binalar, bunların hepsini rüyada bile göremezdik.

Mezlekânî:

— Doğru söylüyorsunuz. Âlâhazret Rıza Şah gibi bir dâhi-

13 Kaçar hanedanının son hükümdarı.

ye sahip olduğu için hiçbir tehlike İran milletini tehdit edemez. Hakikaten Allah'a şükretmek lazım. Dünya ülkelerini temelinden sarsan bu ocak söndürücü savaştan uzağız. Ama bu savaşın ister istemez dünya ekonomisini ve maneviyatını derinden sarsacağı inkar edilemez.

— Şimdiye kadar dünyanın iktisadi ve ticari gelişmesine kuzey komşumuz engel olmuştur. Ne mutlu ki Âlâhazretimiz bu hususun farkındalar. Güvenilir bir haberim var. Almanların Rusya'ya saldırısını Şehinşaha müjdeleyen kişi diyordu ki: "Âlâhazret'in sevinçten içi içine sığmıyordu. 'Neden bana söylüyorsun? Git, İran milletine müjdele!' buyurdu. Ne büyük söz ama! Meliklerin sözleri de büyük olur. Eflatun bile böyle bir söz edemezdi. (Sonra pişman olmuş gibi göz kırptı.) Aramızda kalsın; siyasi sırdır. Üstelik Âlâhazretin bir süredir millete vaadettiği bu köhne Kafkas şehrini İran'a ilhak etmesi hiç de uzak değil. Dün akşam Hitler Berlin radyosunda konuşuyordu. Ne cazip sesi vardı! Ağzından çıkan her kelimeyi yarım saat alkışlıyorlardı. O da dâhi. Kokuşmuş siyasi düzeni değiştirmek, yeni bir düzen getirmek istiyor. Bir iki haftaya kadar Rusya'nın işi biter. (Kah kah güldü.) Belki de sizinle konuştuğum şu anda Moskova'yı geçmişlerdir bile. Sonra sıra İngiliz'e gelecek. Artık o çantada keklik. Size söz veriyorum, bir iki aya kadar Almanlar Tahran'da olur.

Hacı tükrüğünü yuttu ve aynı ilgiyle sözüne devam etti:

— Alman elçiliğinde Fransa'nın yenilgisini anlatan film gösteriliyordu; ben de davetliydim. Alman askeri sanki asker değil, yekpare demir. Artık dünyada onlara dur diyecek bir ordu yok. Anlatmakla bitmez. Varsın Hitler yeni düzeniyle dünyayı idare etsin. En azından patron değişiyor; bu da bir rahatlık. Mehdi'nin bütün zuhur alametlerini görüyoruz. Beyim, ortaklık da ne demek? Eğer iyi bir şeyse, kendilerine göre bir şey. Kötüyse, başkalarıyla niye uğraşıyorlar? Bu bolşeviklikten önce ben yılda on bin tümenlik (o da o zamanın on bin tümeni) portakal ihraç ediyordum Rusya'ya. Şimdi halkın portakal şöyle dursun, yiyecek bir dilim ekmeği yok. Dünyada biri yönetirse, biri de yönetilir demişlerdir. Öyleyse gitsinler de kaza kader-

le mücadele etsinler hadi. Niçin ben ağa oldum, Murat benim uşağım oldu? Üstelik, ben çalışıyorum, didiniyorum, üç kuruşu artırmak için uğraşıyorum. Dünyanın bir düzeni var. Herkes vezir olamaz. Biri şah olursa, biri de dilenci olur. Dişimden tırnağımdan artırıp iki tuğla üstüste koydum da bir ev yapıp başımı soktum. Şimdi ensesi kalın diye bunu Meşedî Hasen-i Pehnbâz'a bedava mı verecektim yani? Böyle olursa, kimse bir işin ucundan tutmaz, mamurluk olmaz. Murat Hacı olsun, ben de Meşedî Murat olayım; yok öyle yağma!

Mezlekânî:

— Buyurduğunuz gibi elbette dünyada bazı değişikliklerin olması, yeni bir düzen kurulması lazım. Ama geriye gidiş olmamalı.

— Hitler'in müslüman olduğu söyleniyor. Kolunda "Lâilaheillallah" yazıyormuş.

— Evet, gerçekten de İran'a karşı ilgisi var. Bugünkü haberleri dinlemediniz mi yoksa?

— Hayır, ama Keyûmers bana "Yüce Himmet" başlıklı makalenizi okudu. Sahi, düşkünler evine takdim ettiğim on atyarışı bileti için bir şeyler yazmıştınız. Önemsiz bir hediyeydi ve beni mahcup etti. Fakat başkalarına örnek olması bakımından ilginç konular vardı. Mezlekânî Bey, sizi kutlarım. Siz dünyanın en büyük yazarlarından birisiniz. Sahi bu güzel ifadeleri nereden buluyorsunuz?

— Ben ahlaki ve sosyal görevimi yerine getirdim. Ama müdürlük biraz dokundurucu olduğu kanaatinde.

— Hayret!

— Ayrıca, üçüncü sayfada basılmasından yanaydılar. Israrım üzerine nihayet birinci sayfada basıldı. Bilhassa buyurduğunuz gibi "Bütün İranlılarda Hacı'nın hakkı vardır. O inkılabın yegâne evladıdır. Biz özgürlüğümüzü ve meşrutiyeti ona borçluyuz. Hele hele bütün ömrünü şeref, onur ve takva ile geçiren bu yenilikçi, bilim dostu şahıs İran'ın milli hazinelerinden biridir. Böyle değerli politikacılara sahip olmakla gurur duyuyoruz" diye yazdım.

Murat, içine soğan koyduğu mendille içeri girdi. Hacı ke-

yifli gözlerle Mezlekânî'ye bakıyordu. Dalkavukluk için birkaç parlak cümle söylemeyi düşünüyordu ki holden bir kadın sesi yükseldi.

— Hacı Aga! Hacı Aga! Halime Hatun fenalaştı...

Hacı kulak kabarttı:

— Sus eksik etek! Bin kere söylemedim mi be? Murat git bakalım, ne olmuş yine...

Kadın:

— Vay başıma gelenler! Hacı'yı çağırın; Halime Hatun öldü!

Holden belli belirsiz bir uğultu geliyordu. Hacı, Mezlekânî'ye dönerek:

— Afedersiniz Mezlekânî Bey. Galiba içerde üzücü bir şey oldu. Sizin tavsiyenizi *Dobb-i Ekber* gazetesinin müdürüne ileteceğim. İzninizle.

Mezlekânî ve yanındaki kişi alelacele allahaısmarladık deyip gittiler. Hacı Aga usul usul bastonunu aldı; minderin altındaki kâğıtları dikkatle katlayıp cebine koydu. Sonra Murat'a dönerek:

— Ben içeri geçiyorum. Sen mindere göz kulak ol. Hemen git, Huccetuşşerîa'ya haber ver.

Sonra bastonunu vura vura hole girdi.

* * *

Hacı Ebû Turâb zilhicce ayında kurban bayramı gecesi dünyaya gelmişti. Seksen dokuzunda olmasına ve Nâsırüddin Şah zamanını idrak etmesine rağmen yaşına göre çökkün değildi; çok daha genç gösteriyordu. Vakur bir görünümü vardı. İri kafalı, tombul ve kanlı yanaklı, tepesi açık biriydi. Saçları seyrek ve kınalıydı. Beyaz gür sakalı kaba dokunmuş halıya benziyordu. Kalın derviş bıyığı sivri uzun burnunun altında kanca gibi sarkık duruyordu. Damarları çıkmış iri gözleri gür kaşlarının altında velfecir okuyordu. Evdeyken başına takkesini giydiğinde başı yumurta gibi görünüyor, büyük gıdısı çenesinin altında sallanıyordu. Daima takke veya şapkasının altında bıraktığı için kulak kepçeleri incelmişti. Her gülüşünde bir dizi

kirli altının ortaya çıktığı takma dişleri onun görünümünü tamamlıyordu.

Hacı'nın gövdesi uzun, bacakları kısaydı. Bu yüzden otururken orta boylu, yürürken kısa gösteriyordu. Ama sırtı biraz eğikti ve kamburu çıkmıştı. Yazları sadece açık yakalı bir gömlekle geniş bir pantolon giyerdi. Taşlıkta otururken de büyük cepli, geniş bir yelek sırtında olurdu. Başına takkesini geçirir, ince bir abayı da omuzuna alırdı. Bununla birlikte, gömleğinin kolu düğmesiz olduğundan tombul ve kıllı elleri dışarda kalırdı. Gömleğinin yakasından gıdısının altına kadar uzanan gri kaba kıllar sakalına bağlanıyordu. Otururken tespih çekmiyorsa, büyük göbeğini iki eliyle sıvazlamayı âdet edinmişti.

Kışın, arkası kırış kırış olan kirli ve eski bir yün pardesü giyerdi. Ona göre bu pardesü mübarek bir giysiydi. Anlattığına göre, bir gün Nâsırüddin Şah avlakta Hacı'nın saygıdeğer babasına dönerek "Merhum inziva muktediri! Gel kerata gel, bu giysi senin olsun" demiş. Güya ölmeden önce ona "merhum" derlermiş. Ama aslında bu pardesüyü bir işportacıdan almıştı.

Sokakta gri uzun bir ceket ve siyah pantolon giyer, başına geniş bir şapka geçirirdi. Fıtık olduğu için elinde gümüş başlı bir baston taşır ve uzun adımlarla yürürdü.

Hacı'nın evi her ne kadar iç bina, dış bina ve bir dizi odadan oluşsa da, bütün konuklarını evinin taşlığında ağırlardı. Sabah erkenden oraya postu serer ve dışarda işi yoksa akşama kadar görüşmelerini, komisyon işlerini aynı mekânda yapar, kendi tabiriyle işleri evirip çevirirdi. Bu hal "Akşam yemeği hazır!" denene kadar sürer giderdi. Eşraftan, başbakandan tutun da mahalle hocasına, bakkala ve hatta Zal Muhammed'e kadar herkesi orada ağırlardı. Bu son kişinin misafir edilmesine itiraz edildiğinde lafını esirgememişti: "Bu da diğerleri gibi bir adam işte; canavar değil ya. Zal Memmed'in geneleve verdiği çekidüzeni sizin belediyeniz onca bütçesine ve uzmanlarına rağmen Tahran'a veremedi. Genelevi hale yola soktu. Sinema, tiyatro yaptı onlara. Ama sizin belediyeniz bir tiyatro yapmak istedi. Elli defa yıktı, yeniden yaptı. Bu arada kıyısından köşesinden birkaç hırsız milyoner oldu. Yine iş yarım kaldı. Üstelik başka-

larının gizli gizli yaptığı bir işi bu çekinmeden, riyasızca yapar. Sonra, biz kimsenin cennetine cehennemine kefil değiliz. Bizi de başkalarının mezarına koymazlar. Sizin baş köşelerde oturan ensesi kalın yöneticileriniz onlarla birlik değil mi yani? Ben açık konuşurum. Genelevi de idare edecek biri lazım. Genelev olmasa, erkekler eşlerini koruyamaz olurlar. Bir toplumda şah, vezir, milletvekili gerekli olmayabilir ama Zal Memmed gerekli. Bu şehirdeki bütün eşraf tabakasını iyi tanırım. Bana verilen sinema binası ihalesinde hesaplarında bir kuruş açık çıkmadı. Ne yazık ki bu memlekette kadirbilir insan yok! Yoksa geneleve onun heykelini dikerlerdi!..."

Hacı'nın taşlığında ancak dört minder olduğu için konukları hiçbir zaman üç kişiyi geçmezdi. Yani içerisi kalabalıklaştı mı, orada bulunanlar gidip yerlerini yeni gelenlere bırakırlardı. Bir gün onun hayatı tiyatroya aktarılacak olsa, iktisadi bakımdan sahne dekoru bir taşlıkla sınırlı kalacaktır.

Hacı'nın babası Meşedî Feyzullah'ın Za'feran Bacı çarşısında tütün ürünleri satan bir dükkânı vardı. Kırk yıl helal haram demeden ne var ne yok bütün malları toplayıp sırtını sağlamlaştırdı. Hele hele Mirza-yı Şîrâzî tütünü yasakladığında Meş Feyzullah, Yahya Han Muşîruddovle'nin evine çöreklenenlerden biriydi. Vaiz Molla Abdullah nargile içip de tütün tekrar serbest bırakılınca Reji Şirketinden[14] özür dilenmesi istendi. İşte bu sırada Meş Feyzullah allem etti kallem etti, götüreceğini götürdü. Yani yasaklanan tütünü çok düşük fiyata alıp depolamıştı ya, bu sefer yüksek fiyattan satarak vezir Mirza İsa'dan milyonlarca dönüm araziyi üç kuruşa kapattı. Böyle olunca hacca gitmesi gerekiyordu. Bir kez Mekke'ye gidip parasını helalledi. Döndükten sonra ömrünün sonuna kadar evinde oturup gel keyfim gel, gününü gün etti. Nihayet doksan üç yaşında pintiliğinden öldü gitti yani kulunç illetinden öldü. Hekimbaşının reçete yazmasına karşın, o evindeki, cilde sürülen ilacı içmeye kalktı; bu yüzden öldü.

Hacı Feyzullah'ın tüm mirası bir tanecik oğlu Hacı Ebû Turâb'a kaldı. O zamanlar Hacı dünyayı çoktan şereflendirmişti.

14 Kaçarlar döneminde tütün tekelini elinde bulunduran yabancı şirket (Ç.N.)

Hacı Mekke'ye gitmiş gibi davranıyor ve babasının Mekke yolculuğu ile ilgili anlattığı hikâyeleri kendine mal edip başından geçmiş olaylar gibi naklediyordu. Hacı Ebû Turâb, tütün dükkânını kapatıp arazi, mal mülk sahibi oldu. Babasını kimsenin tanımamasından faydalanarak, ona "halvetin muktedir Hacı" lakabını verdi ve babasını Nâsırüddin Şah'a çok yakın olan saraylılardan biriymiş gibi gösterdi. "Biz birinci sınıf eşraftanız", "Biz soylular" lafını hiç düşürmezdi ağzından. Pintilikte ise babasından geri kalır yanı yoktu. Daha hâlâ Şehit Şah zamanında kullanılan eski paraların hesabını unutmamıştı ve iki kuruş için ortalığı velveleye verirdi: "Dolandırdılar beni! Eskiden adam gibi yaşamıştık! Hey gidi günler hey!" Arazilerinden, kiralık konutlarından, dükkândan, hamamdan, çarşı işinden, Isfahan'daki dokuma fabrikası ile lastik fabrikasından, komisyonculuktan, hatta İran'ın yurtdışındaki büyükelçileri ile ortaklaşa yaptığı kaçakçılıktan inanılmaz kazançlar sağlamasına rağmen evin bir günde tüketeceği şekeri sayar, odun taşır, sîgalarının özel eşyalarını incelerdi. Meşrutiyet lafının ağza alınmadığı zamanlarda taşlıkta, evde çalışanları ve uşağı falakaya yatırırdı. Görünüşü aldatıcıydı ve kendini haklıymış gibi gösterirdi. Gören bakan da "Ne halim selim insan!" derdi. Bu gösteriş ve şişirmeleri onu ünlü biri yapmıştı. İş bitiren, iyiliksever ve iyi huylu bir insan olarak tanınmıştı.

Hacı'ya göre bin dost az ama bir düşman fazlaydı. Bu yüzden herkesle samimi oluyor ve gönül kazanıyordu. Kendi çevresine uyum sağlamıştı. Zaten bu yüzden birçok kişi onun fedaisi kesilmişti. Siyasete de durmadan karışır, milletvekillerine ve bakanlara yağ çekerdi. Gözü de başbakanlıktaydı ve sorun çözücü biriydi. "Şu memlekette üç gün daha yaşayıp, ekmeğimizi yemek, rahat rahat iki yudum su içmek istiyoruz" derdi hep.

Hacı'nın doğru dürüst okuması yazması yoktu. Nâsırüddin Şah zamanında özel öğretmenden *Gülistan* ve *Bûstan* okumuş, yazı yazmayı öğrenmişti. Ama hafızası kuvvetliydi. Başkalarının sözlerini ezberler, zamanlı zamansız tekrar ederdi bunları. Ne zaman bir hata yapacak olsa, bozuntuya vermez, rahmetli pederinin Şehit Şah'ın sarayında Hacı Mirza Aga-

si'den yukarda oturduğunu, Kerim Han Zend[15] zamanında gözdelerden olduğunu söylerdi. Deken maharacası da Hacı'ya dışişleri bakanlığını teklif etmişmiş sözüm ona. Memleketin yöneticileri ile ve kalburüstü adamlarla içli dışlı olsa da, bilgileri Hacı'nınkinden çok değildi. Bu nedenle Hacı'ya ve görüşlerine güvenirlerdi. Oysa bazen Hacı ağzından kaçırır ve "Böyle başa böyle tarak. Bu halkın, bu memleketin içinde biz de politikacı olduk!" derdi. Siyasete girdiğinden beri, devamlı küçük oğlu Keyûmers'e gazete okuturdu. Çocuk okuldan geldikten sonra gazeteyi eline verir, o da buluğ çağının değiştirdiği çatallı sesiyle gazeteyi okurken Hacı anlamlı anlamlı başını sallardı. Sanki yazıların arasında öyle herkesin anlayamayacağı bazı sırlar keşfederdi.

Hacı ahlak kitaplarına ve Sadî'nin *Gülistan*'ına ilgi duyardı. Tarih konusunda bilgisi olmamasına rağmen durmadan konuşurdu. Keyûmers'e iki üç kelimenin anlamını yanlış söylediği için çocuğun ertesi gün bir güzel dayak yemesine neden olmuştu. Bu yüzden çocuk bir daha babasına böyle şeyler sormamıştı.

Hacı herkese bir ahlak kitabı yazmakta olduğunu yaymıştı. Ama bu işi beleş yaptıracağı birini tanımıyordu. Üstelik edebiyatta da iddialıydı. Onun gözünde dünyanın en büyük filozofu Gustave Le Bon'du. Çünkü bunun ismini çok duymuş ve kitabının yalan yanlış bir tercümesi bedavadan takdim edilmişti ona.

Edebi toplantılara sürekli gider, hep baş köşede otururdu. Herkese selam verir, önlerinde eğilirdi. Bir taraftan nargilesini höpürdetirken bir taraftan da tatlı çay içerdi. Okunan her şiiri öyle alkışlardı ki artık iki gün elleri sızlardı. Yepyeni bir görüş ileri sürmüş olmak için bu tür toplantılarda habire Kâ'ânî'nin[16] şiirlerini överdi. Onun divanını görmemişti ama gençliğinde bir iki kötü şiirini dinlemişti. Üstelik onun şiirindeki insicamı anlata anlata bitiremezdi. Perveriş-i Efkâr ve Ferhengistan toplantıları hep Hacı'nın gelmesiyle şereflenirdi. Hacı bu dil ve

15 Zend hanedanının kurucusu. Ölümü: 1779 (Ç.N.)

16 Sadî'yi taklit eden ve *Gülistan*'a nazire olarak *Perîşân* adlı yapıtı kaleme alan Kaçar dönemi şairi (Ç.N.)

edebiyat kurumlarının resmi üyesiydi ve her yerde gülünç hatalar yapardı. Ama iş para hesabına geldi mi kılı kırk yarardı.

Hacı habire dünyadan şikâyet eder, ölmüş tilki numarasına yatardı. Devir devranın değiştiği, ahir zamanın geldiği dilinden düşmezdi. Çünkü komşusu evini Hacı'nın verdiği fiyata satmamıştı; sokak onun arabası için dardı; arabası son model değildi; portakal ağacı meyve vermemişti; insanlar terbiyesiz olmuşlardı. Şeyh Abdulgafur'un hatim meclisinde delikanlının biri gözlerini ona dikmiş ve adam yerine koymamıştı ya, herkesin onun başına gelen bu talihsizlikleri dinlemesini beklerdi. Ama birkaç konu son zamanlarda iyiden iyiye kafasını kurcalar olmuştu. Birincisi, General Allahverdi'ye çok içerliyordu. Çünkü sulama kanallarına sahip arazilerini çok düşük fiyata satın almıştı Hacı'dan. İkincisi, dermansız derdi yaşlılıktı. Bu yüzden Huccetuşşerîa'nın yardımıyla *Elfiye ve Şelfiye*, *Mâulheyât* ve *Râhnemâ-yi İşret* gibi kitaplara bakarak kuvvet macunları hazırlıyor, bunları kullanıyor ve sık sık hanım değiştiriyordu. Bir de fıtık illeti vardı. Henüz onu elden ayaktan düşürmemişti fakat o yaşta ameliyat olmanın tehlikeli olduğunu da işitmişti. Üstelik batılı veya Batı görmüş doktorlara, onların verdiği ilaçlara asla güvenmezdi. Babasını öldüren bir Avrupa ilacı değil miydi? Neden durup dururken doktorun bıçağı altına yatsın ki? Herkesin yazgısı belirlenip alnına yazılmışken niye durduk yerde eceline yardım etsin? Oysa fıtık onun toplumdaki önemini ve itibarını arttırıyordu.

Hanımlarına gelince, bu ciddi bir meseleydi. Hacı'nın evlilik bilançosu kabarıktı. Altı karısını boşamış, dört kadının başını yemişti. Hayatta olan diğer yedi karısı onun ailesini oluşturuyordu. İlk karısı İklîme esrar içip öldü. Hacı da namertlik etmeyip bütün mallarının üstüne oturdu. Biri doğum sırasında öldü, biri damdan düştü, sonuncusu Halime kalpten gitti. Boşananlar ise, mehirlerini helal edip canlarını kurtardılar. Yaşayanlar arasında çocuk yaştaki son iki sîgası Munîr ile Muhterem, Hacı'nın aklını iyiden iyiye karıştırdılar. Munîr çok uğraşıyordu onunla. Zehir gibi dili vardı ve anasının gözüydü. Ev halkının gözü önünde Hacı Aga'yı taklit eder, onu hicveden

belden aşağı şiirler okurdu. Muhterem'in iki yaşında bir çocuğu vardı; şimdi yine karnı şişmişti. Oysa Keyûmers'ten sonra on altı yıldır Hacı'nın çocuğu olmamıştı. Amcasının oğlu diye Muhterem'i görmeye gelen şu Gülübülbül denen karın ağrısı, yontulmamış herif ne halt etmeye durmadan evine girip çıkıyordu? Sekîne'nin kaşı gözü niye Gülübülbül'e benziyordu? Gözünün bebeği olan bu tekne kazıntısı kızı, sırf bu yüzden gözünden düşmüştü. Üstüne üstlük bu genç sîgaların hareketleri, onlar hakkında duyduğu şeylerden sonra şüpheli gelmeye başlamıştı. Mesela telefonda işletip de Hacı'yı on ikinci notere çağırdıkları gün eve döndüğünde Munîr hamama gitmiş ve henüz dönmemişti. Hem de izin almadan... Gerçi Munîr onun hizmetkârıydı ve Hacı onunla sîga yapmıştı. Onu utandıracak bir şey yapsa bırakırdı bırakmasına ya, şer'i nikâhlı karısıydı. Bu yaşta başta bir de ardından laf çıkarılması söz konusuydu.

Kadınların hamama ya da anne babalarını ziyarete gitmesi neden bu kadar uzun sürüyordu? Bir iki defa araştırdıysa da şüpheli sonuçlar elde etti. Herkesten kuşkulanıyordu, hatta Murat'tan bile. Ona pabucunu ters giydirmek için herkesin el le verdiğini düşünüyordu.

Hacı'nın canını sıkan şeylerden biri de bahşiş meselesiydi. Bahşiş vermeyi sevmezdi o. Belki karıları bahşiş veriyorlardı. Öyleyse nereden buluyorlardı parayı? Bu olup bitenler Hacı'nın huyunu, davranışlarını bozmuştu. Olanca hıncıyla ev halkına gözdağı veriyor ve çok çabuk parlıyordu. Hatta onun izni olmaksızın soğan turşusu alan Zübeyde'nin ayak bileğine bastonunu öyle bir vurmuştu ki zavallı hâlâ topallıyordu. Bir bakıma taşlıkta oturmasının nedeni karılarının başında nöbet tutmaktı. İçeri gireni çıkanı inceliyor, bazen de sokağın başında dikilip çapkınlık yapıyordu. Taşlıkta oturduğu için, kışın ısınacağı ayrı bir kürsü[17] kurmaktan tasarruf ediyordu. Ayaklarının arasına aldığı bir mangalla ellerini ısıtıyor ve fazla masrafı önlemiş oluyordu.

17 Farsçaya muhtemelen Moğolcadan geçmiş bir sözcüktür. Eskiden Anadolu'nun bazı yörelerinde ve İstanbul'da kullanılan "tandır"a benzer. Bir sehpanın altına mangal konulur. Sehpanın üstüne çarşaf veya şilte atılır. Kışın aile bireyleri sehpanın etrafına oturarak bellerine kadar ayaklarını şiltenin altına uzatırlar. Böylece kürsünün sıcaklığından yararlanarak ısınırlar (Ç.N.)

İhtiyarlığında, sekiz kızdan sonra sahip olduğu ilk oğlu ayyaş, frengili ve kumarbaz biri olup çıkmıştı. Hazreti Ali'nin "Çocuklarınızı zamana göre yetiştirin" emrine uyarak küçük beyi Avrupalara gönderdi. Ama küçük bey o kadar da okuma heveslisi çıkmadı. İran'a döndükten sonra saçlarını jöleleyip şık elbiseler giyiyor, Hacı'nın son model arabasına biniyor ve Pekin ırkı küçük köpeğiyle şehrin birinci sınıf kafe ve restoranlarına takılıyordu. Peşinde koşturan alacaklıları da babasının başına yıkıyordu. Bir gece içki âleminden dönerken arabayı bir ağaca bindirip hurdahaş etti. Babası kıyameti kopardı. Onu hem evden kovdu, hem mirastan mahrum bıraktı. Ama küçük bey de babası gibi şanslıydı. Eli yüzü düzgün ve yakışıklı olduğu için saraya şoför oldu. Her ne kadar yüksek makamların ve sarayın dikkatini çektiyse de, kendisinden çekinilen ve istikbali parlak biri olmasına karşın Hacı Aga'nın gazabını üstüne çekti. Neden büyük oğlu böyle bir mesleği seçsindi? Üstelik ardından bir dolu laf ediyorlardı. Hacı, oğlunun alacaklılarına cevap yetiştiriyordu: "Ben şahitlerin huzurunda açıklama yaptım ve gazetelerde de bastırdım. Artık küçük bey benim oğlum değil. Avrupa ahlakını bozmuş onun. Ah şu kötü arkadaş yok mu! 'Nuh'un oğlu kötülerle yattı kalktı da peygamber hanedanı yok oldu'. Aklı başında, terbiyeli, edepli bir çocuktu. Aklına girdiler; haytalığa, hovardalığa başladı. Artık evimin kapısını açamaz bir daha." Bu yüzden Hacı'nın tüm umudu ikinci oğlu Keyûmers'teydi. Ona karşı özel bir ilgi duyuyordu.

Hacı Aga gün boyunca söylediği her lafa inanmazdı. Taşlıkta gözünün önünde dolaşıp duran sevgili çocuğu Sekîne hakkında şüpheye düştü düşeli çocuklara karşı ilgisi de gevşemeye başladı. "Çocuklar artık maşallah büyüdüler. İlk oğlumu şımarık yetiştirdim; karşılığını gördüm. Bundan sonra çocuklar taşlığa çıkmayacaklar. Yanıma muhterem şahıslar geliyor" diyordu. Ama yürekten inandığı birkaç şey vardı. Birincisi, yemek. Yemekten söz açıldı mı yüzü güler, ağzının suyu akar ve gözleri faltaşı gibi açılırdı. Hele hele hurma, helva, baklava gibi tatlıları, yağlı ve tatlı pilavı çok severdi. Sofrada "Bismillah" çekip kollarını sıvar, kınalı tırnaklı tombul parmaklarıyla lokma-

ları alır ve parmaklarının arasından yağ damlamasından haz duyardı. Kafasına yatmayan gıdayı "Bana zarar verirse, düşmanın Ali bin Ebî Tâlib'dir" der ve yerdi. Yemek yerken gözleri şaşı olur, şakakları oynamaya başlar ve ağız şapırdatırdı. Sonra geğirip "İlâhî, elhamdülillahi rabbilâlemin" der ve tırnaklarıyla dişlerinin arasını temizler, yemekten sonra bir müddet yerinden kımıldamazdı.

Hacı Aga hamamı, yıkanmayı çok severdi. Ama hamam fiyatları yükseldiğinden beri seyrek gider olmuştu hamama. Bu yüzden yazları Hacı'nın ekşimiş ağır ter kokusu hâkim olurdu taşlıkta. Hamama gittiğinde ağzına bir avuç su alıp dışlerini fırçalardı. Uzandıktan sonra tellakın masaj ve yumrukları altında keyfinden ahlamaya oflamaya başlar ve Allah'a şükrederdi.

Hacı uykuya hiç dayanamazdı ve hemencecik uyur, gözlerini yumar yummaz horlamaya başlardı. Sanki iki yüz timsah homurdanıyormuş gibi horultusu evin her yanından duyulurdu.

Evi nikâhlı, sîgalı kadın dolu olsa da Hacı kadına dayanamazdı. Ne zaman ilgisini çeken bir kadın görse gözleri mayışır, nefesi duracak gibi olur, ağzının suyu akar, ağız şapırdatır, başına kan hücum ederdi. Genelde bu kadınlar örtülü, kalın kaşlı, tombul ayak bilekli, yırtık cinstendi. Evvelki yıl az daha çarşıdaki eskici Yüzbaşı Hüseyin'in karısına âşık olacaktı. Hatta, daha fıtık olmadığı birkaç yıl öncesine kadar kafadar dostlarıyla birlikte kaçamak yapıp geneleve gider ve evin birini kapatırdı.

Ama hepsinden önemlisi Hacı'nın para tutkusuydu. Para onun sevgilisi, dermanı, onu zevklendiren, korkuya düşüren bir şeydi. Yaşamının tek amacı sayılırdı. Paranın adından, para sesinden, para sayılmasından daha zevk verici bir şey yoktu; bitiyordu paraya. Her şeyden önce parayı para olduğu için seviyordu; tapıyordu paraya. Parayı ele geçirmek için her yönteme başvurmayı mübah sayıyordu. Sanki para âleminde Hacı, toplumun bu iletişim aracını biriktirmek ve ona tapınakla görevlendirilmişti. Tabiat, parayı elde etme araçlarının tümünü esirgemeden Hacı'ya vermiş, onu uygun bir çevrede var etmişti. Sabahın köründen akşama kadar hatta uyurken bile aklı

fikri menfaat sağlamak ve zararı kendisinden uzaklaştırmaktı. Bu yüzden her türlü işe giriyordu. Hatta yaşlı halinde bile yol yapımı ve caddelerin ağaçlandırılması ihalesine katılıyor, bu yolla milyonlar kazanıyordu. Fakat devlet yöneticilerinden ve sürekli yağ çektiği memleketin bir numaralı şahsından korktuğu için daima kendine bedbaht, yok yoksul süsü veriyor, büyük işlemlerde ve alışverişlerde oğlunun veya karılarının adını kullanıyordu. Toplumdaki iyi ismine ve şöhretine sımsıkı bağlıydı. Çünkü bu şekilde de büyük çıkarlar sağlıyordu.

Hacı menfaatlerini de çabuk unutuyordu. Ama Allah göstermesin, bir zararı varsa, huyu, davranışları nadir de görülse hepten değişiveriyordu. Masum görüntüsünün arkasındaki köpek suratı ortaya çıkıyordu. Çoğu kez evde, gümüş başlı bastonuna iş düşüyordu. Evlerinden birini uygunsuz insanlar kiralamıştı. Hacı dövüne dövüne "Yüz yıllık şerefim gitti! Bu memlekette büyüdüm ben. Ama evimi bedava veremem ki. Yedi karıma kim ekmek verecek?" diyordu.

"Kim öbür dünyadan dönmüş? O da doğruysa?!" dese ve siyasi görüşlerinde olduğu gibi öbür dünyaya fazla inanmasa da Hacı dine, mezhebe inanırdı. Haccı, namazı, orucu parayla satın almak mümkün değil miydi? Öyleyse parası olanın iki dünyada da işi işti! Oysa dini başkaları için gerekli görüyordu. Toplum içinde takiye yapıyor ve dış yüzünü gösteriyordu. Bu nedenle Muharrem ayında tekkelerde, huseyniyelerde[18], ravzahanî meclislerinde[19] baş köşede oturuyordu. Keyûmers'in aşûra törenlerinde sakalık yapması için nezirde bulunmuştu. Çünkü fazla masrafı yoktu. Onu siyah bir elbise (o da çocuğa küçülmüştü iyice), keşkül ve beyaz önlükle, susamışlara bedava su dağıtsın diye topluluğun içine gönderiyordu. Ne zaman yolu camiye düşse, abdest alıp Allah rızası için namazını kılıyordu. Yılda bir kez de zekâtını dikkatle hesaplıyor ve birkaç yüz tümenlik bir çek yazarak güneydeki mülklerinden gönderilen

18 Hz. Ali'nin şehit oğlu Hüseyin'e ağıt okumak için düzenlenen meclis (Ç.N.)

19 Tanrı'ya hamdetmek, Peygamber'e selam göndermek, Oniki İmam'ı anmak, dini ve ahlaki sorunları ele almak, Kerbela olaylarını minderden açıklamak ve böylelikle yas tutmak için düzenlenen meclis (Ç.N.)

hurma tenekesine koyuyordu. Sonra Huccetuşşerîa'yı çağırıyor, hurma tenekelerini satmak ya da hurmaları fakirlere dağıtmak üzere ona veriyordu. Daha sonra "Ben çoluk çocuk sahibiyim. Çocuklar gördü, canları çekti. Evde dursa daha iyi olur" diye bir bahane uydurup, orada hurmayı o günkü fiyatıyla hesaplıyor ve genellikle on tümeni geçmeyen bedelini Huccetuşşerîa'ya verip çeki tenekeden çıkarıyor ve iptal ediyordu. Hacı bu vesileyle zekâtını verdiği için memnundu. Tut ki pazarda hurma satılırken çek yabancı birinin eline geçecek yerde, içinde çekin bulunduğu hurma tenekesini kendisi satın almıştı. Bu arada dini farizasını da yerine getirmiş oluyordu!

Hacı şaraba da çok düşkündü. Misafirliklerde riyasızca içerdi. Kendisine hediye olarak gönderilen içkileri "ilaç" niyetine çaydanlığa döküp içerdi. Ama parasını verip satın almaya yanaşmazdı. Kumar da oynardı, yani iskambil ve tavla; o da rakibini yeneceğinden emin olduğu zaman.

Ramazanda keyifsiz olduğunu bahane ederek orucunu yerdi ama milletin arasında tespihini çeker, tövbe istiğfar eder, oruç hakkında nutuk atardı. Uyuduğu sırada ya da karılarıyla didişirken ziyaretine biri gelecek olsa, Murat "Aga namaz kılıyor", "Aga camiye gitti" demeyi âdet edinmişti.

Makam düşkünlüğü dolayısıyla Hacı kendini göstermek amacıyla siyasette çapraşık işlere burnunu sokuyor, casusluktan da uzak durmuyordu. Bu nedenle birçok sırra vâkıf olmuştu. Her yerde nüfuz sahibi olmak ve çıkarlarını daha iyi koruyabilmek için (itiraf etmeli; bu yolla inanılmaz çıkar sağladı.) Hacı siyaseti bir tür ticaretmiş gibi görüyor ve kendisini zamanın en büyük politikacısı olarak kabul ediyordu. Her yerde bulunmaktan, hep ön saflarda görünmekten, önemli adam havalarına girmekten ve başkalarının sözlerini kesmekten bir tür doğal cesaret sahibi olmuştu. Sözünü bitirdi mi, muhatabının gözlerinde etki bırakıp bırakmadığını araştırıyordu. Bu iş için Allah vergisi bir istidadı da vardı. Çünkü geveze, girişken, yüzsüz, etliye sütlüye karışan ve herkesle anlayacağı dille konuşabilen biriydi. Başkalarının sözlerini dikkatle dinler ve haklıymış gibi tavır takınırdı. Onunla aynı derdi paylaştığını gösterir, yardım

ve tavsiye vaadinde bulunurdu. Ama çıkar sağlamak veya ilerde yaşayabileceği kötü günü için gönül kazanmak dışında kılını kıpırdatmazdı. Her yere selamla salavatla girerdi. Doktor muayenehanesine, bakan odasına, hamama, hatta geneleve ve birçok insanın beklediği her yere Hacı saygı görerek ve en küçük bir engelle karşılaşmadan girer ve işini hallederdi. Hatta bazen önemli kişilerle konuşurken onlara da yüklenir, memleketin yüksek menfaatlerine aykırı ileri geri lafları ağzından kaçırırdı. Ancak ona saygılarından ve duydukları güvenden dolayı duymazdan gelirlerdi. Kısacası herkes çekinirdi ondan. Çoğu zaman Hacı içinden gelerek gevrek gevrek gülerdi. Son zamanlarda bu gülüşleri yumurtalıklarına basınç yapıp sızlamasına yol açıyordu.

Hacı "Benim kimseyle alıp veremediğim bir şey yok" lafını ağzına dolamış olsa da, emniyetin casusu olduğu ve şimdiye kadar birkaç masum insanı yalan haber suçundan hapse attırdığı meşhurdu. Emniyet müdürü de çekinirdi ondan. Çünkü "önemli dış makamlar"la işbirliği içinde olduğunun kokusunu almıştı.

Garip olan bir şey de, Hacı'nın yeni kabine üyelerini önceden bilmesi, çarşıda bunu önceden söylemesi ve hatta bahse girip, mucizevi bir şekilde tahminlerinin doğru çıkmasıydı.

Hacı Aga faşizm hakkında ne kadar bilgisizse, bolşevizm hakkında da bir o kadar bilgisizdi. Ama günün birinde Ruslar Tahran'a girecek olurlarsa, hiç çekinmeden mülklerini, varını yoğunu gaspedeceklerini, çoluk çocuğunu çarmıha gereceklerini, onun ve emsallerinin kellelerinin yerlerde sürüneceğini sanıyordu. Ona göre Dünya Savaşı belki de Rusların onun varlığına göz dikmelerinden çıkmıştı. Halbuki Almanlar ona yardıma kalkmışlardı; onun düşüncelerinin, amaçlarının, planlarının gerçekleşmesi için savaşıyorlardı. Her gece Berlin radyosunun Farsça programını dikkatle dinliyor ve Almanların ilerleme haberini duydukça yüreği yağ bağlıyor, spikerin sözcükleri vahiy gibi geliyordu. Daha sonra bir Arap musikisi buluyor ve radyodan gelen deve böğürtüsüne benzer naralara zevkle kulak vererek kendinden geçiyordu. Görünüşte her kılığa giriyor,

birbiriyle çelişen sözler ediyordu. Kendi tabiriyle bunu "ekmeksiz kalmamak" için yapıyordu. Çünkü Hacı hayatın sahtecilik, yalan, alavere dalavere, şarlatanlık ve üçkâğıtçılıktan ibaret olduğuna inanıyordu. İçinde yaşadığı toplum bu temeller üzerine kurulmuştu. Böyle bir toplumda herkes daha iyi kazık atabilir, yan çizebilir ve paçasını kurtarabilirdi. Kendi varlığını başkaları gibi günahkâr görüyordu. Aklanmak için hiçbir hokkabazlıktan, entrikadan, dümenden uzak durmazdı. Dilin her tarafa döndürülebilen bir et parçası olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden komisyonculuk, casusluk, yağcılık, göz boyama onun içine işlemişti. Zamane böyle istiyordu. O da kendi devrinin seçkin insanlarındandı ve dünya denilen bu kazık atma pazarında kazıklanmak istemiyordu. İlk oğlundan ağzı yandığından beri hayatında tecrübe ile edindiği ve yazma vaadinde bulunarak bütün felsefesini özetlediği mevhum ahlak kitabının belki de özünü oluşturan öğütleri Keyûmers'e veriyordu.

"Dünyada iki türlü insan vardır: Çarpan, çarpılan. Çarpılanlardan olmak istemiyorsan, başkalarını çarpmaya bak. Fazla okumak lazım değil. İnsanı delirtir ve hayatın gerisinde bırakır. Ama matematik dersinde dikkatli ol. Dört işlemi bilmen yeter. Para hesabını becerebilirsen kazıklanmazsın, anladın mı? Hesap önemli; en kısa zamanda hayata atılman lazım. Gazeteyi okuyabiliyorsun ya, kâfi. Ticaret öğrenmeli, insanlarla muhatap olmalısın. Beni dinlersen eğer, bir ton kitap okuyacağına, git ayakkabının bağını işporta tahtasına koyup sat, daha iyi. Yüzsüz olmaya çalış; unutulma sakın! Elinden geldiğince ortalarda boy göster. Kendi hakkını al; küfürden, hakaretten yılma. Laf dediğin havada kalır. Bu kapıdan kovulursan, öbür kapıdan gülümseyerek gir. Anladın mı? Yüzsüz, kaba ve cahil. Bazen işlerin yolunda gitmesi için doğruymuş gibi davranmak gerekir. Memleketimizin bugün böyle adamlara ihtiyacı var. Günün adamı olmak lazım. İtikat, din, ahlak, bunların hepsi laf salatası. Ama takiye yapmak gerek. Çünkü halk için önemlidir. İnsanlara itikat gerek; yular takmak lazım onlara. Yoksa toplum dediğin bir engerek yuvasıdır; nereye elini soksan, sokarlar. İnsanlar itaatkâr, kaza ve kadere itikatlı olmalı ki sırtların-

da güven içinde iş yapmak mümkün olsun. Önemli olan yemek yemek, selam vermek, insanların arasına karışmak, kadınlara sırnaşmak, dansetmek, yapmacık yapmacık gülmektir. Hele hele yüzsüz olmayı mutlaka öğren. Bu devirde böyle şeyler geçerli olduğuna göre, ayak uydurmak lazım. Yüksek makamlarla irtibat kurmaya çalış. Herkesle, her akide ile uyum içinde ol ki daha iyi söğüşleyesin. Senin hayat adamı olarak yetişmeni ve halka muhtaç olmamanı istiyorum. Kitapmış, dersmiş, on para etmez bunlar. Dağ başında yaşadığını farzet; dalgaya düşersen, yolarlar seni. Birkaç yabancı terim, birkaç büyük laf öğren yeter. İçin rahat olsun. Ben bu bakanların, milletvekillerinin topuna ders veririm. Önemli olan, becerikli bir hırsız olduğunu, elindekini kolay kolay kaptırmayacağını, onlardan biri olduğunu ve uyum sağlayacağını göstermektir. Güvenlerini kazanmalısın ki seni kendilerinden bilsinler. Biz kurtlar sofrasında yaşıyoruz. Ama her şeyin aslı paradır. Dünyada paran varsa, onurun, itibarın, namusun, her şeyin var demektir. Herkesin gözdesi olursun. Böyle vatansever ve akıllı biri olursan, seni pohpohlarlar, bütün işlerini yaparlar. Para ayıpları örter. Para çalıntı ise helale çevirebilirsin; ananın ak sütü gibi helal olur. Öbür dünya için de namazı, orucu, haccı satın almak mümkündür. Hem bu dünyada, hem öteki dünyada işin iş olur. Paran çoğaldı mı, Kâbe'yi ziyaret edebilirsin. Her yer senin olur; herkes çekinir senden; herkesin üstünde otururbut. Bir dediğin iki edilmez. Parası olan bunların hepsine sahip olur; parası olmayan da hiçbirine sahip olmaz. Aç kulağını. Parayı bulmak kolay ama parayı tutmak zordur. Para biriktirmenin yolunu öğrenmelisin. Ben saçlarımı değirmende ağartmadım. Parayı hangi yolla bulursan bul, mübahtır. İnsan adam yerine konulur. Benden sana nasihat bunlar. Böyle yaparsan, okumuş yazmış mühendis fabrikandaki makineyi çalıştırmakla övünür; mimar evini yapmak ister; şair gelir, yaltaklanır, metheder seni. Bir ömür açlık çekmiş ressam resimlerini yapar. Gazeteci, milletvekili, bakan hepsi sana uşak olur. Tarihçi biyografini yazar, ahlakiyatçı ahlakındaki üstün vasıfları örnek getirir. Bütün bu boynu bükükler paranın uşağıdır. İlim ve okumak niye hayatta işe yaramaz biliyor

musun? Okursan, yine para babalarına uşak olursun da ondan. Zaten bunları yapana kadar ömrün geçmiş olur. Sen henüz hayatın ne demek olduğunu bilmiyorsun. Sanıyor musun ki sabahtan akşama kadar boşuna dil döküp çenemi yoruyorum, insanlarla cedelleşiyorum? Paramı daha iyi korumak için. Para parayı çeker. Mesela sabah, önceden görmediğim ve nerede olduğunu bilmediğim iki balya pamuğu satın alırım; akşam üstü sattığımda parası iki katı olarak elime geçer!"

Hacı içtenlikle bu öğütlerde bulunuyordu. Mesela gençlerle şöyle konuşuyordu: "Ben ihtiyarım ama düşüncelerim genç. Elinizden geldiğince mutlu olun, hayattan zevk alın. Ben de gençtim; ava gider, kumar oynar, içki içerdim. Ama artık tövbe ettim. Çünkü gücüm kuvvetim kalmadı. Her şeyin bir zamanı var. Buna rağmen bütün okumuşlardan daha yenilikçi, daha ilericiyim. İlk şapka giyen bendim; kâfirlikle suçladılar beni. Şapka insanın düşüncelerini değiştirmez. İnsan zevk alacak şekilde yaratılmış. Hayatta eğlenmek de lazım. Sözümü dinleyin. İhtiyarlıkta pişman olmamak için hayatın tadını çıkarın."

Bir Bahâî ile oturunca şöyle konuşuyordu: "Ben Müslümanım ama yobaz değilim. Her devrin şartı şurtu değişiktir, bilirim. Dünyada 'zina yapın, hırsızlık edin, adam öldürün' diyen bir din var mı? Bütün dinlerin temeli aynı. Her din zamanın şartlarına göre farklı özelliktedir. Mollalarla hep çekişirim. 'Mollanın eline bir testere geçecek olsa, testerenin dişleri birbirini yer' derler. Dünyadaki bunca suç, bunca katliam, bunca yağma din adına yapıldı, yapılıyor da. Bu durumda bile hâlâ siyaseti kullanan insanlar bilirim. Konudan uzaklaşmayalım. Mesela bugün hırsızlık yapan birinin eli kesilmiyor ya da köleliğin devri geçti artık. Bunlar eski devirlere aitti. Şimdi günün şartlarına göre kanun yapmak lazım. Mesela vaktiyle kız çocuklarını diri diri gömerlerdi; bugün artık kimse böyle düşünmüyor. Şimdi kadınlar başlarını örtmek istemiyorlar. Ama benim bu yaşta başta öncü olmam gerekmez. Kadınları iyi tanırım. Çador giymiyorlar mı, aman yarabbim!.."

Meşrutiyet yanlılarına şöyle sesleniyordu: "Ben özgürlüğün başını çekenlerden biriydim. Artık bunu kimse inkâr ede-

mez. Hatırlar mısınız bilmem; meclis topa tutulduğunda[20] inkılabın öncülerinden biriydim ben. O gece, nur içinde yatsın, rahmetli Seyyid Cemal beni kendi evinde sakladı. Kazaklar üşüşüp evini bastılar. Ben geceleyin siyah bir çador örtünüp komşunun evinden kaçtım. Yolda bir Loristanlı önümü kesti; kadın sandı beni. Kolumu öyle bir çimdikledi ki bağırsam yakalanırdım ve şimdiye kadar yedi kefen çürütürdüm. (Kah kah gülüyordu.) Sonra binbir çileyle sınıra ulaştım ve muhacirlerin arasına karıştım. Gazete çıkarttım, bir sürü iş yaptım. Evet, her iş fedakârlık ister. Biz ihtiyarladık artık. Şimdi sıra gençlerde!.."

20 1906'da Muzaffereddin Şah (saltanat süresi: 1895-1906) tarafından meşrutiyet fermanı imzalanmış, ancak 1906-1908 yılları arasında saltanat süren Muhammed Ali Şah (saltanat süresi: 1906-1908), Rusya'nın desteğini alarak meclisi topa tutmuş ve hürriyetçilerden bir kısmı öldürülmüştü. Şair Eşref (1847-1912) bu olayı şu dizeleriyle işlemişti:

Eski bir top yükletip bir merkebe,
Rastgele salmakta halka süngü şah...
Padişahım, sen hayâ etmez misin?
Senden eşna' zulüm yaptı dünkü Şah.

Marpucu attı elinden, çekti seyf-i sârimi,
Yaptı bir müdhiş dram, kan döktü zalim su gibi,
Bir top attı, milletin çıktı dumanı göklere,
Şâh-ı İran kıydı meb'ûsanı tönbâku gibi.
XXX
Bârekallah eyleyüb i'lâ Yezid'in şânını,
Halkı tazyik etti askerle dışardan padişah.
Topla dövdü dövdü, yıktıKâbe-i hürriyyeti
Sûr-i meb'ûsânı fethetti içerden aldı şah.

Sevk-i asker etmenin İran'a doğru hikmeti
Girdi Tahran'a el altında şu Moskof kuvveti
Bir kolundan Şâh tuttu, bir kolundan padişah
S...tiler cebren...nden mâder-i hürriyyeti.
XXX
Yükselir mevki'i günden güne inşâ'allâh,
Eli bağlı olarak Şâh-ı Acem dâre çıkar.
Eylesen validesinden taleb-i îzahat,
Mutlaka silsilesi Hind-i cigerhâre çıkar.

(Bkz. Mehmet Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi basılmamış doktora tezi, İstanbul, 1979, s. 26-28'den naklen Hilmi Yücebaş, *Şair Eşref, Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hatıraları*, 2. baskı, İstanbul, 1972, s. 325-327.) (Ç.N.)

Bir müstebit ile oturunca elinde olmadan boşboğazlık ediyordu: "Şehit Şah devrine kurban olayım! Devir o devirdi. Meşrutiyetmiş! Adı batsın meşrutiyetin! Meşrutiyete geçtiğimizden beri bu hallere düştük! O zamanlar insanlar muhtaç değildi. Herkesin dirliği düzeni yerindeydi. Şimdi bütün hırsızlıklar, üçkâğıtçılıklar, namussuzluklar meşrutiyet adına yapılıyor. Meşrutiyeti biz istemedik; bu hokkabazlıkları yabancılar kakaladı bize. Dinimizi, imanımızı elimizden almak istediler. Şimdi her şeyimizi kaybettik. Ne dinimiz var, ne töremiz. Ne kimse kimseden çekiniyor, ne küçük büyüğünü sayıyor. Bir gizli polis teşkilatı lazım; yoksa millet birbirini yiyecek. Biliyor musunuz, hani bir demir yumruk devamlı halkın ensesinde boza pişirmeli. Elbette memleketin temeli, esası din ve mezhep; ama her iş de dinle yapılmaz ki canım. Böyle olsa, karakol, emniyet, adliye kurulur muydu? Öyleyse insanların birbirini yememesi için birinin halkın nabzını tutması gerekir. Özgürlük var diye herkes ağzına geleni söyleyip, canının istediğini yapacak değil ya. Allah ne mal olduğunu bildiği için eşeğe boynuz vermemiş. İnsanlar dayak delisi olmuş. Böyle özgürlükle mözgürlükle memlekette işler yürümez. Ben vaktiyle şurada evin önünde milleti sıra dayağına çekerdim. Ama şimdi adliyeye, karakola şikâyet edip pul parası vermek ve peşinden altı yıl koşturmak lazım. Sonunda örtbas edilip gidiyor işte!..."

Bir arkeolog eski eserlerin karşısında nasıl saygılı durursa, insanlar da ucuzluk ve eşkıyalık döneminden kalma Hacı Aga'nın heybetine ve düşüncelerine öyle saygı duyuyorlardı. Onu nüfuzlu biri olarak görüp çekiniyorlar, onun adına yemin kasem ediyorlardı. Çok defa vasiyetnamelerini veya yola çıkarken çoluk çocuklarını ona bırakıyorlardı. Hacı dürüst, dindar ve şerefli bir adamdı gözlerinde. Arkasından "Hacı Aga insan değil, bir melek" derlerdi ama ev halkı, hele hele kadınları tam tersini düşünüyorlardı ve yürekleri kin doluydu. "Azrail'e canını vermez o!", "Sinekten yağ çıkarır!", "Teneşire gelesice!", "İt şehveti var onda!", "Cehennem ateşinde yanasıca!" gibi laflar ediyorlardı. Hatta Murat bile bu sözlere karışıyordu. "Yaşlı çakal" adını takmışlardı ona.

3 Şehrîver olayları[21] patlak verince Hacı çok sarsıldı. Can havliyle, karıları arasında en şüpheli görülen Munîr ile birlikte geceleyin Isfahan'a kaçtı. Çünkü onu öldüreceklerinden emindi. Ama ortalık durulur durulmaz bütün hırsızlar, hainler, casuslar, caniler ve Hacı'nın işbirlikçileri muzaffer olarak Tahran'a döndüler. Hacı oradaki fabrika sahipleriyle işini halledip yitirdiklerinin hesabını kitabını yaptıktan sonra siyasi görüşünü değiştirdi. Büyük zarara uğramasına, arabasının çamurluğunun ezilmesine, göbeğindeki on iki kilo yağın erimesine karşın o da meslektaşlarının tuttuğu yolu izledi.

* * *

Isfahan'dan döndükten sonra Hacı Aga bir ay evinden çıkmadı. Evinin taşlığında bile nadiren göründü. Kuşkulandığı bir konu varsa onunla ilgili görüşmelere gidiyor ya da ticaret yapıyordu. Yeni türeyen para kazanma yolları Hacı'yı memnun ediyor ve "Lanet olasıcalar, boşu boşuna demokrasiyle korkuttular bizi! Demokrasi buysa, ben ömrüm boyunca demokrattım zaten" diyordu. Ama bu arada Hacı'nın görünüşü de değişmişti. Suratı asık ve ciddiydi. Gözlerinde derinden derine bir huzursuzluk okunuyordu. İçinden gelerek gülmüyordu artık. Asabi havalardaydı ve haremine daha kötü davranıyordu. Bunun sebeplerinden biri, ülkenin durumundaki ani değişiklik, meslektaşlarının yurt dışına kaçmaları ve sonuçlarını tahmin edemediği Dünya Savaşı'ndaki değişmelerdi. İkincisi de Hacı'nın pençesine düştüğü yeni hastalıktı. Hacı'yı görmeye gelenleri çoğu kez Murat bir şeyler söyleyip yolluyordu. Ancak ticari konularda ya da önemli bir iş olduğunda Hacı zar zor dışarı çıkıp her zamanki yerine oturuyor, işleri yoluna koyduktan sonra içeri geçiyordu. Ticari işlerin çoğunu telefonla hallediyor ama Huccetuşşerîa gibi önemli kişiler gelirse, içerdeki odada başbaşa görüşme yapıyordu.

Bir sürü kocakarı ilacı kullandıktan sonra Hacı nihayet doktora başvurmak zorunda kaldı. Doktor "Buna *'fissure'* der-

21 1941 yılında Şah'ın ülkesini terketmesine yol açan kargaşa dönemi (Ç.N.)

ler; basur ve fistülden farklı bir şeydir. Çok acı vermesine karşın, tedavisi çok basit ve kolaydır. Yani hiçbir tehlikesi olmayan küçük bir ameliyat yapmak lazım" şeklinde açıklamada bulundu. Ama Hacı ameliyattan, Batı görmüş hekimden ve ameliyat odasından belli belirsiz bir biçimde korktuğu için doktorun sözüne inanmadı. Bu yüzden alışık olmadığı bu ağrıya sürekli katlanıyordu. Ahları ofları evde yankılanıyor, sürekli karılarına bulaşıp yerli yersiz tenkit ediyordu. Halime Hatun ölünce Hacı'nın gözünde aziz olmuştu. Sağlığında ona ettiklerini şimdi diğer hanımlarına ediyordu. Hastalığı Hacı'nın hareketliliğinden bir şey eksiltmemişti. Sadece her cümleden sonra birkaç kez "Of aman aman aman" ekliyor ve ağrının şiddetinden yüzü ekşiyordu.

Şehrîver olaylarından sonra Hacı Aga ciddi bir demokrasi taraftarı, iflah olmaz özgürlükçülerden ve Rıza Han diktatörlüğünün muhaliflerinden biri olmuştu. Müttefiklerin elçiliklerinde, onların kültür derneklerinde arzıendam ediyordu. Geniş fraklarla gece davetlerine katılıyor, müttefiklerin zaferine kadeh kaldırıyor, eski düzene küfürler yağdırıyordu.

"Şu maskaralığı görüyor musunuz? Maarif Vekâleti ahlak kitabının telif ücretini vermedi bana! Bir kerecik olsun 'Kitap nerde?' diye sormadılar.Bu sistem yok olmaya mahkûmdu!"

İğnelemekten çekinmiyor, kendisine haklıymış süsü vererek "O devirde insanlar canından, malından emin değildi. Mazenderan'daki emlakimi üç kuruşa kapattılar ve beni tapuyu Rıza Han'ın ayağına kadar götürüp takdim etmek zorunda bıraktılar. Kimsede çıt çıkaracak cesaret yoktu!" diyordu. Ya da "Ben birçok yolsuzlukları önledim. Siyasi davrandım elbet. Bir gün millet anlayacak ve Rıza Han yerine benim altın heykelimi dikecekler. Tek suçum açık sözlü olmaktı. Neden bu süre içinde hiçbir şey yapmayıp işlerine müdahele etmedim? Sizden niye saklayayım; vicdanım el vermiyordu. Bakanlık ve milletvekilliği de teklif ettiler bana. Onların özel uşakları ve kuklaları olmak istemediğim için reddettim. 'Yaşım uygun değil' dedim. Ekmek parası olmadan yaşamak istemedim çünkü. Takiye yapmak caizdir; elden ne gelir ki?" diyordu.

Öte yandan Hacı'nın ticari faaliyetleri artmıştı. Ölen insanların nüfus cüzdanlarını satın alıyor, şeker karnesi basıyor, arazilerini ve mahsullerini yüz misline satıyordu. Hatta hâlâ emniyetle ilişkisini sürdürmekteydi. Sıkıyönetimin gece geçiş izni ücretlerinden de diş kirası alıyordu. Ama aynı zamanda fakirlere merhamet ediyor, hamile olan kadınlar için yardım topluyordu. Ülkenin içinde bulunduğu bu sarsıntılı durum yüzünden Hacı önce Amerika'ya kaçma düşüncesine kapıldı ve sermayesinin bir kısmını oraya nakletti. Ama baktı ki arkadaşları kaçmaktan vazgeçip tüm kilit noktaları ele geçirdiler, hiçbir şeyin değişmediğini, diktatörlük sözcüğünün yerine sadece demokrasi sözcüğünün geçtiğini anlayınca kararından vazgeçti. Hacı'nın arkadaşları bu işin raconuna göre dini duyguları istismar ettiler, batıl inançları yaydılar, aşiretlere silah dağıttılar. Haydarî-Nimetî[22] savaşını çıkardılar, adam kayırdılar, şarlatanlık yaptılar. Bütün işleri güçleri patronlarının planlarını uygulayabilmek için mecliste çoğunluğu sağlamaktı.

Sovyetler Birliği'nden söz açılacak olsa, sanki Hacı'nın gayrimeşru çocuğu *söz konusu olmuş gibi yarası deşiliyor, eski* kini uyanıyor ve yalan haberler uydurup zehir saçmaya başlıyordu. "Memleketin yüksek menfaatleri bunu gerektiriyor" diyordu. İran ordusu Kerec köprüsünü yıktığı takdirde Sovyet ordusunun orada kalacağını sanıyordu. Muzaffer edalardaki ordunun böyle bir şey yapmaması, tüm hoşgörüsüne karşın Hacı için bağışlanmaz bir hataydı.

On dördüncü dönem seçimlerine doğru Hacı'nın siyasi ve iktisadi faaliyetleri arttı. Hepsinden garip olanı, başbakanlığa soyunurken şimdi milletvekilliği hevesine kapılmasıydı. Sabahtan akşama kadar gazeteciler, esnaf, eski mollalar ve demokrasi devri mollalarıyla görüşmeler yapıyor, demeç ve direktifler veriyordu. Hatta milletvekili olabilmek için allem etmiş kallem etmiş, yasal yollarla yaşını küçülttürmüştü. "N'apalım, memleketin yüksek menfaatleri tehlikede!" diyordu. Bu yüzden yine evin taşlığında meclisler kurulmaya başlamıştı. Az çok alıştığı yeni hastalığının ağrısına ve halsizliğine rağmen, başında ha-

22 Dine dayalı bir aşiret savaşı.

hamlarınkine benzeyen deri bir şapkayla oturuyor ve işleri yoluna koymakla meşgul oluyordu.

Hacı Aga hastalığı şiddetlenince, Batı ilacından korksa da ağrısını teskin etmek için "donaltin" iğnesi yaptırmak zorunda kaldı. Daha sonra hastaneye gidip bu küçük ameliyatı yaptırmaya razı oldu. İşi de o kadar çoktu ki hatta ameliyattan bir gün önce, Huccetuşşerîa'nın yardımıyla vasiyetnamesini yazıp, hisse senetlerinin ve kıymetli evrakın bulunduğu büyük sandığa koyduktan sonra, sabah erkenden Murat koluna girdi; pantalonunun kemeri arkasından sarka sarka gelip taşlıktaki minderine oturdu. (Hacı basiretli biri olduğu için gerektiğinde çabucak giyinebilsin diye kemerini yeleğinin altında tutardı.) Yüzü kireç gibiydi. Bastonuna dayanmış, ikide bir alnındaki terleri siliyordu.

Hacı bir yandan tespih çekerken bir yandan başını sallıyordu.

— Anam anam vay! Aman aman aman !

Murat, Hacı'nın karşısında elpençe duruyordu.

— Kurban; yok bir şey; geçecek inşallah...

— Bu hastalık eritti bitirdi beni. Bugün aynaya baktım da kendimi tanıyamadım.

— Beyim hastalık kötü şey; yer bitirir insanı.

— Murat, bir süredir hep öteki dünyayı düşünüyorum... Ne bileyim işte; insan yaşlanıyor, bünyesi zayıflıyor... anam anam... Murat; bu kadar erken göçüp gitmek istemiyorum. Çocuklarım yetim, kimsesiz kalır... Vücudum memleket için henüz lazım.

— Demir gibisiniz maşallah.

— Nasıl ağrıyor biliyor musun?.. Günahların bir ağacın yaprakları kadarsa, bağışlandım demektir. Enikonu düşünüyorum da ömrümde hiç kötü bir şey yapmadım. Ne ayyaştım, ne kumarbaz. Vaktiyle şeytana uydum ama sırf eğlence için, aileme kötü örnek olmamak içindi. Öyleyse niye Tanrı merhametlidir, her şeyi bağışlar derler? Ben hep insanların işini yoluna koydum; elimden geleni yaptım. Öyleyse niye bu derde müptela olayım? Of... off... Sen de bizden kötülük gördünse helal et hakkını... ah... ahhh!

— Estağfurullah Hacı Aga. Senin sayende varız.

— Yarın şu beyaz gömlekli allahsız doktorlardan birinin, elinde bıçak, beni yatırdığını düşünüyorum da tüylerim diken diken oluyor. Tasavvur bile edemezsin Murat... Rahmetli babamı bu doktorlar öldürdü.. ahh... ahhh...!

— Geçecek inşallah.

— Hayır, oranın şakası yok. Bıçakla et birbiriyle uyuşmaz... İğne vururlar bana. Bayılırım; o zaman bıçağı basarlar... ah..ah.. ahhh... "Ah" diyecek fırsatım var mı, bilmiyorum... Ya sonra n'olacak? Mesela cismimle hiç ilgim kalmayacak... Hissiz, hareketsiz bir beden. Ben onu tanımam ama ruhum her şeyi görür, her şeyi anlar!... Off..of...offf! Bütün anılarım, bütün hayatım bu cismimle geçti. Cismimi tanımazsam, bana ne kalacak ha? Benim için neyin değeri olabilir ki? Sadece özlem! Tövbe estağfurullah! Bedenimden ayrıldıktan sonra dünyada bunca fıstık gibi kadını, bunca güzel yemeği özlemle seyretmek istemiyorum. O zaman bu kadar zahmetin faydası ne? Anlıyor musun Murat? Hayır... hayır... ölmek istemiyorum.

— Allah göstermesin beyim! Neden böyle kötü kötü şeyler söylüyorsunuz?

Hacı büyük kareli mendiliyle burnunu sildi.

— Ah... vay vay!... Dün gece hiç uyuyamadım... Doktor iğne vurup gittiğinden beri gözüme iki dakika uyku girmedi... Rüyamda ne gördüm biliyor musun? Rahmetli Halime Hatun benim evimde çok çile çekti... Üç defa İmamzade Davud'a gidip nezir niyazda bulunmak istedi de ben izin vermedim. Hatırlıyor musun, o gün üstündeki yeni semenkur[23] elbisesini parçalamıştım. Bir seccadesi vardı... aaah! aman amann.. bittim tükendim! Allah bütün kullarının taksiratını affetsin. Üçüncü kez görüyorum rüyamda.

— Hayırdır inşallah.

— Rüya bu, yalanı olmaz. Rahmetli ne zarif kadındı! Üstüne getirdiğim bunca sîgadan, nikâhlı kadından sonra bile çıtını çıkarmadı. Bana "sen" dahi demedi. Bütün kabahat Huccetuşşerîa'da. Beni hep kuruntuya düşürdü. İnsan çabuk unutur....

23 Bir tür kumaş (Ç.N.)

Bu rüyayı sen de görebilseydin keşke! Biliyor musun, büyük yemyeşil bir bağdaydı. Güzelleşmiş, ayın on dördü gibi olmuştu. Beni görünce gelip elimi öptü ve "Hacı Aga, hoş geldin, safa getirdin. Ben eğer..." dedi.

O sırada kapı açıldı. Üstü başı temiz, kalın enseli, iri gözlü, siyah parlak saçlı, neşeli bir genç, elinde şapka, taşlığa girip Hacı'ya selam verdi. Hacı selamını aldı, yanına çağırdı. Dikkatle bakınca gelenin, Muhterem'in amcasının oğlu Gülübülbül olduğunu gördü. Kılığında kıyafetinde anormal bir değişiklik vardı. Çünkü bir yıldır yakası paçası açık, saçları taranmamış, sakal tıraşı olmamış bir halde, ütüsüz pantolon ve kirli çarıkla Hacı'nın evine girip çıkan bu şahıs şimdi tamamen değişmiş, haliyle tavırlarıyla Küçükbey'e benzemişti. Büyük bir nezaketle gelip Hacı'nın yanına oturdu.

— Oooo Gülübülbül Bey! Hangi dağda kurt öldü? Epeydir görüşemiyorduk. O kadar değişmişsiniz ki çıkaramadım bir an. Gökte ararken yerde buldum sizi. Of, aman, amann!

— Birkaç defa geldim ama ne yazık ki siz yoktunuz.

— Off..offf. Bir yaramazlık olmasından korktum. Hemen hemen bir yıldır görmedim sizi. Muhterem'in de sizden hiç haberi yoktu. Allah göstermesin bir hastalık falan mı çıktı diye düşündüm... Beni görüyorsunuz işte... offf!

— Geçmiş olsun.

— Evet, iş hastaneye kadar vardı... Elden ne gelir? ahh. Aaah.. Siz daha iyi bilirsiniz. Bu saftoron, baldırıçıplak yok mu, Murat'ı diyorum işte. Ne laf edeceğini bilmez; bir şey söylemiş olmasından korktum. Çünkü üstleri başları açıkken sizin habersizce içeri girdiğinizi söylemiş onlara. Bilirsiniz bunlar eski kafalıdır; böyle şeylere alışık değiller. Siz benim oğlum yerinde olsanız bile, ardımdan dedikodu çıkarılabilir ya da Murat üzücü bir şey söyleyebilir.

— Asla? Bunlar nasıl söz? Bendeniz hemen hemen bir yıldır Küçükbey'in sayesinde saraydaki teknik işlere bakıyorum. Çok işim olduğu için gelemedim. Bugün ilk fırsatta...

— Hayret! Ben sizin teknisyen olduğunuzu bilmiyordum.

— Otomobil alanında.

— İyi ya, ne âlâ! Siz de orada çalışıyorsunuz. Bilmiyordum; tebrik ederim sizi. İyi bir istikbaliniz olacak elbet... of..off.. Artık Küçükbey'in adını ağzıma alamıyorum. Sağlığının yerinde olması benim için kâfi. Dün alacaklılarından biri gelip rezillik çıkardı... Ben şimdi rahatsızım, ölmek üzereyim; yarın hastaneye yatıyorum. Gidip onu görmek üstüme vazife değil.. aman amannn!

— Çok üzgünüm. Sizi temin ederim ki Küçükbey, zatıâlinizin rahatsızlığından habersizdir. Yoksa elinizi öpmeye gelirdi. Şimdi işi çok. Bir kere siyasi pasaportla Mısır'a gitti geldi. Biliyor musunuz, yüksek makamların güvenini kazandı çok. Benim işlerim de hayli yoğun. İşlerimi halletmek için üç gün izin aldım. Sizi çok özlediğim için ilk fırsatta huzurunuza geldim... Bu arada sizden küçük bir istirhamım var. İzin verirseniz...

Hacı ciddi ciddi kulak kabarttı:

— Estağfurullah.

Gülübülbül saygı ve edeple:

— İki aylığına acilen beş yüz tümene ihtiyacım oldu. Arkadaşlardan birine müracaat ettim; ne yazık ki seyahate çıkmış. Bunun üzerine zatıâlinizden rica etmek istedim. Eğer mümkünse... beni çok sevindirirsiniz.

Hacı düşünceye daldıktan sonra:

— Of, of... Allah şahit; şu anda elimde yok. Çok da sıkışığım... Yarın hastaneye yatmam lazım. Doktor, ilaç parasını nereden bulurum bilmem. Of, off... Yarın değil, öbür güne kadar beklerseniz, mümkündür.

— Zararı yok.

— Evet, aramızda kalsın; şimdi paraya çok ihtiyacım var, iflasnamemi veremem... Kimse bu dünyaya kazık kakmayacak. Ben ameliyatta masada kalmaktan korkuyorum. Neyse; ecel geliyorum demez; ben de eyaletlerden gelen yeni zenginlerden birinden bin tümen borç alıp yaramı sarmak istiyordum. Mademki sizin de ihtiyacınız varmış. Ölmez, sağ kalırsam, bin beş yüz tümen alırım ondan. Ama bir şartla...

— Buyrun, söyleyin.

— Tüccar takımı kuşkucu olur ve burnundan kıl aldırmaz.

Senetsiz sepetsiz kimseye borç vermeye yanaşmaz. Şanssızlığa bakın ki kıpırdayamıyorum. Yoksa öyle kimseler var ki... Yarından sonraya kadar kim öle, kim kala. Her neyse, Azrail'in pençesinden canımı kurtarırsam... Çünkü bu tüccar tanımaz beni... Yoksa siz de iyi bilirsiniz, insanlar paralarını, çoluk çocuklarını getirip bana teslim ederler. Yarından sonra saat onda bu tüccar benim yanımda olacak. İnşallah kimse bir emanet bırakmaya gelmez. Saat tam onda kapıya gelirsiniz. Murat, yetim malı olan ve bana emanet bırakılan bir miktar para ve mücevheri paket halinde size verecek. Kapıdan girer girmez tüccarın önünde paketi bana verirsiniz. Parayı da saymadan "Hacı Aga; bütün varımı yoğumu size emanet ediyorum. Seyahatten dönünce ziyaretinize gelirim. Şimdi çocukları göndermeye gidiyorum" diyeceksiniz. Ben ne kadar "Sayın" ya da " Makbuzunu alın" diye ısrar etsem de, "Gerek yok, canınız sağ olsun" diyeceksiniz. Bu işi başarabilirseniz, eminim, işlem başlar ve o gün akşama doğru beş yüz tümen veririm. Off..off...

Hacı'yı iyi kötü tanıyan Gülübülbül onun işinin bu kadar kesat oluşuna şaşırdı. Ama parayı geri çevirmeyi düşünmediği için Hacı'nın teklifini kabul etti.

Bu sırada kapı açıldı. Uzun boylu, üç dilimli cübbe giymiş, takkeli baykuşa benzeyen köse bir adamla yanında pazarcı tipli kambur ve sakallı bir genç içeri girip saygıyla eğildiler.

Hacı selamlarını aldıktan sonra Gülübülbül'ü uğurladı:

— Yarından sonra saat onda bekliyorum.

Sonra uzun boylu köse adama döndü.

— Mıhçiyan Bey; buyrun şöyle. (Gülübülbül'ün yerini gösterdi ona.) Zâmaskeî Bey, rica ederim, siz de şöyle buyrun... anam anam anammm!

Gülübülbül tazim edip dışarı çıktı. Mıhçiyan, Hacı'nın yanına oturdu ve korkmuş bir ifadeyle :

— Geçmiş olsun Hacı Aga; yüzünüz kireç gibi bembeyaz!

— Eh... şu kitapsız hastalık... cüzam mıdır, sifilis midir ne zıkkımsa... Daha da kötüsü doktorlar ne olduğunu bilmiyorlar. Bizi deneme tahtası yapmak istiyorlar. Allah hiçbir kulunu bu hale düşürmesin... Hayatımda hiç böyle ağrı çektiğimi hatırla-

mıyorum... Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi. Murat! Git, raftan şu yuvarlak ilaç kutusunu getir; bir yudum da su. Nargileyi de unutma.

Holün başında beliren Murat geri döndü. Sonra Hacı, Mıhçiyan'a dönerek:

— Hiç faydası yok. Sadece iğne olduğum zaman biraz uyuşuyorum. Elim ayağım kesiliyor. Sonra eski hamam eski tas.

— Rahatsızlığınız hâlâ geçmedi mi? Hendek kenarındaki çarşıda bir attar biliyorum. Mum veya merhem gibi bir ilaç veriyor.

— Biliyorum; Kanber Ali'yi diyorsunuz. Hepsinin ilaçlarını kullandım; hiçbirinin faydası olmuyor. Bu yeni çıkmış bir hastalık. Yarın hastaneye ameliyat olmaya gidiyorum. Artık canım burnuma geldi; n'olursa olsun! Dünya işte; bir hatamız olduysa, helal edin.

— Estağfurullah Hacı Aga. Bunlar nasıl söz? Allah göstermesin!

Kapı açıldı. Eski püskü giysili, yırtık şapkalı ve meraklı gözlerle bakan çökkün, perişan bir adam içeri girdi. Şapkasını çıkarıp selam verdi. Tepesi açık, saçları kırçıl kırçıl ve buruşuk, yüzü solgundu.

— Aleykümselam Munâdilhak Bey; buyrun. (Diğer sediri gösterdi.) Mıhçiyan Bey, hassas ve genç şairlerimizden Munâdilhak Bey'le tanışıyor musunuz?

Mıhçiyan başından savmak istermiş gibi öylesine bir kompliman yaptı. Munâdilhak bir süre ikilemde kaldıktan sonra gidip sedire oturdu. Mıhçiyan taşlığa şöyle bir göz gezdirdikten sonra:

— Sizi rahatsız ettiysem çok özür dilerim.

— Hayır, aksine; meşgul olunca ağrıyı daha az hissediyorum. Zaten farketmez; hangi halde olsam, ağrım var. Bunları geç bir kalem, kutsal içtimai vazifem. Ömrüm boyunca vazifeşinas olarak kaldım. Son nefesime kadar da vazifemi yapmak istiyorum. Her neyse, piyasa ne durumda?

— Fena değil; mallar değer kazanıyor.

— İçiniz rahat olsun; artık değeri düşmez. Duyduğuma gö-

re Amerika'dan balya balya çorap ipliği satın alıyorlar. Artık çorap fiyatlarının düşeceğini sanıyor musunuz?

— Filistin ve Amerikan çorabı ucuza ithal ediliyor. Çorap burada pahalı olduğuna göre, onlar da pahalı satarlar.

Hacı yanından mendilini alıp, sesli sesli burnunu sildi.

— Bunlar rekabet için. Piyasadaki malları silmek istiyorlar. Sovyetler'den de çorap ithal ettiler. Ama bir iki kamyonla memleketteki talep nasıl karşılanır? İki gün sonra elli bin Polonyalı geliyor. Aldığım haber güvenilir kaynaklardan. Bunlar ekmek isterler, su isterler.

Mıhçiyan:

— Yalnız çorapla iş bitmiyor. Bugün lastik işi hepsinden iyi.

Hacı telaşla:

— Yeni bir işse (göz kırptı) biz de varız.

— Size bir şey söyleyeyim de gülün. Dün adliyedeydim. Kerçeklu Bey'le karşılaştım. Cenaze İşleri İdaresi'nden adına onaylanmış, mühürlü, imzalı bir kâğıt vardı elinde.

Hacı gülmek istedi; gülemedi.

— Öyleyse sekizinci defadır Kerçeklu Bey kendi ölüm onayını alıyor!

— Siz de mi tanıyorsunuz onu?

— Aaaa, rica ederim. Severim onu. Ömrümde böyle kurnaz, böyle akıllı adam az gördüm. Kaçak lastik dosyası tam açılacağı sırada gidip az bir parayı gözden çıkarıyor ve genellikle yüz tümene Cenaze İşleri İdaresi'nden kendi ölüm onayını alıyor. Yüz tümen de adliyede dağıtıyor ve dosya kapanıyor. Şimdiye kadar demek ki hakkında sekiz dosya açılmış oldu. Yarın tekrar dirilip işe başlar.

Mesele bütün açıklığı ile ortaya çıkınca Mıhçiyan yarım ağız güldü. Oysa Zâmaskeî bu işi çok ciddiye alıyordu.

Mıhçiyan, yüzünden Hacı'nın tükrüklerini sildikten sonra:

— Sizi rahatsız etmemin sebebi, telefonla fiyatını bildirdiğim on sekiz sandık çiviydi. Bu fiyatla istiyorsanız, işi bağlayayım.

— Mıhçiyan Bey, merhamet edin. Halimi görüyorsunuz. Ama madem söz verdim bir kere, sözümde duracağım.

— Yemin ederim; şimdiye kadar sekiz müşteriyi geri çevirdim. Size saygımdan vaatte bulunmak istemedim. Öte yandan elimizde yedi sandık sodyum sülfat var.

— Hani telefonda söylediğiniz on iki sandıktan mı? Off.. aman aman amann!

Öbür tarafta oturan Zâmaskeî:

— Evvelki gün telefonla menfi cevap verdiğinizde, o on iki sandığı kendi hesabıma aldım. Biliyorsunuz, bugünün fiyatıyla satarsam, sekiz misli kârı var. Bugün Hacı Kâzım'ın konağında Alman Bayer fabrikasının altı sandık difteri serumu satılacak. Birisi ıslanıp zarar görmüş ama diğerleri sağlam. Arzu ederseniz, sizin için işi bağlarım.

Hacı biraz kırgın ve acz içinde:

— Zâmaskeî Bey; lütfediyorsunuz. Bu paranın yetim parası olduğunu biliyorsunuz; onların parasını kullanamam. Ama tavaf ettiğim Hacerülesved hakkı için, söylediğiniz fiyata zarar ederim.

— Yemin ederim, zatıâlinize saygımdan işi sizin lehinize bağlamaya çalışacağım. Dün bilhassa Beyâtuttuccâr Bey'le görüştüm. Kendileri muvafakat ediyorlar.

— Teşekkür ederim. (Sonra Mıhçiyan'a döndü.) İki hafta önce Şâtır Hüseyin'in ısrarıyla bir işe girdim... aman aman amann... İki sandık ağda aldım. Para rahmetli Halime Hatun'un olduğu için ölüye borçlanmak istemem. Fiyatı arttı mı artmadı mı, öğrenmek istiyordum. Tifüs salgınının çıktığı söyleniyor. Böyle zamanlarda insanlar etek tıraşı yapmak zorunda. Elbet devlet ciddi girişimlerde bulunmalı.

— Seve seve araştırır, size haber veririm.

Murat nargile ve su bardağıyla geldi. Hacı şişeden bir hap çıkarıp yuttu. Yüzünü buruşturdu ve ilaç şişesini Murat'a verdi. Sonra nargileyi Mıhçiyan'a takdim etti. O da alıp nargileyi yaktı ve içmeye koyuldu.

Hacı:

— Mıhçiyan Bey, yedi sandık sodyum sülfat hakkında önce Mirza Taki'yi göreyim bir, sonra telefonla haber veririm. Dolar ne kadar oldu şimdi? Of... aman aman amann...

— Dolar dünden bu yana beş Şâhî[24] iki Pul düştü ama geçici. Dolar alınanızı öneririm. Çünkü yabancı askerler şimdiye kadar iyi dolar harcadılar ama birdenbire kestiler. Duyduğuma göre şimdi onlara bizim banknotlardan veriyorlar. Ama liretin durumu hiç iyi değil. Tavsiye etmem. Çünkü bu savaşın ne olacağı belli değil.

Hacı yerinden doğrulup başını salladı.

— Off... aman... vay vay vayyy... Mıhçiyan Bey, güvenilir kaynaklardan aldığım habere göre bizim para tozuttu iyice... Bankanın zoruyla değeri korunmaya çalışılıyor... Memleketin hazinesini teftiş edecek biri çıkmıyor; gâvur olup gidiyor işte... Uçak dolusu çuval çuval banknot geliyor ve dağıtılıyor. Yakında müttefikler semaverlerini bizim banknotlarla yakarlar artık!...

— Bizim için ne değişir ki; elimizde banknot tutmuyoruz. Zaten Rıza Şah zamanında banka bilançosu dört kere değişiyordu.

— Memleketin varını yoğunu iç eden yüce önder, saltanat mücevherlerini çaldı, antika eşyaları yanında götürdü. Milletin eline ise avuç içi kadar renkli fotoğrafını sıkıştırdı; sebil olup gidiyor... "Milletin parasını nereye götürüyorsun yahu?" diyen çıkmadı. Çünkü burada kalanların hepsi ortağı onun; hepsi aynı şebekeden.

— Hiç olmazsa zevahiri kurtarıyorlar ve çekiniyorlardı ondan.

— Şimdiki durumun sorumlusu bakkal Hasan Efendi değil herhalde. Bizi bu hale düşüren şebekenin işi bu. Hataya düşmeyin. Rıza Han olsaydı, onlardan da kötüye götürürdü durumu. Şimdi işin başında olanlar onun kuyruğu değil mi sanki? Uzağa gitmeyin; onun akıl hocaları burada. Kendisi de piyondu, soytarının tekiydi, satılmış hammal herifin biriydi. Son dakikaya kadar yükünü tutmaya çalıştı. Ambarını doldurdu, milletle alay ede ede geberdi gitti. Şimdi mirasçıları, yedi sülalesi onun geriye bıraktıklarıyla, bu aç yoksul milletin paralarıyla dünya-

24 Kacarlar dönemi ile Pehlevîler döneminin başlarında İran'da kullanılan bir para birimi. O zamanlar bir Şâhî iki Pul ya da elli Dinar değerindeydi. Bir Kıran ise yirmi Şâhî ederdi (Ç.N.)

nın dört bir yanında fink atacaklar. O devir öyle gerektiriyordu. Rıza Şah burada olsaydı, iflah olmaz demokrasi tutkunu kesilirdi ve milletin bedbahtlığına bakıp kan ağlardı. Millete hırsızlığın yolunu gösteren oydu... Off aman amann...

— Bayındırlık faaliyetlerinde bulunduğu, orduyu düzene soktuğu inkâr edilemez ama. Sanırım bu da yabancıların siyasetiydi. Elimizden gelebilen eksik işleri de mahvetmek istediler.

— Hah, güleyim bari; siz sanıyor musunuz ki girişilen her teşebbüs halkın refahı, memleketin ümranı içindi? Yüksek makamların aklına yeni bir hırsızlık yolu geliyordu ve bunu icra ediyorlardı, hepsi o kadar. Geri kalanı için de patronundan direktif alıyordu; çünkü ne yapacağını bilmiyordu kendisi. İstese de yapamazdı zaten. Şimdi çok geç olmadan, bırakın da müttefik askerleri Tahran'a girsinler. O zaman Üç Şehrîver subaylarının hepsi Rıza Han kesilirler. Sadece General Allahverdi Han gibileri böyle dönemlerde dut yemiş bülbüle dönerler. Bir soğan için baş kesen bu herifler nasıl eğitecekler gençlerimizi? Gidin bakın bir, nasıl köşeyi dönmüş! Parayı kürekle topluyor. Daha düne kadar meteliğe kurşun sıkıyordu. Bir avuç ne idüğü belirsiz hırsız elbirliğiyle bizi bu hallere düşürdü. Muhterem müttefikler, Allah razı olsun onlardan, bize iyi davranıyorlar. Halk ne istiyor? Ekmekle su. (Mendilini alıp sertçe burnunu sildi.)

— Ben memleketin menfaatleri bakımından söylemek istiyordum.

Çenesi düşen Hacı lafını kesti:

— Ben açık sözlüyüm. Bu yüzden hayattan geri kaldım zaten. Vatan sizler için taştan topraktan ibaret. Önce insanları kurtarmak lazım. Ben o dönemde de konuşuyordum. Kimseden de çekindiğim yoktu. İmam osurursa, cemaat sıçar. Zorbanın tekini getirdiler, eldeki avuçtakini teslim ettiler. Bir avuç şakşakçı yağdanlık da kıçını yaladı! Bizi bu günlere düşürdüler. Çocuğum Keyûmers'in ölüsünü göreyim; birkaç defa Rıza Han beni çağırıp bakanlık teklif etti de kabul etmedim. Neticesini biliyordum çünkü. Benim de kendime göre hesabım kita-

bım var. Ne yaptı peki? İnsanları tongaya getirip evlerini yıktı. Benim Mazenderan'daki emlakimi de gaspetti. Demiryolunu benim için, sizin için mi döşetti sanıyorsunuz? Halkın parasıyla yaptı ama patronundan almıştı emri. Sonucunu görüyorsunuz işte. Siyasetin içindeyim ben; bu işin nerden kaynaklandığını bilirim... Of.. amann amannn! İnsanlar dinini, namusunu, varlığını yitirdi. Bizlerden sonra çocuklarımız yaşamayacak mı bu topraklarda yani? Rahmetli Şehit Şah zamanında petrol geliri yoktu fakat halk daha iyi yaşıyordu. Bu dâhi hep kümeste avlanıyor. Aşiretler silahsızlandı ya, makineliyle tarıyordu hepsini. Niçin şaşaa ile verdi Ağrı Dağı'nı? Niçin Afganistan'la sınır anlaşmazlığı çıktığında alaya alındı? Niye Fırat nakliye projesinde suspus kaldı? Niçin alamadı Bahreyn adasını? Oradan da aldı ağzının payını. Çünkü iş başa düşmüştü. Ama şimdiye kadar bir maddesi bile uygulanmayan petrol antlaşmasının temdidine gelince, bayram yaptı; oynattı milleti. Bizim ordumuz mordumuz yoktu. Ordumuz varmış gibi yapıyorduk. Tatbikatlarla tantana yaparlarken subaylar üç gündür açtı. Bir de savaş hengâmesinde yiyecek dağıtmak istiyordu sözümona. Üş Şehrîver olaylarında Şah Abdülazim[25] kapısının dışında devletin tankçısının tankın deposundan arabalara benzin sattığını gördüm. Bunlar mı canımızı, malımızı, haysiyetimizi koruyacaktı? Bizim subayımız adam gibi asker değil. Tepesine binilir. Ama terfi eder etmez bu sefer o herkesin tepesine binmeye kalkar; çalar çırpar, artık tut tutabilirsen. Ordu böyle mi olur? Bu alçak, hain, casus milletvekilleri senin benim temsilcim değil mi?

— Sahi Hacı Aga, milletvekilliğine aday olduğunuzu duydum.

— Evet... halkın ısrarıyla...

— Beş bin oyunuz, dikkat edin elli bin demiyorum, beş bin oyunuz var bende. Hakikaten milletvekilliğini kabul ederseniz, kıvanç duyarız bundan; milletin de yararına olur... Bizim de mecliste bir temsilciye ihtiyacımız var.

— Allah muvaffak etsin... Çok çok teşekkür ederim. Arka-

25 Tahran'ın banliyösünde, Şiî büyüklerinin türbelerinin bulunduğu yer (Ç.N.)

daşların bana gösterdiği ilgiden dolayı çok memnun ve mahbucum. Nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum... aman aman... Şimdi daha iyiceyim... Sahi piyasada savaş hakkında neler söyleniyor?

Mıhçiyan üzgün bir tavırla:

— Duyduğuma göre Ruslar Almanların önünü kesmiş.

Hacı gülmek istedi; gülemedi.

— Ben filmini gördüm. Alman askeri çelik gibi. Kim önünü kesebilir? "Etme kullarla mücadele. Kulu da Tanrı yarattı." Aksine, Almanlar o kadar Rus öldürdüler ki, artık insafa geldiler. Bütün suç Stalin'de. Makineliyi alıp eline, ahaliyi koyun sürüsü gibi önüne kattı; topun tüfeğin önüne gönderdi. Rusya'da sağ adam bırakmadı. Almanlar müslümandır, merhametlidirler. Kendileri diyorlar: "Niçin öldürelim bu kadar zavallıyı? Allah razı olmaz..."

Tükrüğünü yuttu:

— Dün Selmas'tan biri gelmişti. Anlatıyordu: "İki hafta önce Alman uçakları şehrin üzerinden geçti. Sonra ahali uçaktan kanatlı kutuların atıldığını gördü. İlkin bomba olmasından korktular. Bir de içini açtıklarında ne görseler beğenirsin? Ağızda eriyen ciğer kavurma ve işkembe yemeği kutuları. İşkembeler de buradakiler gibi değil; hepsi yıkanmış, tertemiz. Kutuların üstünde 'Yaşasın İran! İran olmazsa, benim de varlığım olmasın. Bu naçiz hediyeyi aziz İranlılara takdim ediyorum. İmza: Hitler' yazıyordu. Ben kutuyu gördüm." Hitler İran'a duyduğu ilgi dolayısıyla düşmanlarımızı kovmak istiyor. Ruslar onların hediyelerine engel oldular. Ama size söz veriyorum. Bir iki haftaya kadar ilaç için bile tek Rus kalmayacak. Bu da bolşevik rejiminin sonu işte! Off..aman aman amann... Üzülmeyin; güvenilir kaynaklardan haber aldım. Bugünlerde bizim Almanlar Tahran'a girecekler. Hitler'in önünde kurban edeyim diye bir inek besletiyorum. Şimdilik ihtiyatlı olmak lazım. Of of of amann... Murat!

Murat şaşkın şaşkın holden geldi:

— Buyur kurban.

— Bugün öğle yemeğinde ne var?

— Kurban, umaç aşı.[26]

— İçeriye söyle; öğle yemeğini yesinler, beklemesinler beni. Sen de sebilin yanındaki Kelb Zülfali'ye git. Söyle, iyisinden üç, hayır, beş parça ciğer ayırsın benim için. Öğleyin haber veririm sana; gider, tarhun ve nane de getirirsin, anladın mı?

— Evet kurban.

Murat gitti. Hacı boğazını temizledi. Mıhçiyan nargileyi Hacı'ya takdim etti; o da alıp içmeye başladı. Bu sırada hizmetçi kılıklı ama şık giyimli biri içeri girip Hacı'ya selam verdi:

— Aleykümselam Muhsin Han. Bir süredir Makâmulvizâre, afedersiniz Devâmulvizâre Bey'le görüşemedik; nasıllar?

— İzin verirseniz, şimdi gelmek istiyorlar.

— Aman rica ederim, buyursunlar.

Muhsin Han çıktı; hemen ardından Devâmulvizâre taşlığa girdi. Hacı yarım doğrulup ağdalı bir selam verdi:

— Oooo! Hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Mıhçiyan ile Zâmaskeî kalktılar ama Munâdilhak oturuyordu. Hacı, Mıhçiyan'ın yerini Devâmulvizâre'ye gösterdi. Vedalaştıktan sonra Mıhçiyan'a telefonla işi bağlayacağını vaat etti. Onlar gittikten sonra Devâmulvizâre'ye döndü.

— Şeref verdiniz... Epeydir görüşemedik, nasılsınız? Biliyorsunuz, o meseleyi hallettim. Hastalığım yüzünden ziyaretinize gelemedim... Yarın hastaneye yatıyorum...

Devâmulvizâre korkuyla:

— Çin büyükelçiliğindeki davette farkettim. Hastalığınızın önemsiz olduğunu buyurmuştunuz; şimdiye kadar çoktan geçmiş olacağını düşündüm... Hastanelik olacak kadar önemli miydi?

— Evet bunların hepsi şanssızlık; dermansız dert. Aramızda kalsın; bu Batı hayranı hekimlerin bir şeyden anladıkları yok. Doğrusunu isterseniz, onlara inanmıyorum... Evvelki yıl bahar başında dalgınlığıma geldi; her yıl olduğu gibi hacamat[27] yaptırmayı, şahtere ve hindiba otu çayı içmeyi unuttum. Kendi kendime düşünüyorum da, belki de sıcaktan oldu... Isfahan

26 Nohut iriliğindeki hamur toplarının pişirildiği bir İran yemeği (Ç.N.)
27 Dil altı, topuk gibi vücudun belirli yerlerini keserek kan almak (Ç.N.)

yolculuğundan döndüğümde çok sarsıldım. Ne kadar takviye yaptımsa da düzelemedim vesselam. Korku, sarsıntı, yolun kötülüğü... hepsi üstüste geldi... Bir sabah kalktığımda, üstünüze afiyet, önce basur ya da sifilis oldum sandım. Pek çok kişi bu hastalığa yakalanmıştır ve iyileşemezler. Ama nasıl ağrısı, azabı var bilemezsiniz. Allah düşmanının başına vermesin! Ne kadar ilaç, tedavi uyguladım ve soğuk şeyler içtimse de bana mısın demedi. Artık arkadaşların ısrarı üzerine, Allah razı olsun, Cebbar Sultan Bey beni en iyi doktora Câlinusül-hükemâ'ya götürdü. Doktor muayene etti ve "Önemli bir şey değil. Yarım saatlik işi var" diye cesaret verdi. Hastaneden dönüp istihareye yattım ama kötü çıktı... İşte birkaç aydır çekiyorum... ama karar verdim artık; ne olursa olsun!

— Câlinusül-hükemâ Bey eski dostumdur. Özellikle tembihleyeceğim. Sayın başbakandan da tavsiye alırım. Sizi rahatsız ettimse, izninizi rica edeyim.

Hacı mendilini alıp kuvvetlice sümkürdü:

— Allahaşkına, hayır, hayır, güzel güzel konuşuyoruz işte. Dünyanın bütün gamı üstümde olsa, yine unuturum.

— Teveccühünüz efendim. (Devâmulvizâre meraklı gözlerle Munâdilhakk'a baktı ve) Sizi rahatsız etmekten maksadım önce hal hatır sormak, sonra zatıâlinizin albay Bolendpervâz hakkındaki teşebbüslerinize teşekkür etmekti. Şehrîver hadisesinden sonra albay Bolendpervâz çok onurlu bir şekilde ve büyük bir soğukkanlılık ve metanetle Loristan'da görevli askerleri silahsızlandırıp müttefik kuvvetlerine teslim etti. Böylece boşu boşuna kan dökülmesinin önüne geçilmiş oldu. Elbette bu gibi durumlarda ipin ucu kaçar ve silahların düzenli olarak merkeze teslim edilmesi fırsatı çıkmaz. Güya mühimmat Kürtlerle Lorların eline geçmiş. Gerçi geceleri sürekli kırsala bırakılarak Buveyr Ahmedî ve Kaşkâî'nin eline geçen sandık sandık silah ve mühimmatın ilerde istiklalimizi kazanmada fazla bir ağırlığı olmayacaktır. Bunun açık deliline gelince, bir ay sonra Bolendpervâz generalliğe yükselerek ordunun şeref madalyasını kazandı; takdirnameler verildi... Onun tutumu yüksek makamlar ve müttefikler tarafından o kadar takdir gördü ki

Meycır Colasenge, albayın merkeze alınmasına karşı çıktı; sizin de bildiğiniz gibi ihtilas ve çeteleri yok etme konusu kapandı. Beyefendi; demokrasi güzel şey. Ne yazık ki değerini bilemedik! O devirde vatana hizmet eden ile haini birbirinden ayıramıyorlardı.

Hacı başıyla onayladı:

— Ben hep bunu dedim zaten.

— Generale gösterdiğiniz sonsuz lütfunuza teşekkür nişanesi olarak adıgeçen tarafından size gönderilen naçiz hediyeyi yarın size takdim etmekle görevlendirildim.

Hacı Munâdilhakk'a sertçe baktıktan sonra:

— Çok mahcup ettiniz beni. Şimdiye kadar böyle zor bir görevi üstüme alıp, kimseden bir şey kabul etmedimse de, bunu reddetmem kırgınlığa yol açabilir ve sanırlar ki... off offf... ama yarın hastanede olacağım.

— Açıkladığınız gibi basit bir ameliyat; lafı bile edilmez. Ben de hastanede olacağım; birlikte eve döneriz.

Murat dışardan gelip hole girdi. Hacı Aga'nın keyfi yerine gelmişti:

— Allah söyletiyor sizi. Ne zaman ameliyatı düşünsem, ürperiyorum. Düşünün bir kere, bu yaşta! Bakalım bu gece uyuyabilecek miyim, ama bugün unutmak gayesiyle mümkün mertebe meşgul olacağım. Belki de hastalığın tesirindendir. Acaba her hasta böyle mi düşünür? Bugün herkese gıpta ediyorum. Hatta bir sinek görecek olsam, yarının korkusunu düşündükçe, onun yerinde olmayı arzu ediyorum. Yaşamak acayip bir şey; ticari malmış gibi yapışmış bize; yakamızı bırakmıyor. Nedendir bilmem; şu canlılar günlük yaşıyor ve yarını düşünmüyorlar. Hiçbir şeyi depolamıyorlar; beklentileri de yok. Ama hayat onlara da yapışmış. Hatırımdadır; ben çocukken bir kedi yavrusu at arabasının altında kalıp beli kırılmıştı. Her tarafı kanıyor ve miyav miyav bağırıyordu. Tırnaklarıyla toprakta sürünüyordu. Kime yalvardığı belli değildi ama adamakıllı acı çekiyordu. Besbelli kendisinden, cisminden kaçmak, yazgısını değiştirmek istiyordu. Ama hayatta kalmayı da arzu ediyordu... Hayatın ne demek olduğunu bilmese de vücudu onu bırakmak istemiyor-

du. Acısı rahat bırakmadığı halde ölmek niyetinde değildi... of aman amannn...

— Evet, doğrudur. Ama insan yokluktan korktuğu kadar ölümden korkmaz. Vücudunun bekası için manevi aleme ve sosyal faaliyetlere yönelmiştir. Öyleleri var ki ebedi hayat umudu içinde gönül rızasıyla ölümü karşılar.

Hacı burnunu sildi fakat eli kirlenince, abasının eteğiyle temizledi.

— Hiçbir zaman böyle düşüncelere kapılmadım. Hastalık insanın fikirlerini değiştiriyor; şarap gibi kendine özgü bir sarhoşluk veriyor. Her gün gördüğüm sıradan şeyler gözüme şimdi daha başka görünüyor. Bugün yanımda oturan Mıhçiyan Bey'in bakışlarından bazı şeyler öğrendim... İnsanla hayvan arasında bir fark var. İnsan, arabanın altında kalıp beli kırılmadan önce, böyle bir hayat sürmemek için yakarır Tanrı'ya. Yaralanmadan önce yarayı hisseder ve kediler gibi inler... amaaan bırakalım bu konuyu...

— Önemli bir şey değil canım. Ben şimdiye kadar üç ameliyat oldum ve böbreğimin biri alındı. Biliyorum, düşüncesi insana eziyet eder; üstelik ilk kez olunca. Fakat sizin ameliyatınız sünnetten de kolay. Gerçekten de mucizeler yaratan Câlinusülhükemâ gibi bir doktor için bu ameliyat su içmek kadar basittir.

— Neyse, bırakalım burda. Eee dünyada neler olup bitiyor?

— Önemli bir şey yok. Bildiğiniz gibi durum karışık. Umumi bir gevşeklik, düşüncelerde dağınıklık. Malum ya, Hazretin zuhurundan sonra maddi manevi her şey çöküntü içinde. Bakıyorum da ahlaki ve sosyal fesat yaşantımızda kök salmış iyice. Batı'ya giden gençlerden de umudumu kestim. Geçen gün Avrupa'dan yeni dönen amcamın oğlunu görmeye gitmiştim. Öyle şeyler söyledi, öyle görüşler ileri sürdü ki gerçekten üzüldüm.

Hacı telaşla:

— Savaş hakkında neler diyordu?

— Aslında biraz asabım bozuldu. Savaşa dair soru sormadım. Bu gençler gözleri kulakları kapalı gidiyorlar yurt dışına. Sadece oraların dış görünüşüne aldanıyorlar. Ecdat toprağına döndükleri zaman yabancı biri olup çıkıyorlar. Hani bir hikâye

vardır ya, karga keklik gibi yürümek isterken kendi yürüyüşünü de unutmuş.

Hacı dertli dertli başını salladı.

— Bizim Küçükbey gibi desenize. Sizi çok iyi anlıyorum. Avrupa'ya gitmeden önce, efendi, akıllı uslu bir çocuktu. Şimdi kumarbaz zıpırın teki oldu. Kabahatini de bilmiyor. Yanımda ıslık çalıyor, sigara içiyor, sabahtan akşama kadar aynanın karşısında süsleniyordu. Peşine bir de enik takmış, tavernalara gidiyordu. Babalık vazifesi işte; terbiye etmek için mirastan mahrum bıraktım onu. Ama kimse baba ile evlat arasındaki sevgiyi yok sayamaz; inkâr etmek mümkün değil. Batı'yı görmek kötü bir şey!

Devâmulvizâre onayladı:

— Evet, ne faydası var? Üstüne üstlük devrim düşüncelerini, yalancı vatan sevgisini ve kötü âdetleri de öğrenip geliyorlar; Allah acısın halimize! Demin bahsettiğim genç Avrupa'ya gitmeden önce çok sevilen ve gelenek göreneklere sıkı sıkıya bağlı biriydi. Şimdi kaba saba, ipikırık biri olup çıkmış; bütün milli değerlerimize saldırıyor. Mesela diyordu ki: "Bu memleket coğrafya haritasında bir hayız lekesi gibi duruyor. Havası yakıcı ve tozlu; toprağı pislik içinde; suyu kirli; temelden kokuşmuş ve hilkat garibesi olmuş. İnsanlar esrarkeş, trahomlu, kendini beğenmiş, kaderci; ölüye tapıyor. İlletli, müzevir, yağcı, casus, jiletçi ve (söz meclisten dışarı) basurlu."

Hacı sinirli sinirli:

— Bu delikanlı kâfir olmuş. Kulağına ezan okunmalı. Tövbe etmesi lazım. Sîmîndevat Bey'in görüşü ne peki?

— Hiç; tuhaf biri işte. Daha bu bir şey değil; öyle şeyler diyordu ki insanın tüyleri diken diken olur. Diyordu ki: "Irkımızdaki bozukluk çocuğundan, gencinden, yaşlısından belli. Yaşadığımızı sanıyoruz, oysa hayatla dalga geçiyoruz. Bir eşek kadar bile kafamız çalışmıyor; hep kazığı yiyen biz oluyoruz. Ama kendimizi en akıllı varlık sanıyoruz. Mucizevi bir şekilde ortaya çıkacak ve canımıza okuyacak bir diktatör bekliyoruz hep. Yirmi yıldır Rıza Han'ın soytarıları tepemize bindiler. Artık sesimiz çıkmaz olmuş; aynı senaryoları tekrar oynatıyorlar.

Kültürel, bilimsel ve sosyal hiçbir faaliyette aklımızı kullanmıyoruz. Sanatımız çanak çömlek yapmak, kurumlarımız nuh nebiden kalma, felsefemiz şüpheler, hatalar üstüne tartışmak, yemeğimiz ciğer tava. Ne zevk var, ne sanat, ne de mutluluk. Hep hırsızlık, hep üçkâğıtçılık, hep ağıt yakma. Kokuşup parçalanıyoruz. Sufisiyle, dervişiyle, yaşlısıyla, genciyle, esnafıyla, dilencisiyle hepimiz para ve makamın büyüsüne kapılmışız; hem de en utanç verici ve çirkin şekliyle. Dünyanın neresinde olursa olsun, insanların bir şeye veya bir hakikate bağlanması normaldir. Ama burada alçaklık ve rezalet diz boyu. Aşağılama dönemi." Daha başka şeyler de söylüyordu. "Burası kaçakçıların, hırsızların cenneti, insanların zindanı. Bu vatan denilen kadını ne kadar allayıp pullayıp Alkapon'un kucağına atsalar da, yararı yok artık. Çünkü her taraftan kokuşmuşluk dökülüyor. Bugünkü yöneticilerimiz Şah Sultan Hüseyin döneminin yüzünü ağarttılar. Tarihte bu dönemin utancı zemzem ve kevserle bile yıkanamaz. Biz dünya denilen foseptik çukurunda yaşıyor, kurtlar gibi fakirlik, hastalık ve pislik içinde kıvranıyor, en iğrenç şekilde hayatta kalıyoruz. İşin komik yanı, en güzel şekilde yaşadığımızı sanıyoruz!" Şimdi Hacı Aga, ahlaki ve manevi temellerimizin ne kadar sarsıldığını görüyor musunuz? Belki de Rıza Şah Avrupa'ya giden gençleri sınırda yakalayıp deliğe tıkmakta haklıydı! Bu laflar kan kokuyor, devrim kokuyor; sonumuzu hiç iyi görmüyorum.

Hacı Aga hapşırdı.

Devâmulvizâre:

— Çok yaşayın. Maksadım şu ki, bunların ahlakı üzerinde fazla durulmamış. Avrupa'nın çok şükür ahlaklarını bozamadığı, ecdadının gelenek ve göreneklerini unutmadıklarını, aklı başında birkaç genç dışında bütün gençlerimiz karamsar. İtikatlarını yitirmişler, küçüğün büyüğe saygısı kalmamış, liderlere inançları zayıflamış. Sanırım toplumumuz geriliyor. Bilhassa manevi ve ahlaki bakımdan acil önlemler alınmazsa, yok olma uçurumuna doğru gideceğiz.

— Düşüncelerinize tamamen katılıyorum. Ben de bunları vaktiyle hissetmiştim. Acilen girişimde, ruhi ve ahlaki takviye-

de bulunmalıyız. Bu yüzden birçok kişi beni milletvekili adayı yaptı, her ne kadar... off... aman amannn! her ne kadar karar vermedimse de.... Siz de onaylarsınız; bu iş bana göre değil ama düşündüm de memleketin yüksek menfaatleri tehlikede. Bu yüzden var gücümüzle hazır olmalıyız. Üstelik vatansever her ferdin vicdani ve ahlaki vazifesi. Halkın umudu da bizim gibi insanlarda.

Devâmulvizâre Hacı'nın tükrüğünü yüzünden sildi:

— Bu fikrinizi yürekten kutlarım. Arkadaşlarım şahit; her zaman demişimdir. Hacı cesur ve kararlı biridir. Ne yazık ki devlet işlerine karışmaktan uzak duruyor! Gerçekten de böylesi karışık bir zamanda zatıâliniz gibi kişilerin tehlikeli bir vazifeyi omuzlamaları millet için kıvanç vericidir. (Kulağına eğilerek) Silsileconban Bey'le buluşmaya hazır mısınız?

— Kendilerine karşı saygım vardır. Canü gönülden hazırım. Fakat başka bir şey söz konusu. Benim 135 bin oyum var; duyuyor musunuz? 135 bin kesin oy. Acaba kendileri ne yapabilir? Of, amann, amann.!

— Bugün onunla konuşup sonucu size arzederim. Ha sahi, sizden küçük bir istirhamım vardı. Nüfuzlu kimselerden biri olan ve zatıâlinizi sayan Zulfezâyil Bey, Âstâne-yi Kuds'ün[28] nâyibuttovliyesi[29] olmak istiyor. Bir dereceye kadar hazırlık da yapmışlar. Fakat işi hızlandırmak bakımından istirham etmek istiyordum ki...

Hacı dikkatle kulak verdikten sonra kendinden emin bir tavırla:

— Oldu bitti sayın. Benim selamımı iletin ve valizlerini hazırlamasını söyleyin. Artık bu konuda konuşmanıza bile hacet yok; ilgili makamlarla konuşacağım.

— On iki takdim etmeye hazır.

— Aman efendim, siz de kabul edersiniz ki bu insafsızlık olur. Bu kadar meblağ oranın bir aylık net ve meşru kazancının yarısı eder. Ama bazı teknik zorluklar dolayısıyla, siz daha iyi

28 Meşhed kenti. Bu kentte Şiî imamlarından İmam Rıza'nın türbesi vardır. Burayı ziyarete gelen Şiîler "yarım hacı" kabul edilir (Ç.N.)

29 Mütevelli heyeti başkanı (Ç.N.)

bilirsiniz. Kendi payımdan vazgeçeyim hadi; siz aracı olduğunuz için otuz sekize işi bitiririm.

— Mümkün olacağını sanmıyorum. Belki yirmiyi kabul eder.

— Bilirsiniz, bu işin adayı olan Tâculmutekellimîn bunun çok çok üstünde ödemeye hazır. Zatıâlinizin hatırı için yirmi beşe bu işi bağlarım. Ama bir şartla; bu defa hepsi yüz tümenlik banknot olacak. Çünkü sayması daha kolay.

— Gerçekten de bu lütfunuza nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum.

Kapı açıldı ve *Dobb-i Ekber* gazetesinin muhabirliğinden başyazarlığına yükselen Mezlekânî, kısa boylu, şişman bir gençle içeri girdi. Mezlekânî, Hacı ve Devâmulvizâre'nin huzurunda iki büklüm eğildi.

Hacı:

— Ooo, iyi adam lafının üstüne gelirmiş. Biz de biraz önce sizi konuşuyorduk. Epeydir görüşemedik. Devâmulvizâre Bey'le tanışıyor musunuz?

— Tanışma mutluluğuna nail olmuştum. Galiba zatıâlileriyle burada müşerref olmuştum. Samimi dostum Heyzoran Nijad Bey'i takdim edeyim size.

Selamlaşma faslından sonra Hacı nargileyi kaldırıp Murad'a seslendi ve tazelemek üzere nargileyi içeri gönderdi.

Mezlekânî:

— Heyzoran Nijad Bey'le bu yakınlardan geçiyorduk. İzin verirseniz, kendilerini tanıtayım size. Merhum Şevketul-vâizîn'in oğlu, özgürlükçü ama kendi halinde gençlerden biridir. Rıza Şah devrinde yalan haber uydurmak suçundan hapse girdi. Kendilerinin de huzurunuzdan feyiz almasını arzu ettim. Bu cesaretle size geldik efendim.

Hacı sözünü kesti:

— Estağfurullah... Şeref verdiniz. Vay vay aman amann...!

Mezlekânî üzgün bir tavırla:

— Geçmiş olsun! Rahatsızlığınız hâlâ geçmedi mi?

— Geçmedi ya... hem de ne rahatsızlık!

— Elimden bir şey gelir mi acaba?

— Çok teşekkür ederim, eksik olmayın. Yarın hastaneye yatıyorum.

Devâmulvizâre kalkıp:

— Size doyum olmuyor. Silsileconban Bey'le o konu hakkında görüşüp yarın huzurunuza geleceğim. Allah uzun ömürler versin efendim.

Hacı yerinden doğrularak:

— Sağolun, var olun.

Hacı, Mezlekânî'yi yanına oturttu ve arkadaşı Heyzoran Nijad için de yer açmış oldu.

— Eeee, Mezlekânî Bey, dünyada neler olup bitiyor? Güvenilir kaynaklardan duyduğuma göre Ruslar Almanların önünü kesmişler.

— Bunlar siyasi propaganda. Körükörüne inanılamaz. Gerçi dün gece radyoyu dinliyordum; yarı yetkili organlara göre hemen hemen bütün cephelerde faaliyet durmuş.

— Belki de Almanların savaş hileleridir. Yedi düvel gelse, filmde gördüğüm ordunun karşısında duramaz. Rus ve İngilizler mi onların önünü kesecek? (Gülmek istedi, gülemedi.) Cehennemde öyle yılanlar varmış ki, insan ejderhalara sığınırmış. Yine İngilizler. Peki bu kuzeyliler ne diyorlar? Tüccarsız, sermayesiz dünyanın çarkı döner mi? Eskiden beri söylenir: Dünya ticaretle ayakta durur. Ticaret olmayınca, alışveriş durur. Ülkenin iktisadi yapısı çöker. Sabahtan akşama kadar insanları öldürmeleri, öldürtmeleri de rejim mi yani? Herkesin yazgısıyla oynanır mı? Herkesin nasibi neyse, onu verirler. Almazsan da, zorla verirler. Dünyanın düzeni bu; biri açlıktan ölür, biri tokluktan çatlar. Bu kadar peygamber geldi, hakim geldi; hepsi aynı şeyi tasdik etti. Ölüme engel olunabilirse, toplum kanunları da değiştirilebilir. Of..of.. aman amannn... Alman yüce bir amaç ve hakikat için savaşıyor. Biri çıkıp da bunların niçin savaştıklarını sormuyor. "İşçileri, şu zavallı insanları öldürüyorlar" diyorlar hep. Avcumu koklamadım ya, nerden bileyim ben, gidin halka sorun. İnsanlara iyi davrandığım için adeta tapıyorlar bana. Ama Stalin işçilerine yapmıyor. (Eliyle taşlığın üstünü göstererek) Şu örümcek ağı kırk yıldır tepemde durur. Bir kere bile

"Ülen pezevenk, temizle şunu!" demedim. Şimdi ben mi bolşeviğim yoksa emekçinin çıkarlarından dem vuranlar mı?

Hacı mendiliyle kuvvetlice burnunu sildi.

— Of, offf... Mallar niye pahalandı biliyor musunuz? Zavallı tüccarın ne kabahati var ki? Alman korkusundan kadın, çocuk on milyon Rus Azerbaycan'a kaçıp İran uyruğuna geçmek istedi. Ama bence devletin onların isteklerini kabul etmemesi gerekir. Yarın Almanlar geldiğinde onlara ne cevap vereceğiz? Vay aman amannn!... Üzülmeyin; her halü kârda birkaç güne kalmaz Almanlar Tahran'a girer. Her şey yalan üstüne kurulmaz ki. İki akşam önce "İran Ruh Çağıranlar Derneği"ndeydim. Ruh çağırıyorlardı. Rahmetli Hacı Mirza Agasi'nin ruhu geldi. Yalan söylemez o. "Savaşı kim kazanıyor?" diye sordum. "Şans Hitler'den yana" cevabını verdi. Görüyor musunuz, ne güzel bir cümle! O da büyük bir politikacı ve edip idi... Ameliyata girip de bizim Almanları Tahran'da görmemekten korkuyorum!...

Mezlekânî:

— İnşallah çiçeklerle Hitler'i karşılayacağız.

Hacı takdir edici gözlerle Mezlekânî'ye baktı.

— Sizce Alman ordusu kalabalık mı yoksa bir Kerec köprüsünü yıkamayan Şahinşah'ın develi ordusu gibi mi? Bolşevikleri durdurabilir mi? Ay ay ayy! Eeee, içerdeki siyasi durumdan ve piyasadan ne haberler var?

— Dün şu malum gazetelerden bazıları ilaç vurgunculara saldırmışlardı.

— Bunlar dış odaklardan para almışlar. Memleketin ekonomisini sarsmak, bizi iflasa sürüklemek istiyorlar. Benden söylemesi; kuzeylilerden sakının. Bütün gazeteciler vicdan sahibi değil ki. Sorarım size, tüccarın günahı ne? Devletin kasası tamtakırsa, niçin ilaçları müzayedeye sokuyor? Sonra kabahati müşteriye yıkıyor. Devletin kendisi hırsız; milleti çarpıyor. Nankörlüğü de cabası. Bir avuç aç, âciz yoksula millet demişler! Acıyan kim? Niçin her şeyi sadece tüccardan bekliyorlar? Ordumuz ordu, maliyemiz maliye mi sanki? Maarifimiz, adliyemiz adam gibi mi? Al birini, vur ötekine. Deveye sormuşlar "Niye boynun eğri?" "Nerem doğru ki!" demiş. İddiaları insanı çile-

den çıkarıyor. Bu insanlar yıllardır aynı yalanları yutuyorlar. İşin matrak tarafı, kendilerini dünyanın en akıllı insanları sanıyorlar. Bu da yerimizde saymamız için yapılan bir nevi siyasi propagandadır. Şaheser denilebilecek neyimiz var? Dâhisi Âlâhazret Pehlevî'ydi işte. Bir düğme, bir iğne yapamıyorduk. Ama üç günde bir Avrupa içkilerini imal ettik. Şırayı doldurduk şişelere " Oh oh ne güzel, ne âlâ!" dedik. Biz sahteciliği, hırsızlığı, üçkâğıtçılığı akıl ile karıştırıyoruz. Hangi sanat, hangi ilim? Bu kadar doktorumuz var. Birinin başı ağrıyacak olsa, canını seviyorsa, soluğu Avrupa'da alıyor. Şu hastalığım işte; doğru dürüst doktorumuz olsaydı, bir ilaçla iş biterdi. Bu kadar iğne olduğum halde, yarın hastaneye gidip doktorun bıçağı altına yatmak zorundayım. Petrol meselesi çıkınca, bu kadar hukuk doktoru varken, Avrupalı müsteşar getirttik. Bu millet, ensesinde boza pişirip tepesine binecek bir diktatör bekliyor hep. Kaç defa sokak kenarlarına ağaç dikip söktük; kaç defa Batılıları taklit ettik ama olmadı. Rahmetli Şehit Şah zamanından beri Avrupa'ya öğrenci gönderdik; yine de şu halimize bakın! Bizden çok çok sonra uyanan Japonya'ya bakın. Hiç kimse gözün üstünde kaşın var diyemez. Ah. Öay vay vayyy!

Mendilini alıp sertçe sümkürdü:

— Aslında memleketin üzerine ölü toprağı serpilmiş. Demokrasiden sonra herkes gazetelerden, ahlaki çöküntünün ve diktatörlüğün zararlarından bahseden, barışı, dini, töreyi teşvik edici yazılar yazacağını bekliyordu. Ama gel gör ki hepsi de kargaşaya davetiye çıkarıyor, ecnebi tutkunu olma dümenleriyle sayfalarını dolduruyor. Gerçeği söylemek acı ama takkemizi önümüze koyup düşünmeliyiz. Neslimiz fasit olmuş. Ne ilim var, ne sanat. En leziz yemeği ciğer tava olan bir milletten ne beklenebilir? Havamız, toprağımız, suyumuz pislik ve mikrop içinde. İnanın, biz dünya denilen şu foseptik çukurunda yaşıyor ve kurtlar gibi kıvrılıp duruyoruz. Yöneticilerimizin hepsi hırsız, üçkâğıtçı, rüşvetçi. Evet, daha neyi bekliyorsunuz? Aman aman amannn! Eskiden herkes toprağına bağlıydı. Ama şimdi ipini koparan, milleti dolandırıp yurt dışına gitmek için milletvekili olmak istiyor!

Heyzoran Nijad söze girdi:

— Hacı Aga, siz de kabul edersiniz ki bunların hepsi bizim kabahatimiz. Bildiğimiz halde hiçbir girişimde bulunmuyoruz. Bu ilgisizlik ve adamsendecilik her yararlı girişimin önünü tıkamış. Herkes "Bana ne!" diyor. Bu kargaşa ve vurgun düzeni içinde ekmeksiz aşsız kalma kaygısı çekerek kendini kurtarmak istiyor. Bu yüzden köklü reformlara el atmıyoruz. Her şeyin bir dengesi, makul tarafı vardır. Dünyanın hiçbir yerinde burdaki çarpıklık yok. Bir tarafta parmakla sayılabilecek kadar az bir kesimin kasırları, son model arabaları var. Hatta tuvalet kâğıtlarını bile New York'tan ithal ediyorlar. Öbür tarafta halkın çoğu yoksul, hasta ve aç. Tarihöncesi devirlerin şartlarıyla çalışıp sürünüyorlar. Oysa Avrupa ülkeleri eskiden de mamurdu. İnsanları ise bin yıl önceki gibi. Bütün İran tarihinde aklı başında biri çıktı mı? Avrupalıların nitelikli yöneticileri vardı. İnsaflı davrandılar, işleri önceden düzene soktular. Bizler ne yaptık? Yüzlerce yıldır hırsızlık, casusluk, düzenbazlık ettik. Bini bir para etmez konuşmalarla milleti fakirlik ve baskı altında tuttuk; tutmaya da devam ediyoruz. Bütün bu perişanlıklar milletin suçu mu yani? Her milletin bir eğiticiye, bir rehbere ihtiyacı vardır. İran'a gelince, Eşref Efgan zamanında insanlar kendilerini öylesine kaybetmişlerdi ki yüzer yüzer düşmanın kılıcından geçiyorlardı da kimsenin çıtı çıkmıyordu. Nasıl oldu da Nadir gibi biri çıkıp o insanlarla Hindistan'ı fethetti? Maksadım diktatörlük ve zorbalık hayranlığı değil; devrin şartları başkaydı. Yabancı siyasetine alet olan Rıza Şah gibi biri değil. Kusur, milletin başında bulunanların kötü olmalarında. Yabancı siyaset bizi bize kırdırıyor. Memleketin başı çalıp çırptı mı, milletvekili, bakan, emniyet müdürü, daire müdürü de çalıyor. Böyle olunca bakkal Meşedî Hasan'dan ne bekleyecektik ki! Bozulan meyveyi çöpe atarsa, şaşarım buna! Ama ucuz satmaya da yanaşmaz. Bütün bunlar zincir gibi birbirine bağlı. Köklü reform yapmak gerek. Yoksa hamile kadınlara üzülmek, yetim, fakir fukara için yardım toplamak hayâsızca gösterişten başka bir şey olamaz. Böyle yapmakla bir yere varamayız. Ya dünyanın her yerinde köklü reformlar yapıp sonuç alan ülkeler gibi biz de reform yapmalı-

yız ya da en utanç verici şekilde yaşamalıyız. Devrimden başka bir çözüm yolu görmüyorum ben.

Hacı boğazını temizleyip söze girdi:

— Evet, ben de bu mesele üzerinde çok durdum. Ama şahsen revolusyona karşıyım; yanlıştır, kan dökmektir. Biz evolusyon yoluyla ilerlemek istiyoruz.

— Bu tür şeyler çok konuşuluyor. Biz tranzisyon dönemindeyiz, sonra evolusyon yapacağız. Bu nasıl bir dönemdir ki bitmek bilmiyor! Bin yıldır tranzisyon döneminde takılıp kalmışız. Gidin, başka ülkeleri görüp kıyaslayın bir. İktisat olsun, kültürel geçmiş olsun, birçok bakımdan bizden geriydiler. Ama bugün bize ders verecek hale geldiler. Laflarla, ıstılahlarla ninni söyleyerek uyuttular bizi. Yıllardık denedik. Hem istibdat vardı hem meşrutiyet, hem özgürlük hem diktatörlük. Sonucunu görüyorsunuz işte. Doğrusunu söylemek gerekirse, layık birini bulamadık. Denedik hepsini. Ben aksine, kan dökülmesi gerektiğine inanıyorum. Kurunun arasında yaş da yanacakmış; cehenneme kadar! Yüzyıllardır burada ne doğru dürüst savaş ne de milli inkılap oldu. İnsanlar daima istibdat ya da diktatörlük çizmesi altında korkudan suspus oldu, sesini çıkaracak hali kalmadı. Bu yüzden kendilerini önemseyip, kan görmekten korkuyorlar. Oysa her gün binlerce baş kesiyorlar. Millet ağır ağır ölmeye mahkum olduğuna göre, hiç olmazsa kıpırdanma fırsatı vermeli. Belki patronlarının loğ taşını oynatır da yazgısını tayin eder. Perişan olmadıkça işler yoluna girmez.

Hacı kaşlarını çattı.

— Yabancının yardım ve desteğiyle yapılan inkılaptan ne hayır gelecek?

— Dünyadaki bütün inkılaplar durup dururken çıkmadı elbet. Aç yoksul halkın kendini savunacak nesi var? Bütün güç ve para hâkim sınıfın elinde. Halktan körü körüne itaat beklerler ki başları ağrımadan yediklerini hazmetsinler. Millet ise durup değerlendirmesi yapıp, kârına zararına dikkat etmek ve yardım aramak zorundadır. Amerika kendi bağımsızlık savaşında Fransa'dan, Fransa da İngiltere'den yardım almak zorundaydı. Bu hâkim sınıf her bakımdan denendi. Ne benliğimiz kaldı, ne tutunacak dalımız. Burada insanlar hırsız, hamal, eli

bıçaklı oldularsa, yöneticilerin sayesinde oldular, işte o kadar. Halka hükmedenlerin halktan üstün hiçbir yanı yok. Ya şimdi kıpırdamak lazım ya da hiçbir zaman.

Hacı canı sıkılmış bir tavırla:

— Heyzoran Nijad Bey, çok ileri gitmeyin. Siz genç ve ateşli birisiniz. Ben de vaktiyle böyle sözler ederdim. Ben meşrutiyet çocuğuyum. Meşrutiyet zamanında başı çekenlerden biriydim. Settar Han'la Bâkır Han'ı[30] kim Tahran'a getirdi? Bizzat ben özgürlükçülüğün ve demokrasinin çocuğuyum. Ama bugün görüşlerim değişti. Her işte ihtiyatlı olmak lazım. Rusya da inkılap yaptı; ne sonuç aldı? Bütün insanlarını kaybetti. Hitler de gelip bütün toprağını istila etti gitti. Rıza Şah dönemi de bir bakıma inkılaptı. İnkılabın ne getireceği belli mi olur? İran milletinin çıkarına mı oldu acaba? off.. offf... (Hacı konuyu değiştirdi) Sahi, bağışlayın n'olur; bu hastalık unutkanlık getiriyor. Hassas ve genç şairlerimizden Munâdilhak Bey'le tanıştırayım sizi. (Munâdilhakk'a doğru işaret etti) Mezlekânî Bey yüksek tirajlı *Dobb-i Ekber* gazetesinin başyazarıdır. Heyzoran Nijad Beyle de biraz evvel tanıştım.

Munâdilhakk'ın içi geçmişti; uykusu bölündü. Mezlekânî ayağa kalkıp Munâdilhakk'a doğru yöneldi.

— Kendileri hakkında iyi şeyler duydum. O kadar gözlerden ırak yaşıyorlar ki adı anka ile kimya gibi herkesçe biliniyor ama kendilerini kimse görmüyor. Hacı Aga nasıl afsunladı da kendilerini kazandı acaba? Tanışma şerefine nail olduğum için çok mutluyum. Munâdilhak Bey, şimdi tezgâhınızda ne var? Gazetemizi şereflendirir misiniz?

Munâdilhak:

— Elimde önemli bir şey yok.

Hacı:

— Bugün kendilerini önemli bir mesele için çağırmıştım ama ne yazık ki hâlâ görüşme fırsatı olmadı.

Munâdilhak:

— Beylerin konuşmalarından yararlanıyorum.

Hacı:

30 Settar ve Bâkır Hanlar İran'daki meşrutiyet ve özgürlük hareketlerinin iki lideridir (Ç.N.)

— Mezlekânî Bey, size tavsiye ederim... of off... Beyefendinin şiirlerini gözardı etmeyin, gazetenizde basın. Mahir bir ressam da tanıyorum; Zerrinçengal Bey. Huyu suyu Munâdilhak Bey gibi; o da insan içine nadiren çıkar. Benim bir resmimi yapmış; şu görünüşümden hiç farkı yok. Onun çalışmalarından da faydalanabilirsiniz.

Mezlekânî muzaffer bir edayla elini kaldırdı:

— Zatıâlinizin resminin, maksadım bu tablonun klişesi, *Dobb-i Ekber* gazetesinde basılmasını öneriyorum. Seçimler dolayısıyla "Demokrasinin Babası" başlığı altında gazetenin ilk sayfasına bir de biyografinizi koyalım.

Hacı:

— Mezlekânî Bey, utandırıyorsunuz beni.

— Estağfurullah. İçimden geldiği gibi söylüyorum. Milletin kendi dâhilerini tanıması gerek. Ben sadece izin almak için gelmiştim. Öte yandan, buyurduğunuz ilanın müsveddesini hazırladım; şimdi gözden geçiririm. Uygunsa, bu şekliyle basılsın derim. (Cebinden bir kâğıt çıkarıp okudu:) "İran'ın asil ailelerinden birine mensup olan Sayın Hacı Ebû Turâb zühd ü takva içinde yetişmiş olup, sosyal alandaki mücadeleleri ve özgürlük uğruna yaptığı fedakârlıklar herkesin malumudur. Sayısız vatansever ve özgürlükçü yurttaşın ricası üzerine milletvekilliğine aday olmuşlardır. Bu arada, sevgili vatandaşlarının refahı için ilk fırsatta Çehardeh Masum caddesini asfaltlayacağını taahhüt etmektedir. Bütün aydınlara ve özgürlükçülere, onu seçmelerini tavsiye ederim. Ayrıca, ilgilenenlerin Çehardeh Masum caddesinin asfaltlanması için toplanacak parayı Bank-i Milli'de açılan ... nolu hesaba yatırmaları rica olunur."

Hacı üzgün bir tavırla:

— Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Bu tür konularda da kaleminizin ne kadar güçlü olduğu anlaşılıyor. Tıpkı rahmetli babamın arkadaşı Kaimmekam-i Gerrûsî'nin[31] Münşeât'ı gibi.

Mezlekânî:

— Zatıâlinizden bir istirhamda bulunacaktım.

31 Kaçarlar döneminin ünlü devlet adamı ve edebiyatçı (Ç.N.)

Hacı kuşkuyla:

— Estağfurullah, rica ederim, söyleyin.

— Kulunuzun hulusi niyetini anladığınıza göre, sayın Dışişleri Bakanı ile benim hakkımda bir görüşme yapmanızı istirham edecektim. Mümkünse bendenizi İran'ın Washington (Hacı'nın anlamasından korktuğu için tashih etti) yani Yengi Dünya elçiliğinde özel ataşe olarak görevlendirebilirler mi acaba? Elbet ben de yüksek makamların rızasını almaya çalışacağım.

Kendisinden para isteneceğini sanan Hacı rahat bir nefes aldı.

— Estağfurullah. Siz daha iyisine layıksınız. "Özel ataşe". Bu da Avrupa'dan gelme kelimelerden olmasın? Gerçi Ferhengistan'ın[32] üyesiyim ama, dilim dönmüyor. Manasını da bilmiyorum. Güzel bir dilimiz vardı; siyaset onu da bozdu. Her ne demekse, tam anlamıyorum. Yani Yengi İmam'ın maslahatgüzarı mı? of, of,offf!...

— Hayır kurban; İran'ın Amerika'daki Washington büyükelçiliğinde çok basit bir görev; hiçbir sorumluluğu yok.

Hacı sesli sesli burnunu sildi:

— Ben uygun görmüyorum. Bu gazetecilik tecrübenizle ve bilginizle en azından kültür bakanı olmalısınız. Sorumluluk yok da ne demek? Siz bu toplumun bir ferdi değil misiniz? İran'ın maslahatgüzarı olmayı ne sanıyorsunuz? Ivır zıvır şeyler, yapmacık gülüşler, iki büklüm eğilip kompliman yapmalar, dil dökmek, gece davetleri, kokteyller, işlerin çokluğundan, iklimden şikâyetler, harici makamlarla köşe kapmaca, yurt dışındaki İranlıların işlerini kovalamak, pasaport, uyruk kâğıtları satmak, kaçak mal alıp satmak; başka sorumluluğu var mı?

— Doğrusunu isterseniz, benim makamda mevkide gözüm yok. Kalemimden kazandıklarımla Amerika'da küçük bir sermaye biriktirdim. Zatıâlinizin sayesinde orada İran halıları satan bir mağaza açmak istiyorum. Hem Amerika'da İran sanatlarının tanıtımına da vesile olur. Şimdi, büyükler sınıfında İngilizce öğrenmekle meşgulüm. Maksadım, biriktirdiğim üç

32 İran'da "Dil Akademisi" niteliğindeki kurum (Ç.N.)

kuruşu yol parası ve rüşvetle çarçur etmemek. Resmi ünvan ve siyasi pasaportu bunun için istiyordum.

Hacı etkilenmiş bir tavırla:

— Bu düşüncenizi kutlarım. İşten anlar biri olduğunuzu şimdi anladım. Elimden geleni esirgemeyeceğimden emin olabilirsiniz... offf... Amerika'ya gidecekseniz, niye İngilizce okuyorsunuz peki?

— Belki yolda lazım olur. Yoksa Amerikan dilini iyi bilirim.

— Maşallah maşallah! Sizi tebrik ederim. Hayatın manasını iyi anlamışsınız doğrusu. Genç nesilden umutlandım şimdi. İşinizi merak etmeyin artık; sadece şehrin adını bir kâğıda yazıp verin ki unutmayım. Yarın doktorun elinden sağ salim kurtulursam, sizin sorunlarınızı çözeceğim. Eninde sonunda şu fıtık şişmesi yüzünden ben de bir kez Amerika'ya gitmek zorundayım. Boşu boşuna ömrümüz tembellikle geçti gitti. Artık lafını etmeyin. Bu memleketin işi düzelmez. Helvası yenmiş bir kere! Cenazesini de başkaları kaldıracak. Şiirdi, esrar mangalıydı, hayalcilikti, makalecilik, devrim düşünceleri derken hayhuyla bugünlere kadar geldik. Bugün iş yapacak adama ihtiyacımız var. Hangi İranlıyı çevirsen yoldan, cebinden şiir karalanmış bir not defteri çıkar. Benden söylemesi; işimiz bitti beyler. Sizin yaşınızda olsam, çoktan gitmiştim. Hayatın pislikleri elimi kolumu bağladı. Burası akıl ve yetenek mezarlığı. Bari siz gidin de dünyayı görün; bu bile bir ganimet.

Hacı bu cümleyi üzgün bir tavırla söyledi. Sonra yeleğinin cebinden büyük altın saatini çıkarıp baktı.

— Murat!

Murat holden çıktı.

— Evet kurban!

— Hemen Huccetuşşerîa'ya git; onunla yapmam gereken bir iş var. Nerdeyse, bul getir.

— Başüstüne.

Murat alelacele dışarı çıktı. Mezlekânî, Hacı'ya bir kâğıt verdi ve Heyzoran Nijad ile birlikte kalktılar.

— İzin verir misiniz?

— İlginize teşekkürler. O konudaki işi halloldu sayın; gerisini düşünmeyin artık. Banka hesap numarasını size telefonla bildiririm.

— Eksik olmayın efendim; yine rahatsız edeceğiz.

Onlar çıktıktan sonra Hacı biraz doğrulup tekrar yerine yerleşti. Yorgun ve asabi bir halde Munâdilhakk'a döndü.

— Beyefendi, çok özür dilerim. Siz de gördünüz işte... dert çok... of aman amannn! İzninizle size danışayım. Duyduğuma göre güzel kasideleriniz varmış.

— Ömrümde hiç kaside söylemedim.

— Canım, maksadım şiir; kaside veya tasnif farketmez. Biliyorsunuz, ben bütün edebi derneklerin üyesiyim. Ömrümün çoğu ilim ve edebiyat öğrenmekle geçti. Molla Kâzım'dan Cefr ve Câmi'-i Abbâsî okudum. Bence dünyaya Kâ'ânî'den büyük şair gelmemiştir. Zamanım olsaydı, on divan dolduracak şiir söylerdim ama bugün böyle eğlenceler halkın işine yaramıyor. Şimdi bunca işim gücüm varken, bir de bu hastalıkla uğraşırken... of.. aman aman amannn... şiir söylecek fırsat bulamadığımı düşünüyorum. Öte yandan, edebi toplantılardan birinde demokrasi hakkında bir kaside okumaya söz verdim. Sizden ricam, demokrasi üzerine bir şiir yazmanız. Elbette bu hizmetinizi unutmayacağım ve sizi gerektiği gibi edebi toplantılarda tanıtacağım. Biliyorsunuz, şimdi demokrasi moda oldu. Vaktiyle şairler şahları, eşrafı, ileri gelenleri methederlerdi. Benim için de çok şiir söylediler. Kuşkusuz siz de bu konuda bir şeyler yapmışsınızdır. Artık moda değişti. Elbet şiir de bir tür kendini göstermedir. Demek istiyorum ki bugün şair yerine bir koltukta iki karpuz taşıyacak işbilir insanlara ihtiyacımız var. Formalite de olsa fena değil; özellikle seçim zamanı etkili olur. Bu yüzden sizinle başbaşa görüşmek istedim. Elbet karşılığını göreceksiniz.

— Galiba bir yanlış anlaşılma oldu. Yani siz benden şiir istiyorsunuz. Ben bunu yapamam.

— Tevazu gösteriyorsunuz. Sizin için zor bir şey değil. Çağdaş şairlerin çoğunu tanırım. Bir çıtlatacak olsam, anında burada biterlerdi. Edebi kişiliğiniz hakkında çok övgü duyduğum,

münzevi, tanıtılıp desteklenmeye muhtaç biri olduğunuzu bildiğim için sizi seçtim.

— Yanılıyorsunuz. Benim tanıtılmaya ihtiyacım yok. Şimdiye kadar kimseden de sadaka istemedim. Sizin için şiir anlamsız, belki muzur ve şair de dilenci olabilir. Sadece hırsızlar, kabadayılar, eşkiya takımı, kaçakçılar akıllı, onların yaptıkları toplumda değerli sizce!

Bu cevabı beklemeyen Hacı şaşırdı; kekelemeye başladı:

— Siz de... bu toplumun.... üyesisiniz. Diyelim ki adi hırsızın....

Munâdilhak sözünü kesti:

— Haklısınız. Ahmakların sırtını sıvazlayan, sefilleri besleyen, ayak takımının hoşlandığı bu muhitte siz seçkin bir kişisisiniz. Hırsınız, açgözlülüğünüz, alçaklığınız ve aptallığınız doğrultusunda kendinize bir düzen kurmuşsunuz; bunu himaye ediyorsunuz. Sizin gibilerin yaşayacağı bu ortamda hiçbir şey yapamam ben. Vücudum atıl ve batıl kalır. Çünkü şairleriniz de sizin gibi olmak zorunda. Sizin hazırladığınız, her şeyin, hırsızların, dolandırıcıların, casusların değer yargılarına göre değerlendirildiği, sözcüklerin anlamlarını yitirdiği bu hela çukurunda ben bir hiçim. Bu çukurda sadece sizlerin yeme ve semirme hakkı var. Size layık olan da bu çukur zaten. Ama sizin pisliklerinizi arasında boğulmaya mankûmum ben. Şair dilenci mi, dalkavuk mu acaba? Sürekli halkın kıçını yalayıp, insanları kazıklayan sizler, onları aldatarak bir tür dilencilik yapmıyor musunuz?

Hacı bunalarak:

— Yeter artık! Tadını kaçırma işin. Şiirle insanların karnı doymaz. Sabahtan akşama kadar hırsız dediklerinizi methedersiniz, boynu bükük kapı ardında beklersiniz, şiirinizi okuyup da bahşiş almak için! (Hacı söylediğine pişman oldu.) İzninizle maksadım...

— Maksadınız, sizin gibi alçalan şairlerdir. Şiir ve şair hakkında hüküm vermek size kadar düşmedi. Siz ve sizin gibiler ahmak yaratıklarsınız. Yersiniz, geğirirsiniz, çalarsınız, yatar, çocuk yaparsınız. Sonra da ölür ve unutulur gidersiniz. Şimdi

de ölüm ve yok olma korkusuyla kendinize makam arıyorsunuz. Binlerce insan nesli daha gelip geçecek. Sadece birkaç kişi yiyen, uyuyan, çalan, cinsel ilişkide bulunan ve geriye yadigâr olarak dışkılarını bırakan bu meçhul kafileyi aklamak için onların yaşantılarına anlam verecek, mevcudiyet hakkı tanıyacak. İnsanoğlu hırsızı, eşkıyayı, üçkâğıtçıyı araştırmaz. İnsan hayatının bir anlamı olmalıdır. Bir Firdevsî bile sizin gibi milyonlarca insanın varlığını aklamaya yeter. Siz de ister istemez hayatınızın manasını onun sayesinde kazanır, onunla kıvanç duyarsınız. Madem ki bilim, sanat, kültür bu topraklardan uzaklaşmış, anlaşılıyor ki sadece hırsızlık, casusluk ve alçaklık bu hayata bir anlam kazandırıyor,

Salmasın hüma şeref gölgesini o diyara ki
Az olur kıymeti papağanın, çaylaktan!

Bu millete küfretmekte, aşağılamakta, hele hele soymakta haklısınız. Millette o bilinç olsaydı, sizin gibilerin işini çoktan bitirirdi. Bir millet ki kaderi rezillerin elinde...

Hacı korku içinde toparlandı:

— Ağzından çıkanı kulağın duysun. Bana kafa mı tutuyorsun? Köpek işemekle deniz murdar olmaz. Ben yetmiş yıldır bu mahallede tanınırım. İnsanlar emanetlerini bana bırakır; karılarını bana teslim eder. Şimdiye kadar kimse...

— Yetmiş yıldır insanları kandırdın, dolandırdın, arkalarından güldün. Sonra çaldığın paraları hilei şeriye ile helalledin, Karataş'ın etrafında iki sekip, yetmiş taş attın, koyun öldürdün. İşte bu gösteri senin bütün fedakârlığın. Niçin insanlar paralarını sana teslim ediyorlar? Çünkü para parayı çeker. Sabahın köründe örümcek misali ağını örüyor, hırsızları, eşkıyayı, kaçakçıları kendine çekiyorsun. İşin gücün üçkâğıtçılık, alavere dalavere. Kapalı kapılar ardında bu utanca devam edeceğini mi sanıyorsun? (Sinirinden güldü.) Yanılıyorsun. Bir nesil daha bu milletin kaderi sizlerin elinde olursa, yok olacaktır. Etrafınıza Çin Seddi de çekseniz, dünya süratle değişiyor. Devekuşu gibi başınızı kuma gömmüşsünüz. Diyelim ki hayat hakkımızın olduğunu göstermedik; başkaları hemen yerimizi alacaktır. İşte o zaman güle güle Hacı Aga ve ortakları! Ama rahat ol. O zaman,

geriye bıraktıkların da herkes için kazdığın bu mezarda cehenneme gidecek. Paranla yurt dışına kaçsan da, gırgır olsun diye seninle eğlenecekler. Ama yarın tükrük, tekme tokattan başka bir şey nasip olmayacak sana. Beli kırık kedi gibi her yerde bu utancı taşıyacaksın, hem de sülalenle birlikte.

— Utan, utan; defol!

— İnsan "Hacı Aga'nın imalatı" olan kuburların üstüne çömelmişken, oraların sineklerinden utanmaz. Saygı duyulacak varlıklardır, çünkü işi buraya getiren onlar değildir.

Hacı'nın yüzü pancar gibi kızarmıştı.

— Merhum babamın mezarına yemin ederim. Şehit Şah zamanı.. off... offf...

— Baban da senin gibi hırsızmış. İnsan çıplak doğar, çıplak gider. Parası çok olan ya hırsızdır ya mirasa konmuştur. Sende ikisi de var!

Hacı'nın gözleri al çanak kan olmuştu.

— Şimdi demokrasinin zararını anlıyorum. Rıza Han devrinde can ve mal güvenliğimiz varmış. Terbiyesiz herif.. yallah, defol! off... offf!

Munâdilhakk'm sesi titriyordu:

— Hadi şuradan bok torbası! Korkudan üçbuçuk atıyorsun! Aklın fikrin helada, mutfakta, yatakta! Bir de milletvekili olmak istiyorsun, milleti iyice kara çula oturtmak için değil mi? Uğursuz kılığının sonraki nesillere geçmesi için kendin gibi üreteceklerinin geleceği kaygısındasın! Senden sonra bu taşlığın kapısının açık kalmasını, yine kendi soyundan şehvetli, sahtekâr, utanmaz birinin buraya oturup, sonraki nesilleri yolmasını istiyorsun. Senin vücudun insanlığa edilen bir küfür. Şiirin anlamını bilmen de gerekmez; bilsen garip kaçardı zaten. Hayatında hiçbir zaman güzellik olmadı ve güzellik görmedin. Görsen de aklın ermez zaten. Güzel bir manzara seni asla cezbetmemiş; güzel bir yüz veya huzur verici bir musiki seni sarsmamış; ahenkli bir söz, yüce bir fikir kalbine hiç tesir etmemiş. Sen sadece midenle belinden aşağısının esiri olmuşsun. Sahip olduğun şu iğrenç hayatı zaman ve mekânda uzatmak için çırpınıyorsun. Kurttan, domuzdan da aşağılıksın; aşağılık olmayı

ananın sütüyle birlikte emmişsin. Hangi domuz hemcinsinin canıyla malıyla oynar ya da onların paralarını biriktirip, ilaçları üzerinde vurgun yapar? Sen sabahtan akşama kadar binlerce masum insanın kanını sülük gibi emip haz duyuyorsun. Kendine politikacı ve eşraf diyorsun! Bu utanç verici aşağılık muhit senin gibileri kabul ediyor, destekliyor. Bu toplumdaki cehennemi kanunlar sadece senin gibi ipini kırmış cehennemlik domuzların çıkarlarını korumak için yapılmış ve size at koşturacağınız bir meydan bırakmış. Lanet olsun seni barındıran muhite! Tüh! Tükürmeye bile değmez. Dünyada bir domuz kadar, bir veba mikrobu kadar değeri yok hayatının... Üç dört bin tümen daha fazla çaldığın gün bayram ediyorsun. Ölümün eşiğinde olmana, ağrıdan kıvranmana rağmen hâlâ elini çekmiyorsun. Halkın ilacı, yiyeceği üzerinden vurgun vurmak için demokrasi taraftarı kesiliyorsun; ağdadan bile vurgun vurmaya kalkıyorsun. Biliyor musun, kurdun tövbesi ölümdür. Rahat ol. Artık şairlik mesleğini boşadım. Hayatımdaki en büyük, en yüce şiir, yüzlerce insanı ölüme, bedbahtlığa sürükledikten sonra şişinen sen ve senin gibileri ortadan kaldırmaktır. Şerefsiz mezar kaçkınları!

Hacı mosmor olmuş, donup kalmıştı. Hastalığının verdiği ağrıyı bile duymuyordu. Munâdilhak kalktı, sokak kapısını çarpıp çıktı. Hacı kısık bir sesle:

— Murat! İmdat! Yetişin!

Sanki sesinin yankısını duymuştu. Her taraf sessizdi. Korkup tekrar bağırdı.

— Kim var burdaaa? Bu herif canıma kastetti!...

Sustu. Mendili alıp burnunu sildi. Birkaç dakika sonra kapı açıldı. Murat'la birlikte, sakalı boyalı, gözleri dışarı fırlamış, siyah sarık ve deve tüyü eski cübbesiyle Huccetuşşerîa içeri girip okkalı bir selam verdi:

— Sabbahakumullâhu bilhayr![33]

Hacı bastonuna dayanarak kalktı ve derin bir nefes aldı.

— Aleykümselam. uf.uf..ufff! Huccet Bey geç geldiniz... Büyük bir tehlike atlattım. Şu şair olacak bolşevik herif... Şehit Şah zamanı olsaydı, kulağını burnunu kestirtir, elaleme ibret olsun

33 Sabah-ı şerîfleriniz hayrola.

diye çarşıda dolaştırırdım... Bu ocağı batası rezil herif rahmetli babama terbiyesizlik etsin diye mi özgürlük verildi, demokrasiye geçildi? Bana karşı bu kadar küstahlık edeni hatırlamıyorum hiç. Düşünün bir kere; bana diyor ki "Bu memleket bir hela çukuru; insanları da helada uçuşan sinekler!" Murat! Aç kulağını. Oraya oturan, sonra yanıma oturttuğum o şirret herif bir daha gelecek olursa, kapıdan çevir. "Beyefendi komisyonda" de. Bunları öldürmek, ortadan kaldırmak lazım. Toplumun paraziti bunlar. Ulan senin söylediğin şiir Kâ'ânî'nin şiiri kadar güzel olacak değil ya! Birkaç kafiye düzüp arka arkaya sıralıyorsun; dilenciliğine alet ediyorsun... (Yavaş yavaş söyledi) Hişşt! Murat, git bak bakalım. Kapının arkasında kulak kabartmış olmasın sakın!

Murat gidip bakındı ve geri döndü.

— Yok kurban.

Huccetuşşerîa:

— Tövbe estağfurullah! Bu devirde insanlar nankörleşmiş. Her şey yok olmuş; saygı, ırz, namus, şeref!

Hacı Aga:

— Beyim, bu herif tehlikeli bir casus; garanti bolşeviktir. Sağlam ayakkabıya benzemiyor. Canına susayan insan tehlikelidir. Başını suya sokmak lazım. Hele dur, hastaneden çıkınca Munâdilhakk'ı deliğe tıkayım da, anlasın dünyanın kaç bucak oluğunu. Kabahat bende ki bunlara yüz veriyorum. *Dobb-i Ekber* gazetesinin muhterem başyazarına şunu bir tanıtayım da.... Şerefsiz, namussuz herif yüzüme çemkiriyor, sanki babasının mirasını istiyor benden! Ama bu kez ayaklarını kıracağım. Hadi geçsin bakalım bir daha şu kapının önünden!

Huccetuşşerîa:

— Muteber bir hadiste " Hazret[34] zuhur edeceği zaman, çalgıcı, şair ve soytarı çoğalır. Şiir, resim, musiki, heykel yapmak şeytanın işidir" denilir.

Hacı:

— Murat! Bu herifin nerelere gittiği belli değil. Belki yanında bulaşıcı mikrop taşıyordur. Oturduğu yeri güzelce süpürüp kireç dök ki çocuklara bir şey bulaşmasın.

34 Şiîlerin bir gün dünyaya döneceklerine inandıkları on ikinci imam Mehdi.

— Başüstüne.

Hacı saatini çıkarıp baktı ve Huccetuşşerîa'ya:

— Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim. Önemli bir işim vardı sizinle. Başımı kaşıyacak zamanım yok. Onunla bununla uğraşmaktan başım döndü. Of of offf.. Korkarım yine gelip başımda ekşirler. Buyrun, içeri geçelim.

Huccetuşşerîa:

— Siz nasıl uygun görürseniz... Emirlerinizi dinlemeye hazırım.

Uzun ve karanlık holü geçerken Hacı'nın kemeri yerde sürünüyordu. İç evin kapısının önünde çocukların bağlık çığlıkları duyuluyordu. Hacı boğazını temizledi. Hüccet "Ya Allah" çekti. Yamalı ve kirli bez perdeyi çektiler. Keyûmers'le, başı kazınıp zift sürülmüş bir kız çocuğu yanmakta olan bir farenin peşinden koşuyorlardı.

Hacı yüksek sesle:

— Kesin; susun! Taşlıkta beni boğsalar, suikast yapsalar, bu evde kimsenin ruhu duymayacak! Defolun reziller, geberesiceler! Bu kadar pahalı petrolle oyun oynarsınız ha! Ya fare bodruma kaçıp evim tutuşsaydı! Hele durun, göstereceğim size!

Yanan fare ciyak ciyak bağırarak kanal deliğine kaçtı. Çocuklar da dağıldı. Küçük çocuğunu fosseptik çukurunun yanında çişe tutan bir kadınla, çamaşır yıkayan ötekisi başörtülerinin ucuyla yüzlerini kapattılar. Herkes sustu. Huccetuşşerîa tekrar öksürünce Hacı Aga soluna döndü. İki basamak çıkıp, tavana kadar halı istiflenmiş, ağır ağır naftalin kokan odanın kapısını açtı. Duvar kenarında bir telefon vardı. Sobanın üstünde çıplak kadın resimleri olan bir kartpostalla, matbu İsa ve Meryem resmi görülüyordu. Duvarda bir dua levhası asılıydı. Öbür tarafa da Keyûmers'in ilkokul diploması çerçeveletilip kapının üstüne asılmıştı. İki büyük sandık arasında kalan daracık bir alanda Hacı Aga durdu. Huccetuşşerîa da elpençe onun önünde dikiliyordu.

Hacı yorgun görünüyordu. Kendi kendine konuşuyor gibiydi.

— Bu Munâdilhak denen herif aklımı karıştırdı.. Off. Offf... Kimse şimdiye kadar böyle yüzüme durmamıştı... Gelin de in-

sanlara güleryüz gösterin bakalım; adam yerine koyun; onlar da nankörlük etsin!

Sonra yanındaki tabureye oturdu. Huccetuşşerîa da sandıklardan birine oturup koluna dayandı. Hacı seslendi. Murat avludan gelerek:

— Evet kurban!

— Beni görmeye gelen olursa "Beyefendi evde yoklar" de. Çay hazırsa, iki tane getir.

Huccetuşşerîa talimat verdi:

— Gümüş bardakta olmasın.

Murat gidince Hacı:

— Siz de benim gibi altın ve gümüşten hoşlanmıyorsunuz. Bugün konuşacağımız ciddi şeyler var. Çok önemli bir konuda sizinle görüşmek istiyordum. Şu kadarını söyleyeyim ki durum çok vahim ve bir şeyler yapmak lazım. Kuzeye gidip lehimize yaptığınız propagandalardan çok kazançlı çıktık. Elbet hizmetleriniz dikkate alınacak. Siz daha iyi bilirsiniz; İran benzin kokuyor; tutuşması için bir kıvılcım kâfi. Böyle bir hadisenin önüne geçmek için ahmak ve itaatkâr bir millete ihtiyacımız var. Bu partilerin kurulması, yollara dökülen kalabalıklar, özgürlükten, işçi haklarından dem vurmalar, kulağa gelen fısıltılar hayra alamet değil; ölüm kokuyor. Halkın sırtının sağlamlaşmasına izin vermemek, esaret boyunduruğunu boyunlarından alıp kıpırdanmalarına fırsat tanımamak lazım. Eski sistemi desteklemek, hatta sabık şahın heykellerine saygı göstermek lazım... offf..offf...

— Aynen size katılıyorum. Ama son yolculuğumda birkaç haram iş yaptım; kendimden utanıyorum. Erdebil yakınlarında üç köylüyü ağanın emriyle tekfir ettim. Onlardan birini öyle dövdüler öyle dövdüler ki kaburgası kırıldı. Suçlu olup olmadığından emin olamadığım birini sürgün ettim. Bir bilseniz, onların fakir eşleri ve çocukları her gün gelip cübbemi öpüyorlar, yalvarıp yakarıyor, af diliyorlardı....

Hacı sözünü kesti:

— Tamam tamam; anladım gerisini. Boşuna üzülüyorsun. Bir kişi, on kişi, bin kişi ölmüş... cehenneme kadar! Ben genel-

den konuşuyorum. Yarın bu sistem çökerse, acıdığınız o zavallı köylülerin eline ayağına senin benim karım, çocuklarım sarılıp yalvaracak. Evet, yani Munâdilhak ve Mezlekânî'nin arkadaşı gibi, neydi adı, halk dizginlerinden boşanırsa! Ha, aklıma geldi: Heyzorânî. İşte o zaman benim, senin yerin olmaz artık. Halk başı önde, öbür dünyadan korkar olmazsa, bu dünyada da itaatkâr kalmaz. O zaman yaşantımızı sürdüremeyiz. Dünyevi ve uhrevi korku ve ceza söz konusu olmazsa, senin benim için çalışacaklarını aklın kesiyor mu? Kendinize gelin, uyanın. Daha açık söyleyim; insanları öteki dünyanın cezalarıyla korkutmazsak, hayatın zorluklarına katlanmaları için yüreklendirmezsek, bu dünyada süngü, yumruk, tepelemekle yıldırmazsak, yarın başımız belada demektir. Büluğ çağına erişen oğlum kadınsızken, onun gözünün önünde ikişer ikişer sîga yaparsam, inancı zayıflar ve artık tutuşan fare peşinde koşmaz... Düzeni, kanunu bozar. Amele günde on saat ölesiye çalışıp akşam bir somun ekmeğe muhtaçken, halı depom tavana kadar dolu olursa, onun ilahi takdirin böyle gerektirdiğine inanması lazımdır. Yarın onlara bütün bunların saçmalık olduğunu, onların çalışmasına karşın benim dengeyi bozduğumu söylersen işte o zaman ayıkla pirincin taşını! Artık sana bana yaşayacak yer kalmaz. Diyanet Lastik Fabrikası aydan aya kârını bana göndermez, dünya allak bullak olur...

Mendilini alıp sertçe burnunu sildi:

— Maksadım size meselenin özünü söylemek ki gözünün kulağınız açılsın da bilerek bir şeyler yapın. Eskiler bunların hepsini bilirdi. Demek ki insanların bize itaat etmeleri için aç, muhtaç, cahil ve batıl inançlı kalması lazım. Falan attarın çocuğu okursa, yarın benim cümlelerime itiraz eder, bizim anlamadığımız laflar eder. İşte o zaman elveda Hacı Aga ve Huccetuşşerîa! Onun yerine biz kibrit satarız. Meşedî Takî Ellâf'ın çocuğu akıllı ve yetenekli çıkıp da benim hacızade oğlum tembel ve salak olursa, bu bir felakettir. O halde çıkarımız için, kendimiz için teşebbüste bulunmalıyız. Dünya değişiyor. Avrupa'da savaş çıktıysa, kıyım olduysa, boşuna olmadı. Çünkü insanların gözü açılmış, haklarını istiyorlardı. Bu durumda, buradaki in-

sanların ilerlemesine engel olmalıyız ki her şey bizim istediğimiz gibi olsun. Yoksa sokaktaki çöpçü oluruz. Allahtan burada ortam bizim için müsait. Vazifemiz halkı ahmak bırakmak. Böylece başları önde olur ve birbirleriyle didişir dururlar. Şimdi anladınız mı? Ben yarın gidip hastaneye yatacağım. Belki ameliyat masasında kalırım. Kimsenin elinde ölmeyeceğine dair senet yok. Bugün her şeyi açık seçik size anlatıyorsam, bilinçli davranmanız için anlatıyorum. Benim, sizin, çocuklarımızın yazgısı bu girişime bağlı. Toplum sağlıklı olmak istiyormuş; bana ne, size ne! Toplum bizim sağmal ineğimiz ve dünya bizim muradımızca dönüyor. Bırakın böyle devam etsin. Bu topraklarda her zaman hırsızlar, kaçakçılar her şeye burnunu sokmuştur. Çünkü yetkili dış makamlar böyle olmasını uygun görmüşler. Siz bu memleketteki eşraf tabakasını, ileri gelenleri tanımazsınız. Hepsi geri zekâlıdır. Herekçi Meşhedî Hasan'ın bile kafası onlardan daha iyi çalışır. Ama çıkarlarımız için bunların iş başında olmaları gerekiyor.. offf offf..

— Bu durumda dini sloganları takviye etmek gerekir.

— Hata etmeyin. Namazı, orucu nasıl doğru eda edeceklerini anlatmanızı istemiyoruz. Aksine, din adına eski töreleri yaygınlaştırmanızı istiyoruz. Bizim, göğüslerine zincir vuran, bıçakla dilim dilim dilimleyen, çabuk inanır, mutaassıp insanlara ihtiyacımız var, dindar Müslümanlara değil. Öyle bir şey yapmalı ki çiftçisi, köylüsü kendisini bana, sana muhtaç görmeli, minnet borcu olmalı. Maksadımıza ulaşabilmek için onlar hasta, cahil, kör ve sağır kalmalı; kendi hakkını bizden dilenmeli. Bu mesafe korunmalı; yoksa bütün millet Munâdilhak gibi dini bozuk olur. Bana kazık atan General Allahverdi'yi Munâdilhak gibilerine tercih ederim. Çünkü bizdendir ve ortak çıkarlarımız var. Ama unutmayın ki görünüşte halka karşı şefkatli olmak, halk için üzülmek gerek. Çünkü bugün moda oldu. Ama perde arkasında canlarına okumalıyız. Moda olan bazı laflar var; bunlar bizim silahımız. Mesela bugün "İlim, maarif harap vaziyette" demeliyiz. Rıza Şah da aynı şeyi söylerdi. Acaba halkın yararına çalıştı mı? Uygulamada engel olmalı, işi bozmalıyız. Biliyor musunuz, bizim daha çok dilenciye

ihtiyacımız var; dilencinin de bize. Sadaka vermeli, yardım toplamalı, üzüntü duymalıyız ki hem gösteriş yapmış oluruz, hem vicdanımız rahatlar. Yoksa sokaktaki köpekle dilenci benim gözümde birdir. Her halükârda omuzlarımızda büyük sorumluluk var. Böyle bir günde onları kendi haline bırakmamalıyız. Bu yüzden milletvekilliği düşüncesine kapıldım. Bana uygun mu? Hayır... Daha iyi dizginlemek için.. of..offf

— Kabul edin ki çok tehlikeli bir iş. Çünkü Rıza Han devrinde halkın inancı, imanı zayıflatıldı ve dalalete düşürüldü. Şimdi insanlar başına buyruk yetiştiler. Dini şiarlara dil uzatabiliyorlar.

Murat iki bardak çay getirdi. Hacı Aga kalktı, dolaptan üç küçük kesmeşeker getirdi. Murat tekrar dışarı çıktı.

Hacı kıtlama çay içerken:

— Evet... siz yanılıyorsunuz. Rıza Han ne yapacağını bilmiyordu. Verilen talimata göre hareket ediyordu. Yani görünüşte kılahını değiştirdiyse, bu komşu Müslüman ülkeleri üzmek içindi. Ama İslam birliğine yardım ediyordu. Rahat olun; bu Arap birliği söylentileri yayıldı ya, daha sonra İslam birliğine dönüşecek; ardından bizim kuyruğumuzu kapana sokacak. O zamanın düzeni ve yapılan siyasi girişimler, İran'ı komşularından soyutlamak, Sünni-Şii ihtilafını ortadan kaldırmak içindi. Acaba rahmetli Şehit Şah zamanında biri kalkıp da İran'da Hazreti Ömer bin Hattâb'ın biyografisini bastırabilir miydi? Ama şimdi Rıza Han'ın teşebbüsleri için ağzımıza geleni söylememiz, küfretmemiz gerekiyor. Maksadımıza daha iyi ulaşmak için... uff... ufff...

— Peki benim elimden ne gelir? Bildiğiniz gibi, zatıâliniz tarafından gönderildiğim vazifelerde maksat hasıl oldu.

— "Encümen" kıymetinizi takdir edecektir. Belki bu seferki göreviniz daha güç olacak. Size açık seçik söyleyeyim. Kuzey komşumuzdan sıçrayan hareketleri sadece hurafeler yayarak, din adına kargaşa çıkararak önleyebiliriz. Bu kez adamakıllı canlarına okusun diye bir diktatör oturturuz. Bu bizim son keskin silahımız. Durumun değişmemesi için gerektiğinde cinlerle, şeytanlarla da işbirliği yapacağız. Toplumun değişmesi demek,

bizim ve bizim gibilerin ölümü demektir. O halde vazifeniz dini törenlerde göğsünü zincirleyen sinezenleri, bıçakla dilim dilim yaran kamazenleri, esrar içmeyi, cinciliği, ravzahanlığı teşvik etmek, tekkelerin, huseyniyelerin yaygınlaşmasını sağlamaya çalışmak, mollaları, elibıçaklıları pohpohlamak, başını açmanın aleyhinde vaazler verilmesini sağlamaktır. Bu milleti daima geriye götürmeli, iki üç bin yıl önceki törelere yönlendirmeli. Siyaset bunu gerektiriyor. Merak etmeyin, bu akıllı milletten biri çıkıp da "Niye dünyanın başka yerlerinde böyle şeyler olmuyor?" diye sormaz. Hastalanırlarsa, cinci, muskacı var işte. Avrupa ilaçlarını niye içeceklermiş? Ciğerleri dağlanır yoksa! Ne diye elektrik lambası kullanacaklarmış? Şeytan icadıdır! Yaksınlar kandili ki parası dindaşlarının cebine gitmiş olsun. Bilhassa umumi toplantılara ve kahvelere sızmaya çalışın. Rusların aleyhinde ağızlarına geleni söylesinler. Sonra sinema, tiyatro, kaşık, çatal, uçak, okomobil ve gramofonu tekfir edin. Bu işte siz üstatsınız. Daha önce çıkardığınız şayia gibi, radyo deccalin eşeğidir, alnında bir gözü var, her telinden binlerce ses çıkar; bunun gibi şeyler işte. Rıza Şah devrindeki dinsizliği kınayın. Başörtüsünü, kara çarşafı, sarığı teşvik edin halk arasında. Gerektiğinde bedava dağıtın. Sebil mucizesinden gafil kalmayın. Bu defa köylere nüfuz etmelisiniz. Çünkü şehirlere yeterince el attık. Size şu kadarını söyleyeyim ki biz yalnız değiliz; bizi büyük bir sistem himaye ediyor. Üstelik hâkim düzen, güç, ordu ve kanun bizden yana. Nerede olursa olsun, zengin körükörüne bizi destekleyecektir. Çünkü para babası iyi koku alır ve tehlikeyi sezer. Bu durumda özgürlükçülerin, devrimcilerin lafları havada kalacaktır.

Sonra yeleğinin cebinden sekiz bin iki yüz tümenlik bir çek çıkarıp Huccetuşşerîa'ya verdi. Huccetuşşerîa çeke bakınca gözleri ışıldadı. Elleri titreyerek çeki cebine koydu ve:

— Allah gölgenizi başımızdan eksik etmesin!

— Yanılmayın; bu parayı "Encümen" takdir etti. Propaganda için harcanması lazım. Yarın Urmiye'ye hareket ediyorsunuz, anladınız mı? Elbette mümkün olduğu kadar harcamalarda kısıntı yapmak gerekir. Ne zaman para lazım olursa... off.. offf.. ne zaman ihtiyacınız olursa, şifreli telgraf çekin; derhal

gönderilir. Ama bu defa faturayı daha çabuk gönderin; artık siz bilirsiniz. Önceki görevinizden iyi bir rapor geldi. Sizi o kadar methettim ki şimdi güven kazandınız. Bukâuzzâkirîn'i sizin yerinize göndermeyi düşünüyorlardı ama sorumluluğu üstüme alıp ısrar edince sizin gönderilmeniz uygun görüldü. Orada, Irak ve Mezopotamya'dan gönderilen başka mollalarla karşılaşabilirsiniz. Onların hesabı kitabı başkadır ve rekabet söz konusu değil. Onlarla samimi olarak işbirliği yapmalısınız. Çünkü yetkili makamlar böyle uygun gördüler. Elbet hizmetleriniz karşılıksız kalmayacak. Halkın ve tüccarın durumunu yazın. Her yerde zenginler bizden yana. Önce onlarla tanışmaya bakın. (Tehdit edercesine parmağını oynattı.) Gaflet zamanı değil. Ben talimat verdim; siz şehre varır varmaz bütün tüccar ve eşraf tabakası sizi karşılamaya gelecek.

— Hacı Aga; ben sizin kulunuzum. İzin verin, elinizi öpeyim. (Huccetuşşerîa eğilip Hacı Aga'nın kıllı tombul elini öptü; kaba bıyık ve sakalını Hacı'nın eline sürdü.) İzninizle bugün öğleden sonra size şakâkul reçeli[35] takdim etmek istiyorum. Hastalığınız geçince size kuvvet verir ve cinsel gücünüzü arttırır.

— Size teşekkür etmeliyim. Aslında küffarla cihat sevabı alıyorsunuz. Biliyor musunuz, boş durmamak lazım... offf. offf... Neyse, yarın hastaneye gidiyorum. Bir hatamız olduysa, helal et. Dünya işte..

— Allah gölgenizi başımızdan eksik etmesin. Allah böyle zor gün göstermesin. İnşallah geçecek. Çok tecrübe edilmiş bir dua var bende. Onu da yazıp bugün getireceğim size. Sol kolunuza bağlayın. Biraz da iyi toprak getireceğim. Çok tesirlidir.

Hacı başını salladı:

— Sonsuz teşekkürler.

Sonra saatini çıkarıp baktı.

— Murat!

Murat içeri girdi. Biri Alikuli Hayberâbâdî, diğeri radyatörcü Safder'e ait iki kartviziti Hacı'ya vererek:

— Kurban, bu beyleri geri gönderdim.

35 Bir tür cezerye (Ç.N.)

Hacı biraz düşünceye daldıktan sonra:

— Pekâlâ, şimdi gidip Kelb Zülfali'den o emaneti al, bu odaya getir. Çocuklar görmesin sakın!

Murat dışarı çıktı. Huccetuşşerîa:

— Kurban, bana izin verir misiniz?

— Allah yardımcınız olsun. Duanızı eksik etmeyin. Yarın hareket ediyorsunuz, tamam mı?

— Elbet.. elbet.. sağolun.

— Eksik olmayın.

Huccetuşşerîa gitti. Hacı zorla doğruldu. Birkaç adım attıktan sonra geri dönüp mendilini aldı. Mendilinde sağlam yer kalmadığını görünce çevresine bakındı ve abasının kenarına burnunu sildi. "Yarın hastaneye gidiyorum" diye mırıldandı. Sonra sandıklardan birini açarak içine bir kâğıt koydu. Bu sırada kemeri yere düştü. Önce korktu; sonra kemeri alıp sandığın üstüne koydu. Tekrar doğrulup halılardan birinin ucuna elini sürdü ve kendi kendine konuştu. Bu sırada Murat ekmek ve ciğer konulmuş tepsiyle içeri girdi. Hacı yemeğe oturdu. Çenesinden yağlar kanlar damlayıp şakakları oynarken Murat'a:

— Git, Meş[36] Ramazan'dan iyisinden beş sîr üzüm al, dedi.

* * *

Hacı anadan doğma bir vaziyette, ayaklarını karnına çekmiş, alnını iki elinin üstüne koymuş, yüzüstü ameliyat masasında duruyordu. Sadece sol kolunda bir muska görülüyordu. Fısır fısır Âyetülkürsî okuyor, sümüğü ameliyat masasına damlıyordu. Arkasında güçlü bir ameliyathane projektörü vücudundaki hasta bölgeyi aydınlatıyordu. Eşraftan, esnaftan, kalburüstü kesimden birçok kişi sabırsızlıkla bekleme odasında ve hastane koridorlarında ameliyat sonucunu bekliyorlar, Hacı'yı sormak için telefon üstüne telefon ediyorlardı.

Yanık alkol ve antiseptik ilaç kokuları dağılmıştı içeri. Esmer, kırçıl saçlı ve efendi görünümlü doktor Câlinusül-hükemâ

36 "Meşedî"nin kısaltılmış şekli (Ç.N.)

ilaç rafına doğru gitti. Hacı göz ucuyla onu izliyordu. Doktoru Şimr Zilcevşen[37] gibi görüyor, yaşamasının veya ölümünün onun elinde olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden, doktor ameliyat masasına her yaklaştığında onu görmese bile, yağ çekercesine zoraki gülümsüyordu. Hacı, doktorun rafın önünde ne yaptığını farketmedi. Ama o zamana kadar ameliyat masasının yanında duran beyaz önlüklü, güzel yüzlü genç bir kadının yanmakta olan ispirto ocağına doğru gittiğini gördü. Hacı bu kadının önündeki alışılmadık durumu dolayısıyla utanıyordu. Bu duygusunu bastırmak için ahlayıp poflamaya başladı. Doktor masaya yaklaştı ve Hacı'nın kalçasına iğne vurdu. Hacı önce şiddetli bir ağrı hissetti ve feryadı yükseldi.

Doktor emin bir ifadeyle:

— Yok bir şey; şimdi geçer.

Bunun ardından Hacı vücuduna uyuşmanın ve tatlı bir rahatlığın yayıldığını hissetti. Doktor tekrar rafın yanına gidip döndü. Hacı bu kez lastik eldiven giyen doktorun elinde sadece şırıngayı gördü. Genç kadın masaya yaklaşıp Hacı'nın nabzını tuttu. Doktor Hacı'ya bir iğne daha vurdu ama Hacı hiçbir ağrı hissetmediği gibi hoş bir uyuşma tüm vücuduna yayıldı. Aylarca süren ıstırap ve uykusuzluktan sonra ilk defa keyif ve neşe âleminde yaşıyordu. Artık daha fazla bir şey farketmedi. Yalnız, tek tük de olsa doktorun cesaret verici sözlerini işitiyordu. Yine doktorun, projektörün önünde duran ve yaklaşan elinin duvara vuran gölgesini gördü ve vücudundaki hasta bölgeden sıcak bir sıvının aktığını hissetti. Bu defa tamamen uyuşmuştu ve gözleri keyif ve zevkten kapandı.

Ansızın Hacı boylu boyunca bir kefenin içinde yattığını sandı. Biri kolunu tutmuş, sarsıyor ve tok bir sesle "Hacı Aga!" diyordu.

Hacı Aga kendi kendine "Evet!" dedi demesine ama ağzıyla değil, düşüncesiyle söylediğini hissetti.

— Hacı Aga, buyur; yerin burası değil.

Hacı önce irkildi; zahmetsizce kalkıp oturdu birden. Baktı, karşısında ağırbaşlı, ciddi iki melek duruyor. Sırtlarında da

37 Kerbela vak'asında Hz. Hüseyin'in başını kesen Arap.

güvercin kanadı gibi kanatlar var. Soldaki melek, Muhterem'in amcasının oğlu Gülübülbül'e benziyor ve tatlı tatlı gülümsüyordu. Hacı iyice emin oldu ve yine içinden konuştu:

— Ben hayatımda insanlara iyi davrandım; her işlerini yaptım. Kimsenin malını yemedim, kumarbaz ve ayyaş olmadım; kimseyi kırmadım. Herkes bana "Ne halim selim adam!" derdi.

Melek cevap verdi:

— Elbet Hacı Aga.

— Ben zekâtımı düzenli olarak verdim.

— Elbet Hacı Aga.

— Ben Allah kullarının sorunlarını çözerdim. Namazımda, orucumda bir kusurum olduysa, parasının Huccetuşşerîa'ya verilip telafi edilmesini vasiyet ettim.

— Elbet Hacı Aga.

— Ben revolusyona karşıydım; evolusyon yapılmasına inanıyordum.

— Elbet Hacı Aga.

— Hep bana böyle komplimanlar yapıldı. Ama şimdi nereye götürüyorsunuz beni, bilmem lazım.

— Elbet Hacı Aga.

— Tam hatırlamıyorum ama çok iyi şeyler yaptım. Bir iyilik kaynağı oldu vücudum.

— İyi düşün; bak bakalım, iyi olarak ne yaptın?

— O kadar çok ki sayamam...

— Evet; hani bir gün öğleyin cacık içerken, cacığına bir sinek düşmüştü. Sineği çıkarıp ölümden kurtarmıştın.

Bu cevabı beklemeyen Hacı birdenbire sorgu gecesini hatırladı. Bu durumda günahları bütün kullardan daha fazlaydı. "Ne şakacı melekler!" dedi kendi kendine. Ama ciddi tavırlarının değişmediğini görünce, tekrar düşündü.

— Evet, ben hayatımda o kadar merhametliydim ki karıncayı bile incitmemeye çalışırdım.. O halde...?

— O halde, emret Hacı Aga.

— Sizden bir ricam var.

— Emret Hacı Aga.

— Cen... Cennete gitmeden önce evimi görmek isterdim... Sadece son bir bakış.

— Elbet Hacı Aga.

Melekler iri kanatlarını açtılar. Hacı'yı kanatlarının altına alıp, *Kelile ve Dimne*'deki kaz ile kaplumbağa hikâyesinde olduğu gibi havalandılar. Göz açıp kapayana kadar Hacı evinin önüne gelmişti. Bir de ne görsün! Murat, Hayberâbâdî'nin önünü kesmiş, Hayberâbâdî bir ucu aşağı sarkmış hastalıklı gözüyle bas bas bağırıyordu:

— Ne halt edeyim ben şimdi? Bu hırsız yankesici herif bütün malımı mülkümü elimden aldı; senetlerim yok oldu. Hâlâ parasını ödemediği bir radyo ile iki kamyoneti kimden geri alacağım? Yandım, iflas ettim! Derhal bu şerefsiz herifin vasiyetnamesini göreceğim. Belki bir şeyler yazmıştır. Ne yapacağım ben şimdi? Bu hacı bozuntusu kara çula oturttu beni!

Murat cevap verdi:

— Sen ne diyorsun beyim? Geberdi de kurtardı bizi. Sabahtan akşama kadar işi gücü hırsızlık, üçkâğıtçılıktı. Kendimizi bildik bileli böyle bir afet görmemiştik. Cehennem oldu gitti işte, mezarına ateş yağası! Git, cehennem meleğine şikâyet et Hacı'yı!

Hacı çıkıştı:

— Pezevenk herif! Şehit Şah devri olsaydı anasını ağlatırdım... bana... bana... (Ama Murat'ın onu ne gördüğünü, ne sözlerini duyduğunu farketti.) Utangaç utangaç meleklere döndü. "İçeri girelim" diye düşündü.

Evin taşlığında Küçükbey, Keyûmers, Munâdilhak, Huzûrî Cizkîl ve Devâmulvizâre sofraya oturmuşlar, iskambil oynuyorlardı. Kumarı kaybeden oğulları yüklü yüklü çekler yazıp onlara veriyorlardı. Hacı'nın gözleri karardı. Bağırdı:

— İt soyları! Ne yaptığınızı biliyor musunuz? Alnının teriyle kazandığım paraları bu şerefsizlere mi kaptırıyorsunuz? Şimdi sizin...

Onu ne göreceklerini, ne duyacaklarını farketti yine. Melekler arkasında, holden geçti. Avlu perdesinin önünde boğazını temizledi. İçeri girdiğinde acayip bir manzara gördü. Bütün

karıları iki dirhem bir çekirdek süslenip havuzbaşına oturmuşlardı. Enis Aga ile Mehlika yüzlerine is sürmüşler, Muhterem ile Akdes alkış tutup öyle gürültü patırtı ediyorlardı ki komşular onları seyretmek için damlara çıkmıştı. Bu arada sevgili karısı Munîr ayva çiçeği rengi başörtüsünü beline düğümlemiş, elinde bir sopa geniş adımlarla yürüyor, kıvrak kıvrak dansedip Hacı'nın gönlünü çaldığı güzel gözleriyle göz kırparak şarkı söylüyordu:

Kocam hep esrar çeker
Tıpkı solucana benzer
Akşam gelince eve
Alır benden bir bûse
Havanda su dövmedin
Bıyığının altını süpürmedin

Diğerleri gülüşüp parmak şaklatıyorlardı. Hacı'nın tepesi attı:

— Utanmaz kaltak karı! Defol, kes sesini! Konu komşuya rezil ettin beni! Namussuzlar, şıllıklar! Defolun evimden! Kaybolun gözümden!

Köpürmesi boşunaydı. Üstelik meleklerin önünde rezil olmuştu. Geri dönüp "Gidelim; sizi boşuboşuna zahmete soktumsa özür dilerim" dedi. Melekler aralarında "Ne halim selim insan!" dediler. Sonra onu alıp göklere ağdılar. Bir göz açıp kapayana kadar Hacı'yı görkemli bir kasrın önünde indirdiler yere. Uçsuz bucaksız bir bağın ortasında kurulan bu kasırda hoş sesli, güzel güzel kuşlar dallarda şakıyorlardı. Hacı Aga kemerini düzeltti. Önce bastonunu, mendilini ve tespihini aradı fakat hiçbirini bulamadı. Çünkü üstünde kefenden başka bir şey yoktu. Hayretler içindeydi. Ne hastalığından bir eser vardı, ne de yorgunluk, açlık ve susuzluk hissediyordu; hiçbir şeye ihtiyacı yoktu. Bütün vücuduyla nefes alıyor, havadaki güzel kokular bedenine nüfuz ediyor, ona zevk veriyordu. Kasra şöyle bir göz attı. Yekpare zebercetten yapılmıştı. Kakmalı, tezyinatlı, işlemeli, görkemli merdivenleri vardı. Halıların ve kroşelerin nakışla-

rına benzeyen fıskiyelerden, çiçeklerden gözünü ayıramıyordu. Birden melekleri beklettiğini farketti. Karşısındaki basamaklara doğru hareket etti ve bir çırpıda hiç zahmet çekmeden yukarı çıkıverdi. Büyük bir hole girdi. Merdivenlerin birinci düzlüğünden yukarı çıkmak istemişti ki melekler önüne geçtiler ve büyük bir kapının yanındaki kapıcı odasına götürdüler.

Soldaki melek:

— Sen bu kasrın kapıcısısın. Buraya otur.

Hacı fena bozuldu ama rahat bir nefes alıp oradaki tabureye oturdu. Ansızın meleklerin gözden kaybolduklarını, onu dımdızlak tek başına bıraktıklarını farketti. Çevresine bakındı. Basamaklar çok pahalı şeffaf mermerden, korkuluklar altın, abanoz ve türlü türlü mücevherlerden yapılmıştı. Bu kadar servete, süslü püslü eşyaya yakın olduğuna iyice inandı. Birdenbire duvardaki büyük bir saatin çalmaya başladığını işitti. Fakat saatin üstünde o kadar çok rakam vardı ki sanki sonsuzluğa göre ayarlanmıştı. Bu durumda zamanı tayin edemezdi. Derken melekler, huriler, gılmanlardan oluşan bir kalabalığın muhteşem giysiler içinde merdivenlerden kayar gibi yukarı çıktığını gördü. Kalabalığın arasında sol kolundaki meleği tanıdı. İşaret edip çağırdı meleği:

— Bu kimin kasrı?

— Matmazel Halime Hatun'un kasrı.

Hacı Hayretle sordu:

— Halime Hatun mu?

— Evet, Hacı Ebû Turâb'ın eski karısı. Günahkârdı ama bu adamın evinde o kadar eziyet çekti ki kalpten gitti sonunda. Şimdi bu dünyada, bu kasrın sahibi oldu.

Hacı Aga dudağını ısırıp sordu:

— Peki bunların hepsi onun cariyesi, uşağı mı?

— Hayır, Matmazel Halime'nin bu gece poker ve dans partisi var. Bunlar saygıdeğer davetliler. Çok yenilikçi ve modern bir kadın olduğu için sık sık böyle davetler verir.

Melek kalabalığa karıştıktan sonra Hacı Aga tekrar oturup düşünceye daldı. Çok güzel bir müzik sesi yükseldi. Merdiven ağzındaki mücevherlerin parıltısı ve ışıklar Hacı'nın gözünü alı-

yordu. Bir süredir kendi haline şaşırıyor ve akıl erdiremiyordu. Hiç acı duymuyordu. Hiçbir şeye ihtiyacı yoktu. Kalkıp dolaşacak olsa, bir sorumluluk yüklenmekten korkuyordu. Uyuklamaya başladı ama tam bu sırada duvar saati çalınca Hacı Aga'nın uykusu bölündü. Konukların bir sel gibi aşağıya inmeye başladıklarını gördü.

Kalabalığın arasında Hacı Aga ansızın eski karısı Halime Hatun'u tanıdı. Ayın ondördü gibi güzeldi ve üstünde muhteşem bir gece kıyafeti vardı. Bir elinde tuttuğu tekli gözlüğü gözüne takıyor, çıkarıyor, öteki eliyle de fildişinden yapılmış beyaz uzun kanatlı bir yelpazeyi çalımla sallıyor, konuklarla gülüşüp vedalaşıyordu. Hacı Aga bunca görkem, bunca değerli giysiler arasında üstündeki basit kefenden utandı. Halime Hatun son basamağa gelince gözlüğünü takıp Hacı'ya doğru döndü. Yüzünü buruşturdu; yakınında duran sol kol meleğine Hacı Ağa'yı göstererek sordu:

— Kim bu?

— Yeni kapıcı.

Hacı Ağa yerlere kadar eğilip gülümsedi:

— Huzurunuzdaki en küçük kulunuz, Hacı Ebû Turâb.

Halime sinirlenerek meleğe:

— Kovun şu pezevenk herifi!

Hacı ıstırabından gözlerini açtı. Hastane odalarından birinde yatakta yattığını gördü. Karısı Zübeyde başucunda oturuyordu. Öbür tarafta da ameliyathanedeki beyaz giysili kız nabzını tutmuştu. Zübeyde gülümseyerek:

— Allah'a çok şükür; hayırlısıyla bitti. Hacı Aga; şeytan kulağına kurşun, tehlikeyi atlattınız. Geçmiş olsun.

Sonra kapıya dönüp orada durana:

— Git, beylere müjde ver. Hacı kendine geldi.

Hacı kısık bir sesle:

— Biliyordum zaten!

— Bakanlar, milletvekilleri, elçiler bekleme odasındalar. Devâmulvizâre Bey de bu altın meyveliği gönderdiler size.

— Altın mı?

— Evet, her tarafı..

— Ver bakayım, süreyim elimi... Bayağı ağırmış!

— Fena değil; yarım batman çeker.

Hacı'nın pul pul olmuş dudakları belli belirsiz gülümsedi. Sevgili arkadaşlarına kadirşinaslıklarını söylemek ve teşekkür etmek istiyordu.

— Rahatladım; artık hiçbir derdim yok.

— Oh çok şükür! Ödümüzü kopardın. Ameliyattan o kadar korkuyordunuz hani; korkulacak gibi miymiş?

— Ne gördüm biliyor musun?... Öbür dünyayı gördüm.

— Neler diyorsunuz? (Sonra merakla sordu) Eee, ne gördünüz?

— Ben hep öbür dünyadan korkardım. Kendi kendime "Cehennemlik olmayım sakın!" derdim. Ama şimdi içim rahatladı. Neciyim orda biliyor musun?

— Hayır.

— Hiç canım! Bu dünyada sizin evinizde kapıcıydım; öbür dünyada ise Matmazel Halime Hatun'un kapıcısıyım!

Bitti

Okuyandan bir dua umarım;
Çünkü ben kulunuz günahkârım.

Sâdık Hidâyet'i başyapıtı *Kör Baykuş*'ta ve *Diri Gömülen*'de Kafka gibi modernlerin izinde gerçeküstü bir yazar olarak tanıdık; *Vejetaryenliğin Yararları*'nda vejetaryen olmakla kalmayan, bir yandan da bu konuyu inceleyip araştıran kimliğini gördük. *Hacı Aga*'da ise gerçekçi bir taşlama yazarıyla karşılaşıyoruz. Hidâyet bu romanında 1940'lı yılların İran'ında sermaye çevrelerinin ve dini bile çıkarlarına alet etmekten çekinmeyen yüzsüz politikacıların ipliğini pazara çıkarıyor.

Hacı Aga'nın kahramanları, "kuyruk sallayan", "sürekli vezirlik", "şeriatin rehberi" gibi anlamlara gelen "manidar" adlarıyla, bizim de yabancımız değil; tabii en başta Hacı Aga. Onları tanıyacaksınız...

ISBN 978-975-363-808-6

7 TL